ORTA GELİR TUZAĞINA DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARIN ETKİSİ, TÜRKİYE DEĞERLENDİRMESİ

Ali Cem Öztürk
13 11 52 103

DOKTORA TEZİ
İktisat Anabilim Dalı
İktisat Doktora Programı
Danışman: Doç. Dr. Burcu Yavuz Tiftikçigil

İstanbul
T.C. Maltepe Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Şubat, 2019

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Ali Cem ÖZTÜRK'ün **" Orta Gelir Tuzağına Doğrudan Yabancı Yatırımların Etkisi, Türkiye Değerlendirmesi"** başlıklı tezi 08/01/2019 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından değerlendirilerek "Maltepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği"nin ilgili maddeleri uyarınca, İktisat Dalında Doktora tezi **oy birliğiyle / ~~oy çokluğuyla~~, başarılı / ~~başarısız~~** olarak kabul edilmiştir.

	Unvanı. Adı ve Soyadı	İmza
Üye (Tez Danışmanı)	: Doç.Dr.Burcu YAVUZ TİFTİKÇİGİL	.....
Üye	: Prof.Dr.Ergül HAN	.....
Üye	: Dr.Öğr.Üyesi Yavuz TURGUTER	.....
Üye	: Dr.Öğr.Üyesi Ayhan ARTAR	.....
Üye	: Dr.Öğr.Üyesi Murat Bekir BUKET	.....

Doç.Dr.Ahu TUNÇEL ÖNKAL

Enstitü Müdürü

Revizyon Takip Tablosu

REVİZYON NO	TARİH	AÇIKLAMA
00	01.03.2018	İlk yayın.

ETİK İLKE VE KURALLARA UYUM BEYANI

04.02.2019

Bu tezin bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarından bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilmeyen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; çalışmanın Maltepe Üniversitesinde kullanılan "bilimsel intihal tespit programı" ile tarandığını ve öngörülen standartları karşıladığını beyan ederim.

Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara razı olduğumu bildiririm.

Ali Cem Öztürk

TEŞEKKÜR

Bu doktora çalışmasında orta gelir tuzağı belirleyicilerine ayrıştırılmış olup, bu belirleyicilerin doğrudan yabancı yatırımlar ile arasındaki etkileşimler teorik ve ampirik çalışmalar yardımıyla incelenmiştir. Türkiye'nin orta gelir tuzağı konumlanışı ekonometrik olarak test edilmiş ve Türkiye'nin ev sahipliği yaptığı doğrudan yabancı yatırımlar farklı açılardan ele alınarak değerlendirilmiştir.

Bu doktora araştırma konusunun belirlenmesinde ve taslağının oluşturulmasında benden desteğini esirgemeyen Doç. Dr. Yaşar Serhat YAŞGÜL'e, bu çalışmanın tüm aşamalarına sonuç odaklı katkı sağlayan ve desteğini sürekli hissettiren danışmanım Doç.Dr. Burcu YAVUZ TİFTİKÇİGİL'e, büyük bir titizlik ve özveri ile çalışmamı inceleyerek önerilerilerini benimle paylaşan Dr.Öğr. Üy. Yavuz TURGUTER'e ve de gerek bu çalışma sürecimde gerekse yaşamımın her alanında yanımda olan aileme teşekkürlerimi sunuyorum.

Ali Cem Öztürk

Şubat 2019

ÖZ

ORTA GELİR TUZAĞINA DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARIN ETKİSİ, TÜRKİYE DEĞERLENDİRMESİ

Ali Cem Öztürk
Doktora Tezi
İktisat Anabilim Dalı
İktisat Doktora Programı
Danışman: Doç.Dr. Burcu Yavuz Tiftikçigil
Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019

Doğrudan yabancı yatırımların ülke ekonomilerine pek çok avantaj sağladığı kabul edilmektedir. Bu çalışmada doğrudan yabancı yatırımlar ile orta gelir tuzağı arasında doğrudan nedensellik kurgulanmamıştır. Ancak orta gelir tuzağı belirleyicileri ayrıştırılmış ve bu belirleyicilerin doğrudan yabancı yatırımlar ile arasındaki etkileşimler ayrı ayrı incelenmiştir. Yapılan farklı teorik ve ampirik çalışmaların incelenmesi ile orta gelir tuzağının aşılmasında doğrudan yabancı yatırımların katkısının sadece olumlu yönde ortaya çıktığını ifade etmek sakıncalıdır.

Bu çalışmada (Robertson ve Ye, 2013) yaklaşımı ile Türkiye'nin orta gelir tuzağı konumlanışı ekonometrik olarak incelenmiş ve Türkiye'nin orta gelir tuzağında olmadığı sonucu elde edilmiştir. Ancak orta gelir tuzağının tespitine ilişkin olarak Türkiye kişi başı GSYH'sının ABD 2009 ve sonrası GSYH'sının yüzde 20 seviyesine oldukça yakın seyretmeye devam etmesi ve dünya kişi başı ortalama gelir düzeyi ile karşılaştırıldığında da son yıllarda benzer salınımlar ortaya koyduğu tespit edilmiştir. İlgili sürecin devam etmesi, ilerleyen yıllarda Türkiye'yi orta gelir tuzağı bağlamında riskli duruma getirebilecektir.

Türkiye'nin üst-orta gelir grubuna geçtiği 2005 yılı ve sonrası, en fazla doğrudan yabancı yatırıma ev sahipliği yaptığı dönemdir. Finansal sektöre ilişkin doğrudan yabancı yatırım karakteristiğinin öne çıkması, ülkeye gelen doğrudan yabancı yatırımın teknolojik olarak yeterli dönüşümü sağlayamaması, azımsanmayacak düzeydeki M&A yatırımlarının fazlalığı ve büyük boyuttaki doğrudan yabancı yatırımlara ilişkin kar transferleri, Türkiye'nin orta gelir tuzağına takılmaması için oluşturulacak ekonomik performans açısından olumsuzluklara sebep olmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Orta Gelir Tuzağı, Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları, Toplam Faktör Verimliliği, Yurtiçi Yatırımlar, Ekonomik Büyüme, Gelir Dağılımı Eşitsizliği, Yapısal Kırılmalı Zaman Serileri Analizi.

ABSTRACT

THE IMPACT OF FOREIGN DIRECT INVESTMENT TO THE MIDDLE INCOME TRAP, ASSESSMENT OF TURKEY

Ali Cem Öztürk
PhD
Economics Department
Economics PhD Programme
Thesis Advisor: Assoc. Prof.Dr. Burcu Yavuz Tiftikçigil
Maltepe University, Graduate School of Social Sciences, 2019

According to common point of view, foreign direct investments provide many benefits to national economies. In this study, it has not been established direct causality between foreign direct investment and middle income trap. However, the middle income trap was separated by its determinants and the interactions between these determinants with foreign direct investments were examined separately. Analysis of different theoretical and empirical studies shows that it is inconvenient to express contribution of foreign direct investments in overcoming the middle income trap with only positive way.

In this study, Turkey's positioning of the middle income trap was examined through an econometric approach improved by (Robertson and Ye, 2013). This study briefly concluded that Turkey is not in the middle income trap. However, with regard to the detection of the middle income trap, this research found that Turkey's per capita GDP has similar trend as the rest of the world in recent years where Turkey's per capita GDP in 2009 and beyond years is quite close to the US level of 20 percent of GDP and compared to the average income per capita in the world. In order to continue the process in the coming years may lead Turkey to face risky situations in the context of middle-income trap.

Turkey promoted to the upper-middle income group in 2005. Most of the foreign direct investments were realized in the financial sector in 2005 and beyond years with the merger and acquisition investment model. Excessive amount of low quality foreign investments focusing only on high profit transfer, lack of high-level technology transfer from foreign investors because of implemented investment model are negative economic performance characteristics of Turkey to abstain from falling into the middle-income trap.

Keywords: Middle Income Trap, Foreign Direct Investment, Total Factor Productivity, Domestic Investments, Economic Growth, Inequality of Income Distribution, Structural Breakdown Time Series Analysis.

İÇİNDEKİLER

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI ii
İLKE VE KURALLARA UYUM BEYANI iii
TEŞEKKÜR iv
ÖZ v
ABSTRACT vi
İÇİNDEKİLER vii
TABLOLAR LİSTESİ ix
ŞEKİLLER LİSTESİ x
EKLER LİSTESİ xi
KISALTMALAR xii
ÖZGEÇMİŞ xiii
BÖLÜM 1.
Giriş 1
1.1.Orta Gelir Tuzağı Kuramsal ve Teorik Çerçeve 2
1.2.Orta Gelir Tuzağı Belirleyicileri ve Doğrudan Yabancı Yatırımlar 7
1.2.1. Toplam Faktör Verimliliğine Doğrudan Yabancı Yatırımların Etkisi 8
1.2.2. Yurtiçi Yatırımlara Doğrudan Yabancı Yatırımların Etkisi 18
1.2.3. Gelir Dağılımı Eşitsizliğine Doğrudan Yabancı Yatırımların Etkisi 26
1.2.4.Ekonomik Büyümeye Doğrudan Yabancı Yatırımların Etkisi 32
BÖLÜM 2.
2.1. Orta Gelir Tuzağı ve Türkiye 37
2.1.1.Türkiye'de Orta Gelir Tuzağına Yönelik Gerçekleştirilen Teorik Çalışmalar 37
2.1.2. Türkiye'nin Orta Gelir Tuzağı Konumlanışı ve Orta Gelir Tuzağı Hesaplamaları 47
2.1.2.1.Felipe Yaklaşımı ile Türkiye'nin Orta Gelir Tuzağı Değerlendirmesi 47
2.1.2.2.Orta Gelir Tuzağı Bağlamında Türkiye ve ABD Gelir Düzeylerinin Karşılaştırılması 48
2.1.2.3.Orta Gelir Tuzağı Bağlamında Dünya Ortalama Gelir Düzeyi ile Türkiye Gelir Düzeyinin Karşılaştırılması 50
2.1.2.4.Robertson ve Ye Yaklaşımı ile Türkiye'nin Orta Gelir Tuzağı Değerlendirmesi 54

BÖLÜM 3.
3.1. Türkiye'de Doğrudan Yabancı Yatırımlar 67
3.1.1.Türkiye'de Doğrudan Yabancı Yatırımlara Genel Bakış 67
3.1.1.1. 1963 Planlı Kalkınma Öncesi Dönem 67
3.1.1.2.1963-1980 Planlı Kalkınma Dönemi 68
3.1.1.3. 1980 Sonrası Serbet Piyasaya Geçiş Dönemi 71
3.1.2.Türkiye'de Doğrudan Yabancı Yatırımların Tür ve Sektörlerine Göre İncelenmesi 78
3.1.2.1.Türkiye Sanayisine Doğrudan Yabancı Yatırımların Etkisi 84
3.1.2.2.Türkiye'de Hizmetler Sektörüne Doğrudan Yabancı Yatırımların Etkisi 87
3.1.3. ISO-500 'de Yabancı Yatırımın Etkisi 89
3.1.4. Türkiye ve Güney Kore'nin Orta Gelir Tuzağı ve Doğrudan Yabancı Yatırımlar Üzerinden Karşılaştırılması 95
3.1.5.Doğrudan Yabancı Yatırımların Türkiye'ye Etkisinin Değerlendirilmesi 98
BÖLÜM 4.
4.1.Genel Değerlendirme ve Sonuç 100
EK'LER 110
KAYNAKÇA 119

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1.1:Toplam Faktör Verimliliğine Doğrudan Yabancı Yatırımların Etkilerine İlişkin Ampirik Literatür Özeti 15

Tablo 1.2: Yurtiçi Yatırımlara Doğrudan Yabancı Yatırımların Etkilerine İlişkin Ampirik Literatür Özeti 21

Tablo 1.3: Gelir Dağılımı Eşitsizliğine Doğrudan Yabancı Yatırımların Etkilerine İlişkin Ampirik Literatür Özeti 29

Tablo 1. 4: Ekonomik Büyümeye Doğrudan Yabancı Yatırımların Etkilerine İlişkin Ampirik Literatür Özeti 34

Tablo 2. 1: Türkiye ile ABD Gelir düzeylerinin Karşılaştırılması 49

Tablo 2. 2: Türkiye ile Dünya Ortalama Gelir düzeylerinin Karşılaştırılması(GSMH) 51

Tablo 2. 3: Türkiye ile Dünya Ortalama Gelir düzeylerinin Karşılaştırılması(GSYIH) 52

Tablo 2. 4: ADF, PP ve DF-GLS Birim Kök Testi Sonuçları 59

Tablo 2. 5: Zivot -Andrews Bir Yapısal Kırılmalı Birim Kök Testi Sonuçları 61

Tablo 2. 6: Lee-Strazicich İki Yapısal Krılmalı Birim Kök Testi Sonuçları 63

Tablo 2. 7: Carrione-i Silvestre (2009) Çoklu Yapısal Kırılmalı Kök Testi Sonuçları 65

Tablo 3. 1:1996-2016Döneminde Ulusl. Doğrudan Yabancı Yatırım Bileşenleri (Milyon $) 75

Tablo 3. 2: Doğrudan Yabancı Yatırım Bileşenleri 77

Tablo 3. 3: DYY'nin GSSSO ile GSYIH'a oranlaması 78

Tablo 3. 4: Türkiye'deki M&A(Satın alma ve birleşmeler) ve Greenfield(Sıfırdan) Yatırımlar ve Stok değerleri 79

Tablo 3. 5:Türkiye'de Özelleştirme İşlemleri 81

Tablo 3. 6: Türkiye' DYY Stok Değerleri 81

Tablo 3. 7 Sektörel Bazda DYY Stoğu 82

Tablo 3 8: Türkiye'deki DYY Girişlerinin Sanayi Sektöründeki Dağılımı 84

Tablo 3. 9: Üretimdeki Yabancı Kontrol Oranları 87

Tablo 3 10: Türkiye'deki DYY Girişlerinin Hizmetler Sektöründeki Dağılımı 87

Tablo 3.11: İSO-500'deki Yabancı Ortaklı Şirket Sayısı 89

Tablo 3.12: İSO-500'deTamamı Yabancı Firmalar(2007) 90

Tablo 3.13: İSO-500'de Tamamı Yabancı Firmalar(2017) 90

Tablo 3.14: Yatırım Türlerine Göre Yurt Dışına Yapılan Kar Transferleri (Milyon $) 92

Tablo 3.15: DYY Güven Endeksi 94

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. 1: Endüstrileşmeyi Yakalama Aşamaları 20
Şekil 2. 1: Türkiye ile ABD Gelir Düzeylerinin Karşılaştırması 50
Şekil 2. 2: Türkiye ile Dünya Ortalama Gelir düzeylerinin karşılaştırılması (GSYIH) 53
Şekil 2. 3: Türkiye ile Dünya Ortalama Gelir düzeylerinin karşılaştırılması (GSMH) 53
Şekil 3. 1: 1996–2016 Döneminde Ulusl.Doğrudan Yabancı Yatırım Bileşenleri (Milyon $) 76
Şekil 3 2: Uluslararası Doğrudan Yabancı Yatırım (Net Yükümlülük Oluşumu) 1996-2016 (Milyon $) 76
Şekil 3. 3: Doğrudan Yabancı Yatırım Bileşenleri 77
Şekil 3. 4: DYY'nin GSSSO ile GSYIH'a oranlaması 78
Şekil 3.5: Türkiye'deki Stok M&A (Satın alma ve birleşmeler) ve Greenfield (Sıfırdan) Yatırımlar 80
Şekil 3 6:Türkiye'de Özelleştirme İşlemleri 81
Şekil 3. 7: Türkiye' DYY Stok Değerleri 81
Şekil 3. 8: DYY Stoğundaki Sektörel Dağılım(Milyon $) 83
Şekil 3. 9: DYY Stoğundaki Sektörel Dağılım Oranlaması 83
Şekil 3.10:Türkiye'deki DYY Girişlerinin Sanayi Sektöründeki Dağılımı 85
Şekil 3.11: Yabancı Kontrollü Üretimdeki Teknolojik Yapı 85
Şekil 3.12: Türkiye'deki Yabancı Kontrollü Üretimin Ürün Bazlı Dağılımı 86
Şekil 3.13: Üretimdeki Yabancı Kontrol Oranları 87
Şekil 3.14:Türkiye'deki DYY Girişlerinin Hizmetler Sektöründeki Dağılımı 88
Şekil 3.15:İSO-500'deki Yabancı Ortaklı Şirket Sayısı 89
Şekil 3.16:Yabancı Sermayeli 115 Firma ve 29 Büyüğünün ISO 500'deki Payları 2017(%) 89
Şekil 3.17: Yatırım Türlerine Göre Yurt Dışına Yapılan Kar Transferleri(Milyon $) 92
Şekil 3.18: Türkiye ve Güney Kore kişi başı GSMH karşılaştırması 95
Şekil 3.19: Türkiye ve Güney Kore'nin GSYH İmalat Sanayi Katma Değeri Karşılaştırması 95

Şekil 3.20: Türkiye ve Güney Kore İhracatlarının GSYIH'ları İçindeki Paylarının Karşılaştırılması 96
Şekil 3.21: Türkiye ve GüneyKore Yüksek Teknoloji İhracatlarının İmalat Sanayisi İhracatları İçerisindeki Paylarının Karşılaştırılması 96
Şekil 3.22: Türkiye-Güney Kore DYY Girişlerinin GSYIH Oranları Karşılaştırması 97
Şekil 3.23:Türkiye-Güney Kore DYY Stok Değerlerinin GSYIH Oranları Karşılaştırması 97

EKLER LİSTESİ

EK 1:ADF Testi Sonuçları 110
EK 2:PP Testi Sonuçları 111
Ek 3:DF-GLS Testi Sonuçları 112
Ek 4:Zivot-Andrew Testi Sonuçları 113
Ek 5:Lee Strazicich Testi Sonuçları 117

KISALTMALAR

DYY : Doğrudan Yabancı Yatırımlar

OGT : Orta Gelir Tuzağı

TFV : Toplam Faktör Verimliliği

OECD : Organisation for Economic Co-operstion and Development (Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü)

UNCTAD : United Nations Conference on Trade and Development (Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı)

GSYIH : Gayri Safi Yurtiçi Hasıla

GSMH : Gayri Safi Milli Hasıla

GSSSO : Gayri Safi Sabit Sermaye Oluşumu

ARDL : Autoregressive Distributed Leg (Gecikmesi Dağıtılmış Otoregresif)

VAR : Vector Autoregressive (Vektör Otoregresif)

GMM : Generalised Moments of Method (Genelleştirilmiş Momentler Yöntemi)

VEC : Vector Error Correction (Vektör Hata Düzeltme Modeli)

EKK : En Küçük Kareler Yöntemi

DF : Dickey-Fuller

ADF : Augmented Dickey Fuller (Genişletilmiş Dickey-Fuller)

ZA : Zivot –Andrews

LS : Lee-Strazicich

CS : Carrion-i Silvestre

FDI : Foreign Direct Investment (Doğrudan Yabancı Yatırımlar)

OLS : Ordinary Least Square (En Küçük Kareler Yöntemi)

GNI : Gross National Income (Gayri Safi Milli Hasıla)

GDP : Gross Domestic Product(Gayri Safi Yurtiçi Hasıla)

ÖZGEÇMİŞ

Ali Cem Öztürk

İktisat Anabilim Dalı

Eğitim

Doktora	2019	Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Doktora Programı
Y.Ls.	2011	New York Şehir Üniversitesi (CUNY), Brooklyn College Economics MA Program
Ls.	2001	Gazi Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi İstatistik Anabilim Dalı
Lise	1996	Fatih Vatan Lisesi

İş/İstihdam

Yıl	*Görev*
2018-	Kapasite Uzmanı(Robotic Process).Yapı Kredi Bankası
2017-2018	Raporlama Uzmanı. Yapı Kredi Bankası
2013-2017	Çek-Senet Uzmanı. Yapı Kredi Bankası
2003-2007	İşlem Yetkilisi. Yapı Kredi Bankası

Kişisel Bilgiler

Doğum yeri ve yılı : İstanbul, 1979 Cinsiyet: E
Yabancı diller : İngilice (çok iyi)
GSM / e-posta : 0 537 497 97 09 / alicem_ozturk@hotmail.com

BÖLÜM 1

GİRİŞ

Doğrudan yabancı yatırımların ülke ekonomilerine olan etkisinin sorgusu günceldir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerin orta gelir tuzağı sorunu ile karşı karşıya olmaları doğrudan yabancı yatırımların etkisinin sorgusunu önemli kılmaktadır.

Çalışmanın birinci bölümünde orta gelir tuzağı belirleyicilerinin ayrı ayrı doğrudan yabancı yatırımlar ile olan etkileşimleri üzerinden bahsi geçen sorgu gerçekleştirilecektir. Toplam faktör verimliliği, yurtiçi yatırımlar, ekonomik büyüme ve gelir dağılımı eşitsizliğinin doğrudan yabancı yatırımlar ile etkileşimleri araştırılarak orta gelir tuzağı bağlamında çerçeve oluşturulmaya çalışılacaktır. İlgili ikili etkileşimler daha önceden gerçekleştirilmiş, farklı bakış açıları taşıyan teorik ve farklı sonuçlara ulaşan ampirik çalışmalar üzerinden oluşturulacaktır.

İkinci bölümde öncelikle Türkiye'ye ilişkin gerçekleştirilmiş orta gelir tuzağı çalışmaları üzerinde durulacaktır. Sonrasında ise var olan orta gelir tuzağı sınıflama ve hesaplamaları üzerinden Türkiye'nin orta gelir tuzağı konumlanışı sorgulanacaktır.

Üçüncü bölümde Türkiye'de doğrudan yabancı yatırımların gelişimi mevzuat değişikliklerini de kapsayacak şekilde kronolojik bir sırada ele alınmıştır. Özellikle Türkiye'nin üst-orta gelir grubuna dahil olduğu 2005 yılı ve sonrasındaki doğrudan yabancı yatırım hareketleri incelenmiştir. Bu hareketlerin orta gelir tuzağına etkilerine yönelik çıkarsamalar üzerinde durulmuştur.

1.1.Orta Gelir Tuzağı Kuramsal ve Teorik Çerçeve

Orta gelir tuzağı, gelişmekte olan ülkelerin gelişmiş ekonomilerle karşılaştırıldığında kişi başı gelir seviyelerinin yetersizliği ya da kişi başı gelir seviyesi düzeyinde zayıf veya durgun büyüme performansının sürekliliği durumudur. Diğer bir tanımlama ile uzun süreli durgunluk dönemlerinde ekonomik yapıda verimlilik tabanlı büyüme modelinin gerçekleştirilememesi şeklinde olsa da üzerinde uzlaşılmış net bir tanımlama bulunmamaktadır.

Orta gelir tuzağına ilişkin literatürde sürdürülebilir ekonomik büyüme sürecindeki birçok hatanın sonucu olarak ilgili ülkenin orta gelir grubundan yüksek gelirli ülke grubuna geçememesine ilişkin nedenler bütünü karşımıza çıkmaktadır.

Dünya Bankası uzmanları Gill ve Kaharas'ın Dünya Bankası tarafından 2007 'de yayınlanan 'Bir Doğu Asya Rönesansı: Ekonomik Büyüme için Fikirler (An East Asian Renaissance: Ideas for Economic Growth)' adlı çalışmalarında ilk olarak yer almıştır.

Orta gelir tuzağının nedenleri konusunda farklı bakış açıları ortaya koyan birçok çalışma bulunmaktadır. Ancak orta gelir tuzağının ampirik olarak tespiti konusundaki çalışmalar sınırlıdır. Betimleyici çalışmalarla birlikte değişik ekonometrik tekniklerle kurgulanmış farklı dönem kesitleri, ülke ve bölgesel bazda gerçekleştirilmiş analizler mevcuttur.

Literatürde orta gelir tuzağının nedenlerine ilişkin çalışmalar iki yaklaşım üzerinden yoğunlukla ilerlemektedir. Bunlardan ilki orta gelirli ülkelerde ekonomik büyüme ve yapısal değişiklik üzerinden direkt bağlantı kuran yaklaşımdır. Bu yaklaşımda ekonomik kalkınmanın gerek sektör içi gerekse sektörler arasında üretimin artan teknolojik kapasitesine, getiriye, yüksek talep esnekliklerine, endüstriyel gelişim, üretimde çeşitlilik ve uzmanlaşmaya ve de özellikle ihracat yapılarında sofistike olma durumu gelişmişliğine [ihracat talebinin gelir esnekliğinin yüksek teknolojili ürünler için düşük teknolojili ürünlerden daha yüksek olması] bağlı olduğu kabul edilmektedir.

Bu yaklaşıma göre uluslararası rekabette yüksek katma değerli ekonomik aktivitelerin oluşturulmasına yönelik yapısal değişikliğin gerçekleştirilememesinden dolayı orta gelir tuzağına yakalanma durumu meydana gelmektedir. Yapısal değişiklik ile ekonomik büyüme arasında direkt bir ilişki kurularak, yapısal değişikliğin yol açtığı verimlilik artışının sürdürülebilir büyüme ve artan yaşam standardını sağlamada temel olduğu görüşü savunulmaktadır (Paus, 2014).

" Yetersiz yapısal dönüşüm, emek yoğun üretimin uluslararası standartlaşmış piyasalarda [göreceli yüksek ücretlerden kaynaklı] ve yüksek katma değerli üretim aktivitelerinin öne çıktığı piyasalarda [düşük verimlilikten dolayı] rekabet edememesi, orta gelir tuzağının öne çıkan sebeplerindendir" şeklindeki yaklaşımdır (Lin ve Treichel 2012; Ohno 2009; Paus 2012).

Aynı yapısal dönüşüm bağlamında Kharas ve Kohli (2011)'nin çıkarsamaları önemlidir. Özellikle Latin Amerika ve Doğu Asya ülkelerine yönelik çalışmalarında orta gelir tuzağına düşme ve tuzaktan sıyrılabilmek için yapısal çözümlemelerde bulunmuşlardır. Bu çözümlemeler ucuz işçiliğe ve sermayeye dayalı büyüme hedeflerinden faktör verimliliğine dayalı büyüme stratejilerine geçiş, üretimin çeşitlendirilmesinden üretimde uzmanlaşmaya yönelim ve merkezi olmayan iktisadi yönetim anlayışı şeklindedir. Ayrıca ekonomik büyüme içerisinde hizmetler sektörünün payının artması, orta gelir tuzağının aşılmasında öne çıkan diğer saptamadır.

Flechtner ve Panther (2013)'ın verimlilik temelli büyüme yaklaşımının orta gelir tuzağı nedenselleştirmesinde özellikle eğitim ve beşeri sermayeye vurgu yapan çalışmaları öne çıkmaktadır. Teknolojik ilerlemelerin inovasyona dayalı yapıyı geliştirmesi için yüksek kaliteli eğitim sistemi kurulması gerekliliği ve (Kanchoochat ve Intarakumnerd, 2014) eğitimin ulusal kalkınmışlıkla olan ilişkisinin ekonomik büyüme stratejisini direkt etkilediğini savunmaktadırlar.

Hausman, Hwang ve Rodrik (2007), özellikle orta gelirli ülkelerin(diğer gelir gruplarındaki ülkelerin değil) ihracat yapılarındaki sofistike olma durumlarının ekonomik büyüme ile güçlü bağlantıları ve ayırt edici performans özellikleri üzerinde durmuşlardır. Ayrıca Zeng ve Fang(2014), ihracat alanında imalat sanayisi düşük

ücrete dayanan düşük gelirli ekonomilerle, yüksek beceriye dayanan yenilikçi gelişmiş ekonomilerin rekabet edemediğini belirtmektedirler. Bununla birlikte ihracat talebinin gelir esnekliğinin yüksek teknolojili ürünler için düşük teknolojili ürünlerden daha yüksek olduğunu vurgulayan yaklaşımlar da Cimoli, Porcile ve Rovira (2010), orta gelir tuzağının yapısal dönüşüm bağlamında öne çıkan önemli yaklaşımlarıdır.

Yani uzun dönemde verimliliği esas alan ekonomik büyüme yaklaşımının orta gelir tuzağına yönelik olarak yapısalcı çözümleri meydana getirmiş olduğu gözükmektedir.

Literatürde orta gelir tuzağı nedenlerine ilişkin çalışmaların odaklandığı ikinci yaklaşım türü de ekonomik büyümede meydana gelen durgunluk ve yavaşlama ile gelişmiş ülkelere olan yakınsama eksikliği durumudur. Burada bir ülkenin kişi başı gelirinin belli bir düzeye ulaştıktan sonra uzun yıllar bu gelir düzeyinin üzerine çıkamaması Jankowska Nagengast ve Perea (2012), ya da ABD kişi başı GSYH'sinin %20'sine takılı kalmak Eğilmez (2012), şeklinde orta gelir tuzağı tanımlamaları ortaya çıkmaktadır. Bu yaklaşımlı çalışmalarda yazarlar orta gelir tuzağındaki ya da daha önceden orta gelir tuzağında olan ülkeleri sınıflandırırlar. Ancak bu sınıflandırma ülkelerin orta gelir tuzağına ilişkin olarak tanımlama farklılıkları (yani ekonomik durgunluk veya yakınsama eksikliği şeklinde), analiz edilen zaman periyodu ve satın alma gücü paritesi için temel alınan yıla bağlı olarak farklılıklar göstermektedir. Bu yaklaşımlar yoğunlukla ülkelerin orta gelir tuzağında olup olmadığının ampirik olarak tespiti konusundaki çalışmalardan oluşmaktadır.

Felipe, Abdon ve Kumar (2012), çalışması ile ülkelerin orta gelir tuzağında olup olmadıklarına dair eşik değerleri belirlemiştir. Bu eşik değerlerini ülkelerin tarihsel verileri üzerinden büyüme hızlarının, gelir geçiş ve sürelerinin elde edilmesi üzerinden meydana getirmiştir. Felipe vd. (2012), bu çalışmada ilgili hesaplamaya göre ülkeleri GSYIH'sı üzerinden gruplandırmıştır. İlgili gruplamada GSYIH'sı 2.000 doların altı ülkeler düşük gelirli,2.000 ile 7.250 dolar arası ülkeler alt orta gelirli, 7.250 ile 11.750 dolar arasındaki ülkeler üst orta gelirli ve 11.750 dolar üzeri ise yüksek gelirli ülke olarak belirlenmiştir. İlgili gelir gruplandırması üzerinden alt orta gelir grubundaki ülkelerin kişi başı yıllık gelir artış hızları en az %4,7 ve grupta en fazla 28 yıl bulunma

süresi hesaplanmıştır. Üst orta gelir grubunda ise kişi başı yıllık gelir artış hızı en az %3,5 ve grupta en fazla 14 yıl bulunma süresi orta gelir tuzağına takılmaması için ülkelerin eşik değerleri olarak ortaya konmuştur.

Eichengreen, Park ve Shin (2013), büyümede yavaşlama yaklaşımını üç koşulun bir arada gerçekleşmesi üzerine oturtmuştur. Bu üçlü yapı orta gelir tuzağının tespitini sağlamaya yöneliktir. Büyümede yavaşlamanın ortaya çıkmasını baz alan yaklaşım bunun üzerinden eşik değerleri belirlemeye çalışmaktadır. Bu değerler ilk olarak büyümede yavaşlamanın oluşmamasından önceki yedi yıllık dönemde ortalama büyüme artış hızının en az %3,5 olarak belirlenmiştir. İkinci aşamada ise bu değerler büyümede yavaşlamanın görülmeye başlamasından sonraki yedi yıllık dönemde ortalama büyüme artış hızının en az %2'lik bir düşüş sergilemesi ve buna ek olarak da kişi başına düşen satın alma gücü paritesine göre yıllık gelirin 10.000 dolardan daha büyük olması şeklinde belirlemiştir. Bununla birlikte Eichengreen vd. (2013) çalışmasında ise orta gelir tuzağının 10.000-11.000 ve 15.000-16.000 dolar seviyesinde meydana gelebilecek şekilde iki bant seviye aralığını savunmaktadır. İlgili hesaplama değerleri dışında yüksek teknolojili ürünlerin ihracat içindeki paylarının artırılması, beşeri sermaye ve demokratikleşme kavramları orta gelir tuzağının aşılmasına yönelik olarak Eichengreen'in üzerinde durduğu diğer önemli başlıklardır.

Orta gelir tuzağına yönelik olarak eşik değerleri belirlenmesi yaklaşımları dışında Robertson ve Ye (2013), tarafından geliştirilmiş olan ülkelerin orta gelir tuzağı belirlenmesine yönelik olarak ekonometrik test imkanı veren yöntemsel çalışma bulunmaktadır. Bu çalışma gelişmiş ülkelere yakınsama eksikliğine dayandırılarak oluşturulmuştur. İlgili ülkenin GSYIH'sının doğal logaritmasından ABD'nin GSYH'sının doğal logaritması çıkarılarak elde edilen fark serisine durağanlık analizi uygulanmaktadır. İlgili serinin bu analiz sonunda durağan olarak tespit edilmesi ülkenin orta gelir tuzağında olduğunu göstermektedir ve de ilaveten gelişmiş yapıdaki ülkelerle karşılaştırmada, kullanılan milli gelir kısıtı altında ilgili ülkeleri yakalama eğiliminde olmadığının tespitini oluşturur.

Diğer bir yöntem ise Woo (2012)'nun yakalama (yetişme) endeksi üzerinden [catch up Index-CUI] oluşturmuş olduğu büyüme yavaşlamasını esas alan bir yaklaşım

türüdür. Bu endeks, ülkelerin gelir düzeylerinin ABD gelir düzeyine oranlanmasından elde edilmektedir. Endeks değeri %50'nin üzerinde olan ülkeler yüksek, %55 ile %20 arasında yer alanlar orta ve %20'nin altında olan ülkeler ise düşük gelirli ülke olarak gruplandırılmaktadır.

İkinci yaklaşımla birlikte ekonomik büyümede meydana gelen durgunluk ve yavaşlama ile gelişmiş ülkelere olan yakınsama eksikliği, diğer bir deyişle de ekonomik büyümenin sürdürülebilirliğinin, devamı orta gelir tuzağının belirlenmesinde oldukça önemlidir.

Bu iki yaklaşım dışında üzerinde önemle durulması gerekli olan Ohno (2009) ve Tho (2013)'nun aşamalı sanayileşme yaklaşımlarıyla kurgulanmış benzer nitelikteki deskriptif çalışmaları, orta gelir tuzağının kavramlaştırmasında önemlidir. Özellikle Ohno'nun orta gelir tuzağı üzerine cam tavan-glass ceiling yaklaşımı çalışması orta gelir tuzağı ile doğrudan yabancı yatırımların işlevselliğinin birlikte kullanıldığı önemli çalışmaların başında gelmektedir. Yabancı yatırımlarla gerçekleştirilen basit üretim faaliyetlerinden, yabancı yatırım bağımlılığın giderek azaldığı ve ülkelerin kendi iç değerleriyle teknoloji ve yönetim bilgisi üretimine doğru evrildiği yaklaşımıdır.

Benzer bir yöntem Tho (2013) tarafından geliştirilmiştir. Ekonomik gelişim ve kalkınma süreci ülkelerin gelişmişlik düzeylerine ve endüstriyel yapılarına göre aşamalandırılmıştır. Az gelişmiş, orta gelir düzeyine yakın, orta gelir düzeyinde ve yüksek gelirli şeklindeki gruplandırmada ayrıca orta gelir tuzağına takılı ülke gruplandırması oluşturulmuştur. Bu ülkeler emek yoğun sanayiye sahip düşük ücretle rekabet eden ülkeler ile yüksek gelirli ülkeler arasında kalmış şekilde betimlendirilmiştir.

İlgili aşamalı sanayileşme yaklaşımları ile yurtiçi yatırımların etkisinin sorgusu orta gelir tuzağı nezdinde önemli bir nedenselliğe dönüşmektedir.

İlgili yaklaşımlarla birlikte orta gelir tuzağı nedenselliğinde öne çıkan bir diğer önemli faktör de gelir dağılımı eşitsizliğidir. Artan gelir eşitsizliğinin gelişmekte olan ülkelerde yoksulluğu azaltıcı büyüme seviyelerini düşürmesiyle birlikte (Ravallion,

2009;Ravallion, 2007; Bourguignon, 2002) bütün ekonominin büyümesini de engellediği(Atkinson, 2015; Bourguignon, 2015; Birdsall, 2007) kabul edilmektedir.

Özellikle gelişmekte olan ülkelerde gelir dağılımı eşitsizliğinin büyüme oranlarını azalttığını veya eşitsizlik tuzağına yol açtığını, bu durumun da orta gelir tuzağına yönelik önemli sebeplerden olduğunu Egawa (2013), ve Islam (2015), kabul eden yaygın yaklaşımlar bulunmaktadır.

1.2.Orta Gelir Tuzağı Belirleyicileri ve Doğrudan Yabancı Yatırımlar

Gelişmekte olan ülkelerin ekonomik büyümesinin sürdürülebilirliğinin devam etmemesi ya da ekonomik büyümedeki durgunluk halinin devamı olarak da tanımlanabilecek olan orta gelir tuzağının ortaya çıkışına ilişkin nedenleri iki başlık altında genellemek mümkündür. Burada ekonomik büyümedeki sürdürülebilirliğin devamı, ülkenin kişi başı gelir seviyesinin artırılmasına ve gelir eşitsizliği farkının azalmasına yönelik yaklaşımlardan oluşmaktadır. Diğer yandan özellikle yapısal değişiklik temelli yaklaşımlar ise ekonomik durgunluğun giderilmesine yönelik başlıkları beraberinde getirmektedir.

Ekonomik büyüme ve gelir eşitsizliği belirleyicileri üzerinden ülkenin kişi başına düşen gelir artışının ya da diğer bir deyişle ekonomik büyümenin sürdürülebilirliğinin devamının sorgulanması gerçekleştirilmektedir. Bununla birlikte var olan ekonomik durgunluğun devamı toplam faktör verimliliğine dayalı değişimler ve yurt içi yatırımlar üzerinden gerçekleştirilecektir.

Burada belirtilmesi gerekli nokta, ilgili belirleyicilerin kendi içlerinde ortak nedensellikler ya da biri için sebep olan nedenselliğin diğeri için sonuç olabilirliğidir. Örneğin; gelir eşitsizliğinden kaynaklı beşeri sermayenin gelişiminde ileri eğitim seviyesine ulaşamamadaki yetersizlik, toplam faktör verimliliğinde gerekli artışın sağlanamamasına neden olmaktadır. Burada eğitimden kaynaklı beşeri sermaye nedenselliği toplam faktör verimliliği içerisinde tartışılacak olup ayrıca gelir eşitsizliği içerisinde tartışılmayacaktır. Benzer şekilde yapısal değişikliklerin sağlanarak katma değeri yüksek ve inovasyon ile ar&ge'ye dayalı üretim yapısına geçilmesi toplam faktör verimliliği içerisinde tartışılacak olup, ayrıca ilgili ülkenin yüksek teknolojili ihracat

yapısına kavuşmasının orta gelir tuzağı belirleyicisi olması şeklinde ek bir başlık oluşturulmamıştır.

Girişte de belirtilmiş olduğu üzere, orta gelir tuzağının belirleyicileri olarak başlıklandırmaya çalışılan değişkenler üzerinden doğrudan yabancı yatırımların orta gelir tuzağına etkisi şekillendirilmeye çalışılacaktır.

Çalışma ile doğrudan yabancı yatırımların (gerçekleştirilmiş teorik ve ampirik çalışmalar üzerinden tespit edilen) orta gelir tuzağı belirleyicileri ile olan etkileşimlerinin kabul edildiği şekilde kesin pozitif bir netlik taşımadığı, hatta gerek ülkedeki tüm sektörlerde gerekse ülke içerisindeki farklı sektörler arasında bile değişik etkilerle karşılaşılmasının mümkün olduğu hipotezinin ortaya konulması, bu çalışmada hedeflenmektedir. Bu varsayım, beraberinde orta gelir tuzağındaki ülkelerde doğrudan yabancı yatırımların tesirinin etkisizleşebildiği ve/ veya orta gelir tuzağını aşmada doğrudan yabancı yatırımların negatif etkiye sahip olabildiklerinin de ortaya konulmasını beraberinde getirmektedir.

1.2.1. Toplam Faktör Verimliliğine Doğrudan Yabancı Yatırımların Etkisi

Toplam faktör verimliliği orta gelir tuzağı açısından kilit kavramsallaştırmadır. Üst gelir grubuna dahil olan ülkelerde göze çarpan en önemli nokta, bu ülkelerin toplam faktör verimliliğinden kaynaklı olarak gerçekleştirmiş oldukları büyüme tipinin öne çıkmasıdır (Kharas ve Koli, 2011). Toplam faktör verimliliği ülkeler arasında ekonomik büyüme ve kişi başı gelir seviyesi farklılığının önemli bileşeni olup, Solow artığı olarak ölçülmektedir.

Toplam faktör verimliliği genel olarak üretim sonucunda elde edilen çıktı miktarının üretim faktörleri miktarındaki değişikliğe bağlı olmaması şeklinde tanımlanmaktadır ve de üretim faktörlerine bağlı olmayan kısmını da büyük oranda teknoloji ve inovasyona dayalı gelişmeler oluşturmaktadır.

Üretim faktörlerinin miktarının artırılması ile oluşan büyüme belli bir limit seviyesinde gerçekleşmektedir. Bu seviyeden sonra emek ve sermaye miktarında artış meydana gelmiyorsa, büyüme gelebileceği en üst noktaya ulaşmıştır ve ülke ekonomisi

daha fazla büyüyemez. İşte bu noktada büyümeyi sağlayan toplam faktör verimliliğidir (Krugman,1994). Bu belirleme ile uzun dönemdeki ekonomik büyümenin, üretime giren bileşenlerdeki ve verimlilikdeki artış üzerinden ayrıştırılabilirliği öne çıkmaktadır (Solow,1957). Bir diğer deyişle de toplam faktör verimliliği uzun dönemli ekonomik büyümenin ana bileşenidir. Bu sebepten dolayıdır ki, doğrudan yabancı yatırımların toplam faktör verimliliği üzerindeki etkisini kısa dönemli bir periyot üzerinden değil uzun dönemde araştırmak ilgili etkinin kestirimini daha güçlü ortaya koymaktadır(Easterly ve Levine, 2001; Blomström ve Kokko, 2003).

Uzun dönemde gerek toplam faktör verimliliğinin ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin gerekse de bu etkinin doğrudan yabancı yatırımlar yoluyla nasıl gerçekleştiğinin sorgulamasından önce belli saptamalar öne çıkmaktadır. Orta gelir tuzağının sorgulanmasında özellikle gelişmekte olan ülkelerde bir ön şart şeklinde kabul edilen doğrudan yabancı yatırımların ileri teknoloji ve bilgi yöntemi yoluyla toplam faktör verimliliğini artırmış olduğu görüşü, bu ülkelere ilişkin saptamaların değerlendirilmesini zorunlu kılmaktadır.

Göze çarpan saptamaların başında, ülkelerin toplam faktör verimliliği üzerinden doğrudan yabancı yatırımlardan etkilenmesi için ilgili ülkenin bu etkilenmeyi absorbe edebilme gücünü göstermesi gerekmektedir. Bu değişikliklerin ülke tarafından absorbe edilebilme gücü ise öncelikli olarak ülkenin eğitimli ve yetenekli emek gücüne bağlıdır (Keller,1996).

Çoğu zaman ikinci dereceden veya yükseköğrenim düzeyindeki okullaşma oranı üzerinden ilgili ampirik çalışmalara dahil edilen eğitimli ve yetenekli işgücünün, insan kaynakları veya beşeri sermaye üzerinden toplam faktör verimliliği ile birlikte ele alınması önemlidir. Çünkü üst gelir grubuna geçebilen ülkelerde toplam faktör verimliliğine dayalı büyüme ile birlikte bu ülkelerin uzmanlaşmada da mesafe katetmiş olduğunun tespiti orta gelir tuzağı bağlamında üzerinde durulması gerekli bir noktadır (Alçın ve Güner, 2015).

Konuya ilişkin olarak teorik çalışmalardan benzer tespitler yakalamak mümkündür. Ülkelerin doğrudan yabancı yatırımlardan daha yüksek verimlilikte fayda sağlayabilmesi için belli düzeyde beşeri sermaye gelişimine sahip olması gerekmektedir (Borensztein, De Gregorio ve Lee,1998). Eğitim seviyesi yüksek işgücünün olduğu ülkelerde ekonomik gelişme ile doğrudan yabancı yatırımlar arasında daha kuvvetli bir bağ olduğu ortaya koyulmaktadır(Nunnenkamp and Spatz, 2003). Doğrudan yabancı yatırımlar öncelikle eğitim düzeyleri yüksek(ikinci derede ve yüksekokul okullaşma oranı) ülkelerdeki yetenek gelişimine katkı sağlar(Velde ve Xenogiani, 2007). Bunlarla birlikte gelişmekte olan ülkelerde teknoloji transferinin etkisinin yetersiz kalmasının ana nedeninin düşük düzeydeki beşeri sermayeden kaynaklıdır (XU, 2000) şeklindeki çalışmalar orta gelir tuzağı bağlamında üzerinde yoğun olarak durulması gerekli tespitlerdir.

Gerek ekonomik büyüme gerekse orta gelir tuzağı bağlamında yapılan çalışmalarda Çin, üzerinde önemle durulan ülkelerin başında gelmektedir.Zhang (2002)'ın Çin üzerine yapmış olduğu çalışmada her ne kadar doğrudan yabancı yatırımların emek verimliliği üzerinde net, güçlü ve önemli etkisi tespit edilemese de beşeri sermaye gelişiminin emek verimliliği üzerinde çok ciddi etkileri bulunmaktadır tespiti oldukça önemlidir.

Doğrudan yabancı yatırımların toplam faktör verimliliğine etkisinin sorgulanması sadece teknoloji üzerinden gerçekleştirilemez. Beşeri sermaye gelişiminin temel alındığı, çalışanların eğitim ve beceri düzeylerinin artması ile de ilgili yaklaşımları beraberinde getiren sorgulama orta gelir tuzağı bağlamında öne çıkmaktadır. Çünkü bir ekonominin orta gelir tuzağına düşmesini engelleyecek olan etkenlerden biri de emek verimliliği olarak görülmektedir (Gürsel ve Soybilgen, 2016) .

Bu noktada birçok kaynak, ülkelerin toplam faktör verimliliği bağlamında doğrudan yabancı yatırımlardan etkilenmesinin absorbe edilebilme gücünü beşeri sermaye ile birlikte farklı değişkenlerle de ele almaktadırlar. Yurtiçi finansal gelişmişlik (Alfaro, Özcan ve Sayek, 2009), ekonomik özgürlük(Azman-Saini, Baharumshah ve Law, 2010) ve kurumsallaşma(Durham, 2004) öne çıkan diğer değişkenler olup,

özellikle bu değişkenler orta gelir tuzağının aşılmasında da aynı önemde ele alınmaktadırlar. Bu çalışmalarda doğrudan yabancı yatırımlar ilgili finansal gelişmişlik ve kurumsallaşma düzeyinin yakalanamadığı ülkelerde herhangi bir olumlu etkiye dönüşememekte ya da yetersiz etkiye sebep olmaktadırlar.

Ülkelerin toplam faktör verimliliğinin doğrudan yabancı yatırımlardan olumlu etkilenmesi için ilgili ülkenin teknolojik gelişmeleri absorbe edebilme gücü ile birlikte öne çıkan diğer bir durum ise teknoloji açığıdır. Bu kavramsallaştırma teknoloji açığının" doğrudan yabancı yatırımlardan temin edilen teknolojik dışsallıklar ile geri kalmış bölgeler ve ilerlemiş bölgeler arasındaki teknoloji açığının artan bir fonksiyonudur (Findlay, 1978; Wang & Blomstrom, 1992)" şeklinde yorumlanmasıdır. Ayrıca (Broensztein vd. ,1998) teknoloji açığının yüksek olduğu ülkelerde sermaye mallarındaki çeşitliliğin az olmasının ülkelerin yüksek teknolojiye adapte olma maliyetlerini azaltarak daha hızlı büyümelerine neden olduğunu belirtmişlerdir. Bir diğer yaklaşımda ise teknoloji açığı, yüksek düzeydeki azalan absorbe edilebilme kapasitesinin [doğrudan yabancı yatırımların eşik etkisi yolu ile firma verimliliğine olan katkısı sonucu] firmanın daha az orandaki doğrudan yabancı yatırımdan daha yüksek düzeyde teknoloji kazanımı temin edeceğini öngörmektedir(Girma, 2005) .

Ancak teknoloji açığı üzerinde uzlaşılmış bir görüş birliği bulunmamaktadır. (Li ve Liu, 2005)'nun " yurt içi ekonomi ile teknolojinin önde gelen ülkeleri arasındaki ileri teknoloji açığı, gelir artışı üzerinden doğrudan yabancı yatırımın olumlu etkisini azaltmaktadır " tespiti önemlidir. Bununla birlikte, teknoloji açığı üzerinden doğrudan yabancı yatırımların verimlilik üzerinde herhangi bir etkisini veya önemli düzeyde etkisini tespit edemeyen çalışmalar da (Herzer, Klasen ve Novak-Lehman, 2008; Haskel, Pereira ve Slaughter, 2007) bulunmaktadır.

Yukarıdaki saptamalar sonrasında toplam faktör verimliliğindeki artış oranını büyük oranda teknolojik süreçteki artış oranı olarak değerlendirmek yanlış olmayacaktır. Ve bu teknolojik süreci de iki açıdan ele almak mümkündür. Bunlardan ilki daha çok sektörel düzeyde (yoğunluklu olarak imalat sektörü) ve lokal üretimin öne çıktığı, diğeri ise makro düzeyde yani ülke geneli düzeyinde gerçekleştirilen

çalışmaları kapsamaktadır. Makro düzeyde gerçekleştirilen çalışmalar orta gelir tuzağı bağlamında değerlendirildiğinde, ülke bütünündeki çalışmaları kapsıyor olmasından kaynaklı daha sağlıklı yorumlamalara açıktır. Ancak burada da özellikle gelişmekte olan ülkelerde makro düzeyde toplam faktör verimliliği ile ilgili verilerin sınırlı sayıda olmasından dolayı bu çalışmaların yeterli düzeyde oluşamaması sonucu ortaya çıkmaktadır.

Doğrudan yabancı yatırımların toplam faktör verimliliğine potansiyel direkt etki sağladığına yönelik literatürde pek çok çalışmaya rastlanmaktadır. (Bitzer ve Gorg, 2009), doğrudan yabancı yatırımlar ile endüstriyel verimlilik arasında pozitif ilişki yakalamışlardır. (Wang,2010) çalışması ile aynı yılda Kanada imalat sektörü üzerine yapmış olduğu araştırmada gerek tedarikçiler gerekse satın alanlar üzerinden doğrudan yabancı yatırımların verimlilik üzerinde olumlu etkisini ortaya koymaktadır. Benzer ilişki Endonezya imalat sektöründe (Blalock ve Gertler 2008) ve Zambiya imalat sektöründe (Bwalya, 2006) görülmektedir. Çek girişimciliği üzerine yapılmış olan çalışmada, doğrudan yabancı yatırımların verimlilik artışı sağladığı tespit edilmiştir (Djankov ve Hoekman, 2000). Hatta bu çalışmada, verimlilik artışının daha öncesinde verimli olan firmalar üzerinden de devam ettiğini belirtmektedirler.

Verimliliği yüksek yerli firmalar yabancı yatırımlarla verimlilik artışı sağlamakta, buna karşın verimliliği düşük yerli firmalar yabancı yatırımlardan verimlilik olarak olumsuz etkilenmektedirler (Hale ve Long, 2006). Buradaki pozitif etki, yabancı firmalardaki görece yetenekli çalışanların yurtiçi firmalara transferi yoluyla gerçekleşmiştir. Yine aynı yazarlar göre diğer bir kanal ise yurtiçi firmalardaki oldukça yetenekli çalışma gücünün, artan doğrudan yabancı yatırımlar ile daha yüksek verimliliğe ulaşmaya yatkınlığıdır. Bu yazarlar aynı çalışmada teknolojik anlamda oldukça ilerlemiş olan firmalardaki yetenekli çalışanların dışsal etki olarak yurtiçi firmalara hareketinin diğer verimlilik arttırıcı özellik olduğunu da vurgulamaktadırlar.

İlgili çalışmalardan takip edileceği üzere, doğrudan yabancı yatırımların lokal firmaların verimlilik artışlarını pozitif etkilediğine yönelik oldukça fazla sayıda örneklem bulunmaktadır. Ancak verimlilik artışlarının doğrudan yabancı yatırımların

otomatik etkisi sonucu oluşamayacağını, bu etkinin yerli firmaların inovasyon kapasitesini azaltabileceği ve bundan dolayı da toplam faktör verimliliğini negatif etkileyebileceği ya da etkisiz kalabileceği şeklinde yorumlar da bulunmaktadır. Özellikle çok uluslu firmaların amacı yerli firmalara teknoloji transferi/yayılımı yapmaktan ziyade, kendi teknolojik inovasyonlarından kar sağlama istekleridir. Hatta "endüstrileşmiş ülkelerde bu durum özellikle çok uluslu firmaların teknolojik avantajlarının yayılımından ziyade, bu firmaların ilgili ülkenin teknolojik yapısından faydalanma isteğine dönüşmektedir" (Bruno van Pottelsberghe de la Potterie ve Frank Lichtenberg,2000). Doğrudan yabancı yatırımların firmalara teknoloji taşıma etkisinin negatif olduğunu ifade eden çalışmalar da mevcuttur (Görg ve Greenaway,2004).

Bir başka çalışmada doğrudan yabancı yatırımların yine teknoloji yayılımı konusundaki zayıf etkisinden bahsedilmektedir (Hanson, 2001). Venezuela üzerine gerçekleştirilmiş olan çalışmada ise (Aitken ve Harrison,1999) " Aynı sektör içerisinde doğrudan yabancı yatırımlar yerli yatırımların verimliliğini azaltmaktadır." şeklindeki tespit önemlidir.

Burada üzerinde durulması gerekli bir diğer nokta da, makro seviyede yani ülke bütününde yapılan araştırmaların önemidir. Araştırmaların makro düzeyde yapılmış olması, toplam faktör verimliliğindeki değişimin teknolojik değişiklikten mi yoksa kullanılan teknolojiye bağlı olarak gerçekleşen teknik verimlilikten mi kaynaklandığının tespitine imkan vermektedir. Bu ayrıştırmaya bağlı olarak doğrudan yabancı yatırımlardan daha yüksek verimliliğin sağlanmasında teknolojik değişiklik ve teknik verimlilik üzerinden gerçekleşen etkilerin sorgulanması, özellikle gelişmekte olan ülkeler ve orta gelir tuzağı bağlamlarında önemli çıkarsamalar sağlamaktadır.

İlgili çıkarsamalar ışığında doğrudan yabancı yatırımlardan toplam faktör verimliliğine doğru var olan nedensellik dışında, toplam faktör verimliliğinden doğrudan yabancı yatırımların artışı/azalışı yönünde de nedenselliğin varlığından bahsedilebilir. Hatta bu durum yukarıdaki ayrıştırma ile birlikte ele alındığında, doğrudan yabancı yatırımlardan teknolojik değişikliğe ve teknik verimliliğe doğru nedenselliğin ortaya çıkması ile birlikte teknolojik değişiklik ve teknik verimlilikten

doğrudan yabancı yatırımlara doğru bir nedensellik ilişkisini de kapsamaktadır. Tablo 1.1'de yer alan ampirik çalışmalar özetinden ilgili sonuçların tespiti ve yorumlanması konuya önemli katkı getirecektir.

Son olarak ampirik çalışmalara geçmeden bahsedilmesi gerekli diğer bir nokta da, doğrudan yabancı yatırım türünün ve/veya ülkeye giriş şeklinin toplam faktör verimliliği üzerinde yaratmış olduğu farklı etkilerdir. "Greenfield Yatırım" ya da "Merger & Acquisition Yatırım"lar özellikle ülkelerin gelişmişlik düzeylerine göre toplam faktör verimlilikleri üzerinde farklı sonuçlar yaratabildiği gibi, yatırımın bölgesel ya da ülke düzeyinde gerçekleşmesi de verimlilikte farklı sonuçlara neden olmaktadır.

Tablo 1.1.Toplam Faktör Verimliliğine Doğrudan Yabancı Yatırımların Etkilerine İlişkin Ampirik Literatür Özeti

Çalışmayı Yapan	Çalışma Tarihi	Araştırma Bölgesi	Veri Analiz Dönemi	Yöntem	Araştırma Sonucu
Thiam Hee Ng-UNITED NATIONS Working Paper	2006	Uzak doğu Ülkeleri-Çin, Hong Kong, Endonezya, Malezya, Güney Kore, Singapur, Tayvan, Tayland-	1970-2000	Envelopment Analysis (DEA)-Granger Nedensellik	DYY' den TFV'ye karşılıklı nedensellik ilişkisi sadece Çin'de bulunmaktadır. Hong Kong, Endonezya, Kore ve Tayland 'da DYY ile TFV arasında herhangi nedensellik ilişkisi bulunmamıştır. Singapur ve Tayvan'da DYY'den TFV 'ye tek yönlü bir nedensellik tespit edilirken, Malezya'da TFV'den DYY'ye nedensellik belirlenmiştir. Sadece Endonezya'da teknolojik değişiklik ile DYY arasında karşılıklı nedensellik bulunurken diğer ülkelerde teknolojik değişiklik ile DYY arasında herhangi nedensellik keşfedilememiştir. DYY ile teknik verimlilik arasında karşılıklı nedensellik sadece Singapur'da elde edilirken Çin, Hong Kong, Endonezya ve Malezya'da teknik verimlilikten DYY'e yönelik nedensellik tespit edilmiş olup Tayvan ve Tayland 'ta teknik verimlilik ile DYY arasında herhangi bir nedensellik yakalanamamıştır.
Thiam Hee Ng-UNITED NATIONS Working Paper	2006	Uzak doğu Ülkeleri-Çin, Hong Kong, Endonezya, Malezya, Güney Kore, Singapur, Tayvan, Tayland-	1970-2000	Envelopment Analysis (DEA)-Toda Yamamato Nedensellik	DYY' den TFV'ye karşılıklı nedensellik ilişkisi sadece Çin'de bulunmaktadır. Hong Kong ve Singapur'da DYY'den TFV'ye tek yönlü nedensellik belirlenirken Malezya ve Tayvan 'da TFV'den DYY'ye doğru nedensellik tespit edilmiştir. Endonezya, Kore ve Tayland'da DYY ile TFV arasında herhangi bir nedensellik ilişkisi bulunamamıştır. Çin ve Hong Kong'ta DYY ile teknolojik değişiklik arasında karşılıklı nedensellik tespit edilirken, Endonezya ve Tayland'da DYY'den TFV 'ye yönelik nedensellik, Malezya'da ise teknolojik değişiklikten DYY'ye doğru nedensellik bulunmuştur. Kore, Singapur ve Tayvan'da ise DYY ile teknolojik değişiklik arasında herhangi nedensellik tespit edilememiştir. Çin ve Endonezya'da DYY ile teknik verimlilik arasında karşılıklı nedensellik belirlenmiş olup diğer ülkelerde DYY ile teknik verimlilik arasında herhangi bir nedensellik ilişkisi tespit edilememiştir.
Botirjan Baltabaev	2013	49 ülke	1974-2008	Panel Veri GMM tahmin yöntemi	DYY'nin TFV'ye kısa dönemli etkisini pozitif ve önemli bulmaktadır. Uzun dönemde ekonomik anlamda önemliliği ve pozitif etkisi artmaktadır. Teknoloji seviyesi olarak ileri seviyedeki ülkeden DYY ile dışsallık sağlanılabilr.
Dierk Herzer	2011	33 gelişmekte olan ülke	1980-2005	Panel Eşbütünleşme Teknikleri	DYY'nin uzun dönemde gelişmekte olan ülkelere pozitif etkisi bulunmaktadır. Artan faktör verimliliği artan DYY'nin hem sonucudur hemde nedenidir ve ülkeler arasında DYY'nin uzun dönemde TFV üzerinde çok farklı etkileri oluşmaktadır. Bu farklılıklar gelişme olan ülkelerdeki emek piyasası düzenlemelerinden kaynaklanmaktadır.

Çalışmayı Yapan	Çalışma Tarihi	Araştırma Bölgesi	Veri Analiz Dönemi	Yöntem	Araştırma Sonucu
Beata Smarzynska Javorcik	2004	Litvanya	1996-2000	Firma bazlı Panel Veri	DYY'den sağlanan verimlilik artışının kısmi etkilenim yarattığını belirtmiştir. Backward linkages (geri bağlantı kanalıyla) verimlilik geçişinin gerçekleştiğine yönelik pozitif sonuçlar elde edilmekle birlikte forward linkages (ileri bağlantı kanalıyla) verimlilik geçişine yönelik negatif sonuçlar elde edilmiştir.
Edmund Amann ve Swati Virmani	2015	34 OECD Ülkesi	1990-2010	Fixed-Effects regresyon	DYY verimlilik artışını artırmaktadır. Özellikle Ar&Ge alanında gelişmiş olan ülkeler gelişmekte olan ülkelere yatırım yaparlarsa bu etki daha da fazlalaşmaktadır.
Bitzer ve Gorg	2009	17 OECD Ülkesi	1973-2001	Panel Veri	DYY 'nin TFV üzerinde genel olarak negatif etkisini tespit etmişlerdir.
Argentino Pessoa	2005	16 OECD Ülkesi	1985-2002	Panel Veri	DYY ile TFV arasında pozitif ilişki tespit etmiştir. DYY teknolojinin uluslararası transferinin sağlanma kanalı işlevini taşımaktadır.
Ashraf, Herzer ve Nunnenkamp	2014	123 Ülke gelişmiş gelişmiş ve gelişmekte olan ülke	2003-2011	Panel Veri	M & A tarzlı DYY gelişmekte olan ülkelerde TFV'yi artırmaktadır. Greenfield DYY'in gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde etkisini tespit edememişlerdir.
Balsvik ve Haller	2010	Norveç İmalat Sektörü	1992-2004	OLS-Levinsohn ve Petrin yaklaşımı	Aynı endüstriyel sektör ve emek piyasası koşullarında Greenfield DYY'nin yurtiçi yatırımlar üzerinde negatif etkisi, M &A yatırımların ise pozitif etkisini belirlemişlerdir.
Sotiris K. Papaioannou	2004	43 Ülke	1993-2001	Panel Veri	DYY'nin TFV üzerinde pozitif ve önemli etkisini öngörmüştür. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde bu etki genişlemektedir.
Sisay Senbeta	2008	22 Sub-Saharan Afrika Ülkesi	1970-2000	Fixed Effect panel veri regresyon ve dinamic panel model	DYY'nin uzun dönemde TFV'ye pozitif etkisi, kısa dönemde ise negatif etkisi bulunmaktadır.
Alam, Arshad ve Rajput	2013	19 OECD Ülkesi	1980-2009	Panel Nedensellk Analizi ve GMM	Kısa dönemde DYY'den emek verimliliğine yönelik nedensellik mevcut iken, uzun dönemde DYY ile emek verimliliği arasında karşılıklı nedensellik ilişkisi oluşmaktadır.
Zhiqiang Liu	2008	Çin	1995-1999	Panel veri Firma bazlı	Pozitif etki teknoloji transferinin yurtiçi firmaların gelecekteki verimliliğini artırmasıdır. Negatif etki ise bu sürecin maliyetli olmasından kaynaklı kıt kaynaklarının bu alan için kullanılmasını gerektirmektedir.

Doğrudan yabancı yatırımların toplam faktör verimliliğine etkisinde gerek ülke içerisinde gerekse de ülkeler arasında farklı sonuçlara ulaşılabilmektedir. Büyük oranda teknolojik ve inovasyona dayalı gelişmeler üzerinden ilgili etkinin sorgulanması gerçekleştirilse de doğrudan yabancı yatırımın motivasyonu başka faktörlerin etkinliğini de beraberinde getirmekte ve bu faktörlerin etkinliğine bağlı olarak da değişkenlik göstermektedir. Bu etkiyi farklılaştıran nedenler orta gelir tuzağının belirleyicileri ile ortaktır. Özellikle ülkeden ülkeye farklılık gösteren eğitim, okullaşma düzeyi ve beşeri sermaye katkısı, ülkenin finansal gelişmişlik düzeyi, kurumsallaşma, teknoloji açığı şeklindeki faktörler doğrudan yabancı yatırımların toplam faktör verimliliğine etkisinde öncellikli konuma sahiptirler. Bu belirleyicileri orta gelir tuzağı belirleyicileri ile aynılaştıran toplam faktör verimliliği de, ilgili ülkelerin uzun dönem ekonomik büyümelerinde temel parametreye dönüşmektedir.

İlgili çıkarsamayı tersinden şöyle kurmak da mümkündür: Orta gelir tuzağında olma ya da böyle bir tehlike ile karşılaşma durumunda olan ülkelerde, ilgili faktörler doğrudan yabancı yatırımı etkisizleştirebilmekte ya da etkisini azaltabilmektedir.

İlgili faktörler doğrudan yabancı yatırımların etkisini gerek mikro düzeyde (yoğunluklu olarak sektörel bazlı) gerekse de makro düzeyde (verimlilik ile ilgili ülke düzeyinde sağlıklı verilere ulaşılabiliyorsa) teknoloji, inovasyon ve Ar&Ge bazlı yatırımlar olarak toplam faktör verimliliği üzerinden sorgusunun yapılabilirliğine dönüştürebilmektedir. Burada da ilgili dönüşümün teknolojik değişiklikten mi kaynaklı yoksa teknik verimlilikten mi kaynaklı olup olmadığının sorgusu ya da bunların farklı düzeydeki etkilerinin toplamı, faktör verimliliğinde genel etkiye dönüşmektedir.

Teorik yaklaşımlarla ortaya konulan doğrudan yabancı yatırımların toplam faktör verimliliğine etkisine ilişkin farklı görüşler, ampirik çalışmaların dönem farklılıklarından, araştırma bölgelerinden değişik ekonometrik yöntemleri ile veri setlerinden kaynaklı olarak da birbirinden farklı sonuçlara bizi ulaştırmaktadır. Bu farklı etkilerin doğru olarak değerlendirilmesi ürüne, pazarlamaya ve organizasyona ilişkin süreçlerdeki yenilikçi yaklaşımların teşvik edilmesinde, emek verimliliğinde ve de

beşeri sermayenin niteliğinde artış sağlayacak ve aynı zamanda da inovasyon ve AR&GE çalışmalarını arttırıcı uzun dönemli teknoekonomik politikaları teşvik ederek orta gelir tuzağının aşılmasına yönelik uygun doğrudan yabancı yatırım stratejilerini yaratacaktır.

1.2.2. Yurtiçi Yatırımlara Doğrudan Yabancı Yatırımların Etkisi

Yatırım, gerek sermaye ürünlerine yapılan harcamaların, üretim faktörleri kapasitesinin ve verimliğinin artışında, gerekse endüstriyel sektörler arası ilişkilerin kurgusu ve toplam talep açısından önemli bir bileşendir. Yatırım, ekonomik büyüme için sermaye birikiminde gereken artışın elde edilmesinde temel parametreye dönüşmektedir.

Ekonomik büyümede duraksama ve de orta gelir tuzağı tehlikesi görülen gelişmekte olan ülkelerde yatırımın kaynağı olarak tasarrufların GSYIH 'ya oranının düşük düzeyde gerçekleşmesi, bu ülkelerin üretimin finansmanını gerçekleştirebilmeleri için dış finansal kaynaklara yönelmelerine neden olmaktadır. Bu yönelim kısa zaman diliminde ülkenin yerel para biriminde değerlenmeye yol açarak, faiz oranlarında gerileme yaratması ile birlikte sağladığı döviz girişi ile cari açığın finansmanında da kullanılarak olumlu değişiklikler yaratabilmektedir. Ancak ilgili yabancı sermayenin yeterli getiri sağlandıktan sonra ülkeden çekilmesi ile birlikte para biriminde değer kaybı, faiz oranlarında artış ve borsada düşüşler yaratarak sarsıntılara neden olabilmektedir.

Üretimin finansmanı hususunda yabancı sermayeye yönelik talebin devam etmesi ülkeyi ara malı ve üretim bilgisinin yeniden üretiminde geri bırakmakta ve yeniden üretim aşamasında ülkeye tekrar dış finansman ihtiyacına sebep olmaktadır (Alçın ve Güner,2015). Birbirini izleyen bu yapı, ülkeleri yabancı sermaye hareketlerine bağımlı kılmakta ve kısır döngü içine çekmekte ve ayrıca da uzun dönemde ülkenin kırılgan büyüme seyri izlemesine neden olmaktadır.

Üretimin finansmanının yanında üretim kapasitelerinin arttırılması, üretimdeki yapısal değişikliklerin sağlanarak yüksek teknolojili, inovasyona dayalı sanayi ve ihracat ürünlerinin üretilebilmesi de orta gelir tuzağının aşılmasında gelişmekte olan

ülkeler açısından son derece önemlidir. Doğrudan yabancı yatırımların ilgili süreçte pek çok avantaj sağladığı kabul edilmektedir. Yeni teknoloji ve bilgi yayılımı, organizasyon /yönetimde ilerleme ve yenilikler, yeni istihdam olanakları ve beşeri sermeyenin gelişiminde artış, yurtiçi firmaların yabancı yatırımcılara ara malı ve hammadde temini(backward linkages) ya da yerli firmaların yabancı firmalardan ara malı temini (forward linkages) şeklinde sıralanmaktadır.

Sanayileşme aşamaları tanımlamasında gelişmekte olan ülkeler için belirtilmiş olan "glass ceiling" kavramı ile ifade edilen orta gelir tuzağı aşamasının ancak endüstriyel beşeri sermaye birikimi [içselleştirilmiş-bilgi ve beceri] ile aşılabileceği belirtilmektedir (Ohno, 2009). Bu süreç yatırımların ulusallaştırılması olarak formülize edilmektedir. Aslında (Ohno, 2009)'nun yaklaşımı bir bakıma endüstrileşme aşamalarında doğrudan yabancı yatırımın pozisyonu üzerinden ilerlemektedir. Aşama düzeyleri şekil 1.1'de gösterilmiş olup düzeylere ilişkin özellikler şu şekilde ifade edilmektedir:

Aşama 0, aşırı derecede dış yardımlara bağımlılığın ve iktisadi faaliyetlerden elde edilen içsel değerlerin oldukça küçük olduğu dönemi nitelemektedir. Aşama 1'e geçiş, ülkeye yabancı sermaye yatırımlarının gelmesi ile başlıyor ve hafif sanayi/basit imalat malları üretimi yer almaktadır. Tasarım, teknoloji, üretim ve pazarlama yabancı firmalar tarafından yönetilmekte ve üretimde kullanılan temel hammadde ve parçalar ise ithal edilmektedir. İşgücünün vasıfsız niteliği öne çıkmakta olup yaratılan içsel değerler düşük seviyededir (Ohno, 2009)

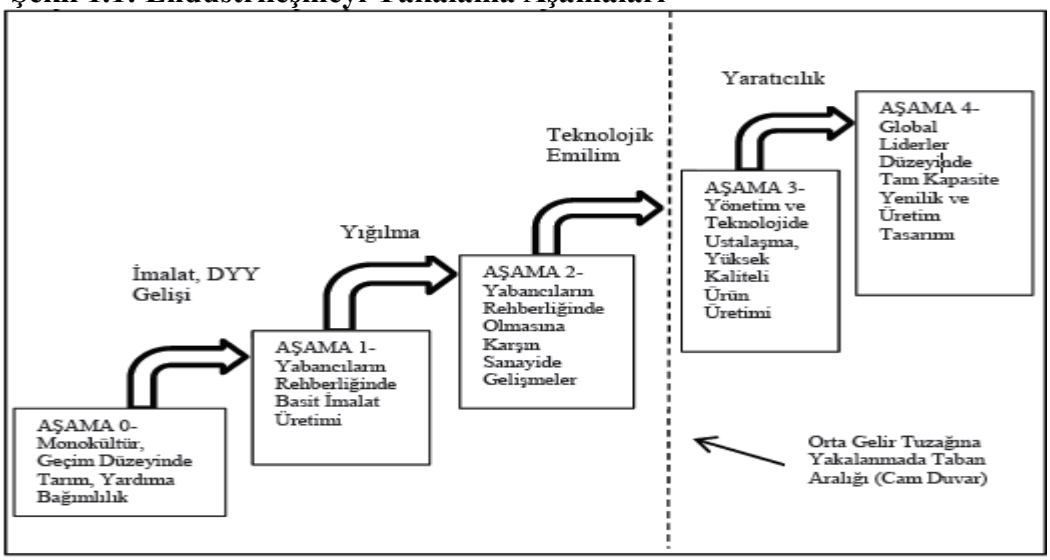
Aşama 2'de ülkeye doğrudan yabancı yatırım girişi artıyor ve de üretimin genişlemesine bağlı olarak yerli üretim artmaya başlıyor. Montajcı firma yapısı görece rekabetçi bir yapıya dönüşüyor, endüstriler üretim sürecindeki fiziksel girdileri içsel olarak üretmeye başlıyor ve yaratılan içsel değer de yüksek olmayan düzeyde artışa geçiyor. Üretim süreçlerindeki yabancı kontrolü devam ediyor. Ücretler ve gelirler ise istenilen düzeyde bulunmamaktadır (Ohno, 2009).

Ohno yine bu çalışmada, Aşama 2'den Aşama 3'e geçişi engelleyen ve yukarıda da belirtildiği üzere, orta gelir tuzağı olarak nitelendirdiği durumu "cam tavan etkisi"

(glass ceilling) ile açıklar. Şekil 1,1'den görüleceği üzere Aşama 2'den Aşama 3'e geçişi zorlaştıran bu kesikli çizginin temsil ettiği cam tavan etkisi, ülkelerin bir üst gelir seviyesine ulaşmasını engelleyen görünmez bir engeli yani orta gelir tuzağını ifade etmektedir. Aşama 3' de ülkenin beşeri sermaye birikimi sağlaması ile birlikte bilgi ve yeteneklerini içselleştirilmesi yoluyla aşama 3'e geçilir. Bu aşamada, yerli üreticiler yönetim ve organizasyon, teknoloji, tasarım, fabrika operasyonları, lojistik, kalite kontrol ve pazarlama şeklindeki üretimin tüm aşamalarında yabancı firmaların yerine geçer ve ülke ekonomisi üzerindeki yabancı bağımlılığı azaltılır. Dolayısıyla yaratılan içsel değer hızla artmaya başlar. Ülke bu aşamada gelişmiş ülkelerdeki rakipleri ile rekabet edebilecek nitelikteki yüksek kaliteli malların ihracatçısı haline gelerek küresel piyasalardaki payını artırır (Ohno, 2009).

Aşama 4 yani son aşamada ise, ülke üretmiş olduğu ürünlerin tasarımı, kalitesi ve teknolojisi ile endüstriyel piyasalara yön verir. Endüstriyel yenilikçiler olarak adlandırılan bu ülkeler, endüstriyel piyasalardaki trendlere öncülük eden rekabetçi ülkelerdir (Ohno, 2009).

Şekil 1.1: Endüstrileşmeyi Yakalama Aşamaları

Ohno,2009 (Şekil: Koçak ve Bulut,2014)

Gerek üretimin finansmanı, gerekse de üretim kapasitesinin artırılarak üretimde ilgili yapısal değişikliklerin gerçekleştirebilmesi, gelişmekte olan ülkelerin orta gelir tuzağı konumlanışında ciddi tartışmaları beraberinde getirmektedir.

Yurtiçi yatırımların bu tartışma içerisinde doğrudan yabancı yatırımlarla olan ilişkisi, orta gelir tuzağı bağlamında belirleyici bir etkene dönüşmektedir. Bu belirleyicilik ilişkisi özellikle bu iki yatırım türü arasında tamamlayıcılık, birbiri yerine geçme, piyasadan dışlanma ve çekilme ve de yatırım türleri arasında nedensellik ilişkileri üzerinden ekonomik büyümede farklı etkileşimler yaratmaktadır. Bu etkileşimlerin araştırıldığı gelişmekte olan ülkelerde doğrudan yabancı yatırımların yurtiçi yatırımlara etkisinin sorgulandığı çalışma sonuçlarının değerlendirilmesi, orta gelir tuzağı bağlamında büyük önem taşımaktadır.

Tablo 1.2:Yurtiçi Yatırımlara Doğrudan Yabancı Yatırımların Etkilerine İlişkin Ampirik Literatür Özet

Çalışmayı Yapan	Çalışma Tarihi	Araştırma Bölgesi	Veri Analiz Dönemi	Yöntem	Araştırma Sonucu
Agosin ve Mayer	2000	Asya, Afrika ve Latin Amerika	1970-1996	Panel Veri Analizi	DYY'nin Asya ve Afrika için crowd in, Latin Amerika'da crowd out etkisini tespit etmiştir.
K.S.Jomo	1997	Endonezya, Malezya Tayland	1970-1992	SUR (görünürde ilişkisiz regresyon)	DYY'nin yurtiçi yatırımlara crowd in etkisi yaptığını tespit etmiştir.
Borensztein vd.	1998	69 tane gelişmekte olan ülke	1970-1996	SUR (görünürde ilişkisiz regresyon)	DYY'nin yurtiçi yatırımları artırıcı ve tamamlayıcı etkisi bulunmaktadır.
Pilbeam ve Oboleviciute	2012	26 Avrupa Birliği Ülkesi	1990-2008	Arellano-Bond generalized method of moments (GMM)	DYY uzun dönemde Avrupa Birliği'ne sonradan giren 12 yeni ülkede yurtiçi yatırımlar üzerinde negatif etki yaratmamaktadır buna karşın 14 eski Avrupa Birliği üyesinde DYY, yurtiçi yatırımlar üzerinde önemli crowd out etkisi oluşturmaktadır.
Misun ve Tomsik	2002	Çek Cumhuriyeti Macaristan Polonya	1993-200 1990-2000 1990-2000	Three stage least squares	Crowd out etkisi Polonya'da, crowd in etkisi Çek Cumhuriyeti ve Macaristan'da tespit edilmiştir.
Cristina Jude	2015	10 tane Merkez ve Doğu Avrupa Ülkesi	1990-2010	1990-2010	DYY'nin yurtiçi yatırmlar üzerinde crowd out etkisi tespit edilmiş ve etki zamanl azalmaktadır. Ayrıca greenfield DYY uzun dönemde yurtiçi yatırmlara tamamlayıcı etki yaratmakta buna karşın M&A 'in yurtiçi yatırmlar üzerinde herhangi olumlu etkisi tespit edilememiştir.
Apergis, Katrakilidis ve Tabakis	2006	4 kıtada 30 farklı ülke	1992-2002	Panel Kointegrasyonve Nedensellik Analizleri	Gelişmekte olan Asya ve Afrika ülkelerinde DYY ile yurt içi yatırımlar arasında uzun dönemde pozitif ilişki bulunmaktadır. Ancak gelişmiş Amerika ve Avrupa ülkelerinde DYY'nin yurtiçi yatırımlar üzerinde crowd out etkisi vardır ve bu etki M&A tarzlı yatırım türünde ortaya çıkmaktadır. Tek değişkenli modellerde DYY ile yurtiçi yatırımlar arasında tamamlayıcılık, çok değişkenli modellerde ise ikame etkisi tespit etmiştir.

Çalışmayı Yapan	Çalışma Tarihi	Araştırma Bölgesi	Veri Analiz Dönemi	Yöntem	Araştırma Sonucu
Lin ve Chuang	2007	Tayvan	1993-1999	Heckman İki Aşamalı Ekk Yöntemi	DYY'nin küçük firmalar için crowd out etki yaratırken, büyük firmalar için crowd in etki yaratmaktadır.
Recep Düzgün	2008	Türkiye	1991-2004	Granger Nedensellik, Analizi ve İki Aşamalı Engle-Granger	DYY ile yurtiçi yatırımlar arasında eşbütünleşim tespit edilmiştir. Yani iki değişken uzun dönemde birlikte hareket etmektedir. DYY'den yurtiçi yatırımlara doğru nedensellik ilişkisi belirlemiştir.
L.B. Ang	2009	Malezya	1960-2003	Var Analizi	Kamu yatırımları ve DYY birbirlerine tamamlayıcı etki gösterirler ve beraber Özel yurtiçi yatırımlara crowd in etki yaratırlar.
Ahmad Ghazali	2010	Pakistan	1981-2008	Granger Nedensellik, Johansen Eşbütünleşme Analizi	DYY ile Yurt içi yatırımlar arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi tespit etmiştir.
Ashraf ve Herzer	2014	100 tane gelişmekte olan ülke	2003-2011	Panel Veri Analizi	M&A 'ın yurtiçi yatırımlar üzerinde önemli etkisini bulamamışlardır. Greenfield yatırımlarında crowd out etkisini bulmuşlardır.
Samuel Adams	2009	42 tane Sub-Saharan Afrika Ülkesi	1990-2003	Panel Veri Analizi	DYY'nin yurtiçi yatırımlar üzerinde net crowd-out etkisini tespit etmiştir ve yurtiçi yatırımlar ile DYY arasında negatif ilişki belirlemiştir.
Lean ve Tan	2011	Malezya	1970-2009	Johansen ve Juselius çoklu kointegrasyon testi-ADF ve PP birim kök testleri-Granger Nedensellik testi	DYY, yurtiçi yatırım ve ekonomik büyüme uzun dönemde eşbütünleşiktir. Artan DYY'nin yurtiçi yatırımlar üzerinde pozitif etkisi bulunmaktadır. DYY'nin yurtiçi yatırımları Crowd in etkisi olup DYY'den yurtiçi yatırımlara yönelik tamamlayıcılık etkisi yaratmaktadır. Yurtiçi yatırımlar dan DYY'ye ve ekonomik büyümeden DYY'ye yönelik kısa dönemde tek yönlü nedensellik ilişkisi mevcuttur.
İpek ve Kızılgöl	2016	Türkiye, Brezilya Rusya, Güney Afrika, Meksika	1990-2012 1995-2012 1995-2012 1990-2011 1990-2012	GMM	Türkiye ve Güney Afrika DYY'nin yurtiçi yatırımlar üzerinde crowd out etkisi, Rusya'da crowd in etkisi, Brezilya ve Meksika'da istatistiksel olarak anlamlı sonuçlara ulaşılamamıştır.
Acar, Eriş ve Tekçe	2012	13 tane Ortadoğu ve Kuzey Afrika Ülkesi	1980-2008	Panel GMM Tahmin Yöntemi	Gerek petrol açısından zengin gerekse de petrol açısından zengin olmayan ülkelerde DYY, yurt içi yatırımlarda crowd out etki yaratmaktadır ve bu etki farklı şekillerde ortaya çıkmaktadır.

İlgili ampirik çalışma sonuçlarından da tespit edileceği üzere doğrudan yabancı yatırımların yurtiçi yatırımlar üzerindeki net–kestirilebilir etkisinden ziyade, araştırmanın yapıldığı ülke(ler)/bölge, araştırma verilerine ait tarih aralığı ve araştırmada kullanılan ekonometrik yöntemlere bağlı olarak önceden kestirilemeyen (farklı)-belirsiz etkiler ortaya çıkmaktadır. İlgili ampirik çalışmalarda yoğun olarak karşılaşılan yabancı yatırımların yurtiçi yatırımlar üzerinde yaratmış olduğu crowd in (piyasaya çekme) /crowd out (piyasadan dışlama)etkileridir. İlgili etkiler çoğu teorik çalışmada da özellikle belirtilen ve dikkat çeken noktalardır.

Geriye ve ileriye bağlantılar, çokuluslu firmalardan bilgi yayılımı, yerli firmaların yeni teknoloji edinimi ve çoklu etkilenme başlığı altında istihdamın arttırılması ile yurtiçi üretimden sağlanan mal ve hizmetlere yönelik yurtiçi talep düzeyinin arttırılması, " crowd in " etkisi olarak tanımlanmaktadır (Gallagher ve Zarsky,2007).

Buna karşılık doğrudan yabancı yatırımlar yerli yatırım stoklarına ekleniyor olsa bile doğrudan yabancı yatırımlardan kaynaklanan rekabet, rekabet gücü düşük olan yurtiçi firmaların kapanmasına neden olabilmekte ve bu durum toplam yatırımların azalmasına neden olmaktadır (Brecher ve Diaz-Alejandro, 1977; Lall ve Streeten, 1977).

Bu rekabet çeşitli şekillerde ortaya çıkmaktadır. Yabancı yatırımcılar, daha verimli üretim teknikleri kullanabiliyor olmaları ve çok uluslu şirketlerin oligopolistik yapısı nedeniyle ürünlerini yerli piyasalarda daha ucuza satışa sunabilmektedirler. Yurtiçi firmalar sadece yerli piyasaya ürün sunabilmekte, çok uluslu firmalar ise küresel düzeydeki piyasalarla da bağlantılar kurarak uluslarası finansal piyasadan da faydalanabilmektedirler. Önemli noktalardan biri de, yabancı firmaların yerli piyasalara borçlanarak faiz oranlarını yükseltebilmesi ve böylece de yurtiçi firmaların piyasadan çekilmesine yol açabilmeleridir (Harrison ve McMillan, 2003). Yine bu rekabette "Yabancı yatırımcıların bilgi yayılımı sağlaması ve yerli girişimcilerden yetenekli yerli personeli transfer ederek istihdam etmesi, yurtiçi firmaların piyasadan dışlanmasına

neden olabilmektedir" (Gallagher ve Zarsky, 2007)şeklindeki teorik yaklaşımlarla "crowd out" etkisi baskın bir şekilde dile getirilmektedir.

Doğrudan yabancı yatırımlar ile yerli yatırımların ekonomideki geri kalmış sektörler bağlamında birbirlerine tamamlayıcı etkilere sebep olabilmeleri yanında, yabancı yatırımların mevcut yerli yatırımların yerine geçebilme özellikleri de bulunmaktadır. Tamamlayıcı bakış açısı ile doğrudan yabancı yatırımlar, yeni sermaye ile birlikte gelişmekte olan ülkelere genellikle- kıt- olan yönetim becerisi, teknoloji kapasitesi, marka, pazarlama ürünleri için uluslararası kanallar ve ürün tasarımı şeklindeki maddi olmayan varlıkların da kazanımını sağlarlar (Romer, 1992; Moran, 2011). Ancak burada belki de belirtilmesi gerekli en önemli nokta, "Yabancı yatırımcıların önceden yurtiçi yatırımcıların bulundukları alanlarda en büyük avantajı elde ediyor olmalarıdır. " (Agosin ve Machado, 2005) şeklindeki yabancı yatırımların yurtiçi yatırımların yerine geçme özelliğinin göz önünde bulundurulması gerekmektedir.

Yine ampirik çalışmalarda göz çarpan diğer bir unsur ise, doğrudan yabancı yatırımlardan yurtiçi yatırımlara doğru nedensellik ilişkisi ile birlikte yurtiçi yatırımlardan doğrudan yabancı yatırımlara doğru nedensellik ilişkilerinin de mevcut olmasıdır.

Doğrudan yabancı yatırımlarla ilgili olarak en önemli noktalardan biri de yatırım türü ile ilgilidir."Greenfield Yatırım" yeni sermaye üretiminde direkt etkili olurken, buna karşılık "M&A Yatırımlar" ise var olan ulusal firmalarda kısmen ya da toplu olarak sermaye varlıklarının el değiştirmesine neden olmaktadırlar (Agosin ve Machado, 2005). Bu yüzden M & A'nin sermaye oluşumu üzerinde şüpheli ve bazı durumlarda da potansiyel olarak olumsuz etkilerinin varlığına işaret eden kanıtlar da mevcuttur (Ashraf ve Herzer, 2014). Bununla birlikte literatürdeki çalışmalar çok uluslu şirketlerin ekonomilere giriş yöntemine bağlı olarak doğrudan yabancı yatırımların ülkelrin sermaye oluşumuna farklı etkileri olduğunu düzenli olarak teyit etse de, makro iktisadi verilere dayanan deneysel çalışmaların çoğu, farklı giriş yöntemleri bakımından ayrışamamaktadır (Amighini, McMillan ve Sanfilippo,2015). Az sayıdaki bu ampirik çalışmalardan biri Ashraf & Herzer (2014) tarafından yapılan çalışmadır. Bu çalışmada

UNCTAD doğrudan yabancı yatırımlar veri tabanından sağlanan toplu verilerle birlikte, "Greenfield Yatırım"ının ve "M &A"yatırımların yerli yatırım üzerindeki farklı etkilerini araştırılmıştır. Elde edilen sonuçlar ise "M & A"yatırımlarının yerli yatırımlar üzerinde önemli bir etkisi olmadığı, buna karşılık (tahmini) "Greenfield Yatırım" akımlarının yurt içi yatırımlar üzerinde "crowd out" etkisi yarattığı ortaya konulmuştur. Diğer bir yaklaşım ise ""M & A yatırımları"ndaki artış, "Greenfield Yatırımları"ndaki artış ile devam etmektedir (Calderon, Loayza ve Serven, 2004) şeklinde görüştür.

Gerek ampirik çalışmalar gerekse de teorik çıkarsamalar üzerinden doğrudan yabancı yatırımların yurt içi yatırımlar üzerinde yaratabilecekleri etkiler farklı açılardan bir araya getirilmeye çalışılmıştır. Yatırımlar yoluyla gerekli sermaye birikimi sağlanarak üretimin finansmanı ile üretim kapasitesinin arttırılması ile ilgili yapısal değişimlerin gerçekleşmesinin, gelişmekte olan ülkeler için orta gelir tuzağının aşılmasında hayati önemi bulunmaktadır. Ekonomik büyümedeki sürdürülebilirliğinin devamında ya da ekonomik yavaşlamanın aşılmasında doğrudan yabancı yatırımların etkilerinin ülkeden ülkeye, yabancı sermayenin çeşidine, ülkedeki yatırım politikasına ve ülkedeki yerli sermaye girişimciliğinin düzeyine bağlı olarak farklı sonuçlar yarattığı ilgili çalışmaların sonuçları üzerinden de görülmektedir. Yatırımın ağırlıklı olarak ulusallaştırılması ile faydalanılabilecek yabancı yatırımların crowd in /crowd out etkileri ve yatırım türünün seçimi, orta gelir tuzağının aşılmasında ana tanımlamalar olarak karşımıza çıkmaktadır.

1.2.3. Gelir Dağılımı Eşitsizliğine Doğrudan Yabancı Yatırımların Etkisi

Doğrudan yabancı yatırımların gelir eşitsizliğine etkisini sorgulamadan önce, gelir eşitsizliğinin ekonomik büyüme dolayısıyla orta gelir tuzağı ile ilişkisi üzerinde durmak önemlidir. Her ne kadar orta gelir tuzağı tanımlamalarında uzlaşılmış bir netlik oluşmasa da orta gelir tuzağının belirleyicileri üzerine son dönemde yapılan çalışmalarda orta gelir tuzağının sadece yapısal kaynaklı dönüşüme bağlı gecikmelerden değil, aynı zamanda gelir dağılımı eşitsizliğinden kaynaklandığına ilişkin vurgular da ağırlıklı olarak öne çıkmaktadır.

Gelir eşitsizliği ile orta gelir tuzağı ilişkisi birbiri ile bağlantılı ekonomik ve sosyal nedenler üzerinden ilerlemektedir. Tek başına ekonomik büyüme üzerinde direkt ilişki yaratmayan gelir eşitsizliğinin sosyal yönü, neden olduğu toplumsal ve sosyal huzursuzluklar ve ekonomik durumdaki kötüleşmenin yaratacağı sosyal gerginlikler üzerinden ekonomik durgunluk nedeni oluşturabilmektedir.

Bununla birlikte gelir eşitsizliği ile ekonomik büyüme arasındaki direkt nedensellik (halen yoğunluklu olarak farklı yorumlamaları ve tartışmaları beraberinde taşıyan) özellikle eşitsizliğin ekonomik gelişme karşısında düşük ve orta gelirli ülkelerde artarken, yüksek gelirli ülkelerde azalması şeklindeki Kuznets'in ters U hipotezini başlangıç olarak karşımıza çıkarmaktadır.

Aynı yaklaşımla orta gelir tuzağı ile gelir dağılımı eşitsizliği arasındaki ilişkiyi Kuznets hipotezi çerçevesinde oluşturan çalışmalar da ortaya çıkmaktadır. Egawa (2013) orta gelirli Asya ülkelerinin verileri üzerinden Kuznets hipotezi analizi gerçekleştirmiş ve gelir eşitsizliğinin orta gelirli ülkeler açısından ekonomik büyümedeki etkisini sorgulamıştır. İlgili çalışma ile Egawa (2013), gelir eşitsizliğinin orta gelirli ülkeler için önemli bir problem olduğunu, çünkü orta gelir tuzağının gelir eşitsizliği ile ilişkisi olduğunu ve orta gelir tuzağını aşmada gelir eşitsizliğinin azaltılması gerekliliği üzerinde durmaktadır.

Gene Islam (2015) çalışmasında Çin ekonomisini makroekonomik dengesizlikler, azalan sermaye yeterliliği ve artan sosyal gerilim şeklinde betimlemiştir. Eşitsizlik durumunun artmasının Çin'i eşitsizlik tuzağına çekeceğini ve bu durumun da orta gelir tuzağına yol açabileceğini öngörmektedir. Islam(2015) Çin örneği ile eşitsizlik ve eşitsizlik tuzağı üzerinden orta gelir tuzağını yakalamaktadır. Özellikle eşitsizliğin yaratacağı kredi kısıtlarının sosyal açıdan cazip yatırımlar yapılmasını engelleyeceğini, bu eşitsizliğin yol açacağı sosyo-politik huzursuzluğun yatırımcıları uzaklaştıracağı üzerinde durmaktadır.

Bununla birlikte özellikle orta gelir tuzağından çıkışı sağlamada önemlilik derecesi vurgulanan ileri teknolojili ihraç ürünleri üretilebilmesinin, ilgili ürünlerin yurtdışı piyasalarda yer edinebilmesinden önce yurtiçi piyasanın bu ürünlerin gelişimine imkan vermesini gerektirmektedir. Bu durumun da ancak gelir dağılım adaletsizliğini asgariye indirebilmiş ülkeler tarafından sağlanabileceği üzerinde durulmaktadır. Çünkü gelir dağılımı eşitsizliği tüketim talebini daraltarak, yurt içi piyasasını kısıtladığından büyüme açısından engel oluşturmaktadır. İlgili durum Kharas ve Kohli(2011)'de redistribution(yeniden dağıtım) şeklinde yurtiçi talebi artırıcı politikaları gündeme getirmektedir.

Benzer şekilde Lin(2012) Çin üzerindeki çalışmasında aşırı yatırımın, yetersiz tüketimin, aşırı para arzı, aşırı ihracat ve kredi kullanımı şeklindeki problemlerin gelir dağılımı eşitsizliği sonucunda oluştuğunu vurgulamaktadır. Ayrıca eşitsizliğin sosyal ve politik dengeyi bozduğunu da belirtmektedir.

İlgili çalışmalarda da bahsi geçtiği üzere eşitsizlik / gelir eşitsizliği yüksek gelirli ülke konumuna geçmede üst orta gelirli ülkeleri orta gelir tuzağı çerçevesinde tehlikeli pozisyona itmektedir. Eşitsizliği /gelir eşitsizliğini azaltıcı sosyal ve ekonomik politikaların geliştirilmesindeki zorunluluk, özellikle orta gelir tuzağının aşılmasında kaçınılmaz olarak karşımıza çıkmaktadır.

Doğrudan yabancı yatırımların orta gelir tuzağına olan etkisini sorgulamada gelir eşitsizliğine olan etkinin anlaşılması ve bu etkinin yoğunluklu olarak gelişmekte olan ülkeler için sorgulanması, çalışma için önemli bir unsurdur. Doğrudan yabancı

yatırımların gelir eşitsizliğine olan etkisini araştıran mevcut çalışmalar, teorik yapıyı modernizasyon ve bağımlılık hipotezleri üzerinden şekillendiren çerçeve üzerine oturtmaktadırlar.

Artan doğrudan yabancı yatırımlarının gelir eşitsizliğini azaltacağı düşüncesi ile modernizasyon hipotezi karşımıza çıkmaktadır. Burada yurtiçi sermaye ve yabancı sermayeyi eşdeğer tutan Tsai (1995), ve yabancı sermayenin yurtiçi sermaye yatırımına eklenerek ekonomik büyümeyi geliştireceğini ve devam eden ekonomik büyümenin orta sınıfı geliştirdiği, istihdam ve tasarruf oranını artırarak gelir eşitsizliğini azalttığı Adams (2008), yönündeki yaklaşım, modernizasyon hipotezi çerçevesinde öne çıkmaktadır.

Bağımlılık hipotezi bu yapının karşısında özellikle çok uluslu firmaların üretimde bulunduğu uluslararası sektörlerde çalışanların ücretlerinin az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerde yurtiçi pazarlara yönelik üretimde bulunan firmalarda çalışan işgücüne göre ücretlerde yaratmış olduğu orantısız farklılıktan kaynaklı olarak gelir eşitsizliğine yol açtığı şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Benzer yaklaşımı, ülkeler arasında ciddi ücret farklılığının küreselleşmenin yarattığı emek talebinden kaynaklı oluşan esnek işgücü talebi ve bu talebe bağlı olarak işgücünün azalan pazarlık gücüne bağlayan Rodrik(1997)'te de karşılaşmaktayız.

İlgili teorik yaklaşımlarla birlikte ilgili değişkenler arasındaki ilişkiyi ampirik olarak ele alan çalışmalar da bulunmaktadır. Ancak belirtilmesi gereken, özellikle gelişmekte olan ülkelerde doğrudan yabancı yatırımların ekonomik büyüme üzerindeki pozitif etkisi hususunda yapılan ampirik çalışma literatürünün oldukça genişlemiş olmasına karşın, aynı oranda da gelişmekte olan ülkelerde doğrudan yabancı yatırımların gelir eşitsizliğine olan etkisinin araştırıldığı çalışmaların büyük oranda ihmal edildiğinin gözlemlenebilmesidir. Bu çalışmaları tablo olarak özetlemek mümkündür.

Tablo 1.3:Gelir Dağılımı Eşitsizliğine Doğrudan Yabancı Yatırımların Etkilerine İlişkin Ampirik Literatür Özeti

Çalışmayı yapan	Çalışma Tarihi	Araştırma Bölgesi	Veri Analiz Dönemi	Yöntem	Araştırma Sonucu
Jai S.Mah	2002	Güney Kore	1975-1995	Johansen-Juselius cointegration tests/ Panel	DYY'nin gelir eşitsizliğini artırdığını ortaya koymuştur
Jong-Eun Lee	2006	15 Avrupa Ülkesi	1951-1992	Panel	DYY gelir eşitsizliği artırmakta ve Kuznet hipotezinin geçerliliğini savunmaktadır.
Changkyu Choi	2006	119 ülke	1993-2002	Panel	DYY girişlerindeki artış ülke düzeyinde gelir dağılımını bozmaktadır
Paolo Figinive Holger Görg	2006	100 ülke	1980-2002	Gini and Theil Index/Panel	Gelişmekte olan ülkelerde DYY ile ücret eşitsizliği arasında doğrusal olmayan ilişki öngörmektedir. Ücret eşitsizliği DYY'nin artması ile artmaktadır. Ancak bu etki DYY arttıkça azalma eğilime girer. Bunun yanında gelişmiş ülkelerde ise ücret eşitsizliği DYY ile azalır ancak burada ilişkinin doğrusal olmadığına yönelik kuvvetli kanıt bulunmamaktadır
Hong Zhuang ve David Griffith	2013	93 ülke	1990-2009	Gini Index/Panel	Greenfield yatırım gelir eşitliği üzerindeki dağılımın önemli düzeyde negatiftir. M&A ise gelir eşitliği üzerinde önemli etkiye sahip değildir. Ayrıca, M&A ve greenfield yatırımlar gelişmiş ülkelerde, gelişmekte olan ülkelere göre daha eşit gelir dağılımı ile ilişkili değildir
Serap Barış ve Nagehan Karanfil	2017	Türkiye	1980-2015	Eşbütünleşme ve VAR Analizi	Dyy ile gelir eşitsizliği arasında uzun dönemli ilişki bulunamamıştır. Kısa dönemde ise DYY'nin gelir eşitsizliği üzerinde negatif ve oldukça küçük düzeyde etkisi bulunmaktadır.
Can Karabıyık ve İlkay Dilber	2016	50 Ülke	1970-2008	Panel Veri Analizi	DYY gelir dağılımı eşitsizliğini iyileştirmede yardımcı olmaktadır. Ancak Ekonomik büyüme vasıtasıyla artırılan milli gelirin adil olarak dağıtılmadığını belirtmektedir.
Macarena Suanes	2016	13 Latin Amerikan Ülkesi	1980-2009	Panel veri	Hizmet ve imalat sektöründe DYY gelir eşitsizliğini artırmaktadır.

Çalışmayı yapan	Çalışma Tarihi	Araştırma Bölgesi	Veri Analiz Dönemi	Yöntem	Araştırma Sonucu
Parantap Basu ve Alessandra Guariglia	2007	119 gelişmekte olan ülke	1970-1999	Panel Veri	DYY, büyümeyi ve eşitsizliği aynı anda artırıcı şekilde rol oynar.
Arthur S. Alderson ve François Nielsen	1999	88 ülke	1967-1994	Random-Effect regresyon/ Gini index	DYY ile gelir eşitsizliği arasında pozitif ilişki tespiti yapılmıştır.
Dierk Herzer ve Peter Nunnenkamp	2011	10 Avrupa Ülkesi	1980-2000	Panel Co-integration	DYY'nin kısa dönemde gelir eşitsizliğine pozitif etkisi bulunmaktadır yani gelir eşitsizliğini artırıcı özelliktedir. Uzun vadede ise gelir eşitsizliğine ortalamada etkisi negatiftir yani azalamasına yol açmaktadır. Uzun dönemde karşılıklı nedensellik durumu vardır. Yani artan DYY gelir eşitsizliğini azaltır. Bununla birlikte yüksek düzeydeki eşitsizlik DYY girişlerini azaltmaktadır. DYY'nin uzun vadede iki ülke ile gelir eşitsizliği üzerindeki büyük farklılıkları vardır (İrlanda ve İspanya) DYY ile gelir eşitsizliği arasında pozitif bir ilişki olduğunu göstermektedir.
Ebül Muhsin Doğan , Ali Shahinpour ve Khadijeh Aghapour	2013	İran	1970-2010	Gini Index, Değişen varyans sınaması	Doğrudan yabancı yatırımlar, hem Gini Katsayısı hem de son onluk dilimin ilk onluk dilime oranı üzerinde negatif etkiye sahiptir. Buna göre, doğrudan yabancı yatırımlar gelir dağılımını iyileştirme eğilimindedir.
Sheereen Fauzel, Boopen Seetanah ve Raja Vinesh Sannassee	2016	Pakistan	1980-2013	VAR/VECM	DYY yoksulluğun azaltılmasına katkıda bulunmaktadır gerek uzun gerekse de kısa dönem olarak. DYY ile yoksulluğunun azaltılması arasında tek yönlü nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Bu durum DYY'nin istihdam kanalı üzerinden yoksulluğu azaltıcı sağladığına vurgu yapılmıştır.
Svilena Mihaylova	2015	10 Orta ve Doğu Avrupa Ülkeleri	1990-2012	Panel veri	DYY gelir eşitsizliğini etkileme potansiyeline sahiptir, ancak bu etki, ev sahibi ülkelerin absorbe kapasitesine bağlıdır. Eğitim düzeyi ve ekonomik gelişimi düşük ülkelerde gelir eşitsizliğini artırıcı etkisi bulunmaktadır.

Çalışmayı yapan	Çalışma Tarihi	Araştırma Bölgesi	Veri Analiz Dönemi	Yöntem	Araştırma Sonucu
Samuel Adams	2008	62 gelişmekte olan ülke	1985-2001	Panel veri	Küreselleşme, gelir eşitsizliğindeki varyansın sadece % 15'ini açıklamaktadır. Daha spesifik olarak, sonuçlar göstermektedir ki, fikri mülkiyet haklarının ve açıklığın güçlendirilmesinin gelir eşitsizliği ile pozitif ilişkili olduğu; DYY negatiftir ve gelir eşitsizliği ile önemli ölçüde ilişkilidir, ancak bu farklı model özelliklerine kesinlik taşımamaktadır; kurumsal altyapı gelir eşitsizliği ile negatif ilişkilidir.
Bornali Bhandari	2007	Doğu Avrupa ve Orta Asya Ülkeleri	1990-2002	Gini/OLS model	DYY'nin genel olarak gelir eşitsizliğini etkilediğine dair çıkarsamada bulunulamayacağını ancak ilgili etki ayrıştırılarak DYY'nin sermaye gelirlerini azaltırken, ücret gelirlerindeki eşitsizliği artırmaktadır vurgusu yapılmıştır.

1.2.4.Ekonomik Büyümeye Doğrudan Yabancı Yatırımların Etkisi

Orta gelir tuzağı literatürü temel olarak ekonomik büyüme kavramsallaştırması üzerinden ilerlemektedir. Çünkü orta gelir tuzağının varlığı ya da yokluğu gelişmekte olan ülkeler için her ne kadar soyut tanımlamalar olsa da, bütün farklı tanımlamalarda ilgili değişkenlerin büyümeye olan farklı etkileri sorgulanmaktadır. Bundan dolayıdır ki, orta gelir tuzağı kavramı en yaygın belki de en sade halinde sürdürülebilir ekonomik büyümenin devam ettirilememesi ve/veya ekonomik büyümedeki yavaşlığın giderilememesi şeklinde ortaya çıkmaktadır ve böylece de orta gelir tuzağının temel göstergelerinden birisi olmaktadır.

Literatürde doğrudan yabancı yatırımların ekonomik büyümeye olan etkisinin incelendiği çalışmalarda doğrudan yabancı yatırımların ev sahibi ülkelere ileri teknoloji, AR-GE aktiviteleri, sermaye stoğu, yeni organizasyonel yapılanmalar, ileri teknolojiden kaynaklı ihracat artışı, beşeri sermaye gelişimi, istihdam artışı vs. şeklinde birçok olumlu etkileri yarattığını ortaya koyan bulgular mevcuttur. Tabii ki bu etkilerin olumsuz olduğunu, belirsiz ya da nötr olduğunu ortaya koyan birçok çalışma da bulunmaktadır. Hatta ekonomik büyümede refah etkisinin sorgulandığı çalışmaların yanında, doğrudan yabancı yatırımların yoksullaştırıcı büyümeye yol açtığını savunan çalışmalar da yer almaktadır.

Önceki kısımlarda doğrudan yabancı yatırımların verimlilik, yurt içi yatırımlar ve gelir eşitsizliğine olan etkileri incelenmişti. Aslında bu yolla doğrudan yabancı yatırımların verimlilik, yurt içi yatırımlar ve gelir eşitsizliği üzerinden ekonomik büyümeyi nasıl etkilediğinin sorgulanması yapılmaya çalışılmıştı. Buradaki ayrıştırmanın nedeni de, doğrudan yabancı yatırımların ekonomik büyümeye olan etkisini orta gelir tuzağı belirleyicileri üzerinden sağlayarak, ilgili etkiyi orta gelir tuzağı bağlamında sorgulamak ve anlaşılabilir kılmak istenmesi idi.

Bununla birlikte literatürde yoğunluklu olarak doğrudan yabancı yatırımlar ile ekonomik büyüme arasında direkt ilişki üzerinden araştırma gerçekleştiren birçok teorik ve ampirik çalışma da mevcuttur. İlgili çalışmalardan özellikle gelişmekte olan ülkeler

üzerinde doğrudan yabancı yatırmların ekonomik büyümedeki etkisini sorgulayan çalışmalar Tablo 1,4'de özetlenmeye çalışılmıştır.

İlgili çalışmalardan tespit edileceği üzere DYY ile ekonomik büyüme arasında özellikle gelişmekte olan ülkelerde DYY'nin ekonomik büyümeye yol açtığı ya da pozitif etkileri olduğu yönündeki çıkarsamaları taşıyan birçok çalışma mevcuttur. Ancak bununla birlikte ters yönlü nedenselliklerin, yani ekonomik büyümeden DYY'ye doğru nedenselliklerin de ortaya çıktığı ya da negatif etkiler de yaratabildiğini ortaya koyan, ayrıca ilgili ilişkinin kestirilemediği belirsiz durumlar ile ilişkinin olmadığını ortaya koyan pek çok çalışma ile de karşılaşma durumu mevcuttur. Bu durum DYY ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalarda tam anlamıyla görüş birliği olmadığını ve bu ilişkinin tartışmalı olduğunu ortaya koymaktadır. Elbette ki bu farklılıklar ilgili yatırımların uzun dönemli ya da kısa dönemli olmasına, ev sahibi ülkenin kendine özgü koşullarına, araştırmada kullanılan yönteme, veri seti ve veri araştırma dönemi gibi farklı değişkenliklere bağlı olabilmektedir.

Ancak ulaşılan bu farklı sonuçlar artan ekonomik büyümenin ya da artan kişi başı gelir seviyesinin daha fazla DYY'yi çekmesinin, ülkeye gelen yabancı yatırımların ev sahibi ülkenin pazar payından faydalanmak üzere yapılmış yatırımlar olabileceğine de işaret etmektedir. Yani ev sahibi ülkenin üretim yapısına, yüksek katma değerli ürün üretimine ya da sadece özelleştirme/"M&A Yatırımları" yoluyla giriş yapan - istihdamın artırılmasına katkı sunmayan yatırımlar da olabilmektedir.

Yine benzer şekilde, ilgili ilişkinin belirsizleşmesi ya da ilişkinin olmaması şeklinde ortaya konulan sonuçlar, DYY yatırımının finansal kaynaklı giriş çıkışlar yaratan sermaye yatırımları şeklinde ve de özellikle kısa süreli finansal yatırımlar şeklinde olabileceğine dair yorumlamalara da neden olabilmektedir. Bu durumlar da DYY'nin ekonomik büyümeyi artırıcı etkisinden farklı olarak var olan zenginliğin paylaşımına, diğer deyişle yurt dışına çıkarılmasına neden olabilmektedir. Doğal olarak ilgili DYY'in türü ve ülkeye giriş şeklinin ekonomik büyümeye etkisi son derece önemlidir. DYY'nin yukarıdaki özellikleri, orta gelir tuzağına ilişkin sürdürülebilir ekonomik büyümenin sağlanmasında da aynı önemi beraberinde getirmektedir.

Tablo 1.4:Ekonomik Büyümeye Doğrudan Yabancı Yatırımların Etkilerine İlişkin Ampirik Literatür Özeti

Çalışmayı yapan	Çalışma Tarihi	Araştırma Bölgesi	Veri Analiz Dönemi	Yöntem	Araştırma Sonucu
Usha Nair-Reichert ve Diana Weinhold	2001	24 Gelişmekte olan ülke	1971-1995	Panel Nedensellik Testi	Gelişmekte olan ülkelerdeki hem yabancı hem de yerli yatırımlar ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin son derece heterojen olduğunu ve ülkeler genelinde homojenliği kabul eden tahmin yöntemlerinin yanıltıcı sonuçlar doğurabileceğini belirtmektedirler. Bununla birlikte, ülkeler genelinde heterojen olmasına rağmen, daha açık ekonomilerde daha yüksek oranda gelecekteki büyüme oranlarını artırmada DYY'nin etkinliğini gösteren bazı kanıtlar olduğu ifade edilmektedir.
Robert Lensink ve Oliver Morrissey	2001	80 ülke(içerisinde 20 gelişmiş ülke)	1975-1998	OLS ve panel regresyon	DYY'nin büyüme üzerinde olumlu bir etkisi olduğu, DYY'nin oynaklığının olumsuz bir etkisi olduğu yönünde tutarlı bir bulgu vardır.
Kh Zhang	2001	11 Doğu Asya ve Latin Amerika ülkesi	1960-1999	Granger Nedensellik ve Engle-Granger Eşbütünleşme Analizi	DYY'nin ev sahibi ülkenin ekonomik büyümesini hızlandırması beklense de, DYY'nin büyümeyi artıracağı boyutun ülkeye özgü özelliklere bağlı olduğu görülmektedir. Özellikle DYY, ev sahibi ülkenin liberal ticaret rejimini benimsemesi, eğitim ve buna bağlı beşeri sermaye gelişmesi, ihracata yönelik DYY'nin teşvik edilmesi ve makroekonomik istikrarın sürdürülmesi durumunda ekonomik büyümeyi destekleme eğilimindedir.
Maria Carkovic ve Ross Levine	2002	79 gelişmiş ve gelişmekte olan ülke	1960-1995	Regresyon analizi En Küçük Kareler(OLS)ve Genelleştirilmiş Momentler Yöntemi(GMM)	DYY'nin ekonomik büyüme üzerinde diğer büyüme belirleyicilerinden bağımsız olarak olumlu bir etki yaratmamaktadır.
Jong Il Choe	2003	80 gelişmiş ve gelişmekte olan ülke	1971-1995	Panel veri VAR Model	DYY ile ekonomik büyüme arasında karşılıklı Granger nedenselliği tespit edilmiştir. Ancak bu etkilerden büyümeden DYY'doğru nedensellik, DYY'den büyümeye doğru olan nedenselliğe göre daha belirgindir.

Çalışmayı yapan	Çalışma Tarihi	Araştırma Bölgesi	Veri Analiz Dönemi	Yöntem	Araştırma Sonucu
Parantap Basu, Chandana Chakraborty ve Derrick Reagle	2003	23 Gelişmekte olan ülke	1985-2000	Panel eşbütünleşme ve Nedensellik Testleri	Açık ekonomilerde DYY ile ekonomik büyüme arasında iki yönlü nedensellik mevcuttur. Göreceli olarak kapalı ekonomiler için, uzun vadeli nedensellik tek yönlü olarak ortaya çıkmakta ve GSYİH'dan DYY'ye doğru ilerlemektedir, bu da büyümenin ve DYY'nin kısıtlayıcı ticaret ve yatırım rejimleri altında karşılıklı olarak güçlendirilmediğini ima etmektedir.
Mariya Aleksynska, James Gaisford ve William Kerr	2003	17 geçiş ekoomisi	1992-1999	EKK, genelleştirilmiş EKK, araç değişken ve Granger nedensellik	Büyüme bir sonraki dönemin DYY'sinin Granger nedeni değildir, aynı şekilde DYY'de bir sonraki dönemin ekonomik büyümesinin Granger nedeni değildir.
Abdur Chowdhury ve George Mavrotas	2006	Şili, Malezya ve Tayland	1969-2000	Lag-augmented vector autoregression	Malezya ve Tayland'da DYY ile ekonomik büyüme arasında karşılıklı nedensellik durumu sözkonusu iken Şili'de ekonomik büyümeden DYY'ye tek yönlü nedensellik durumu sözkonusudur.
Mahmoud Al-Iriani ve Fatima Al-Shamsi	2007	Bahreyn, Katar, BAE, Suudi Arabistan ve Kuveyt	1970-2004	Granger nedensellik Holtz-Eakin test üzerinden	DYY ile ekonomik büyüme arasında karşılıklı nedensellik mevcuttur.
Prabirjit Sarkar	2007	51 Az gelişmiş ülke	1970-2002	Autoregressive Distributive Lag(ARDL)	Büyük orandaki örneklemde DYY ile ekonomik büyüme arasında uzun süreli pozitif ilişki bulunmamaktadır.
H. Aydın OKUYAN ve Erman ERBAYKAL	2008	9 gelişmekte olan ülke	1970-2006	Toda Yamamoto nedensellik analizi	Araştırma sonucu ülkelerden altı tanesinden ekonomik büyümeden DYY'ye doğru, İki tanesinde karşılıklı, bir tanesinde ise DYY'den ekonomik büyümeye doğru nedensellik keşfedilmiştir. Bu sonuçla gelişmekte olan ülkelerde DYY'nin ekonomik büyümenin sonucu olduğu sonucuna varılmaktadır.
Mohammad Sharif Karimi ve Zulkornain Yusop	2009	Malezya	1970-2005	Toda-Yamamato nedensellik ve sınır testi	DYY ile ekonomik büyüme arasında uzun dönemli ve çift yönlü nedensellik üzerinde güçlü bir ilişki saptanamamıştır. DYY'nin ekonomik büyüme üzerinde dolaylı etkisi olduğu tespit edilmiştir.

Çalışmayı yapan	Çalışma Tarihi	Araştırma Bölgesi	Veri Analiz Dönemi	Yöntem	Araştırma Sonucu
Mehmet MUCUK ve Mustafa Tahir Demirsel	2009	Türkiye	1992-207	Durağanlık Testi, VAR Modeli, Eşbütünleşme Testi, Etki-Tepki Fonksiyonları ve VAR Ayrıştırması	Değişkenlerin uzun dönemde birlikte hareket ettiklerini ve aralarındaki etkileşimin karşılıklı olduğu belirtilmektedir. Ayrıca ekonomik büyümenin DYY'yi açıklama yüzdesinin düşüklüğü vurgulanmıştır.
Hossein Varamini ve Svetlana Kalash	2010	10 Gelişmekte olan Avrupa Birliği Üyesi Ülke	1993-2006	Granger Nedensellik	10 ülkeden 9'unda DYY, ekonomk büyümenin Granger nedeni çıkmıştır. DYY girişlerinin gelişmekte olan Avrupa ülkelerinin çoğunluğunun ticaret dengesi üzerinde herhangi bir olumsuz etkisi olmamıştır.
Seymur Ağayev	2010	25 geçiş ekonomisi ülkesi	1994-2008	Panel eştümleşme ve panel nedensellik yöntemleri	Uzun dönemde DYY ile ekonomik büyüme arasında karşılıklı ilişki, kısa dönemde DYY'den ekonomik büyümeye doğru güçlü, ekonomik büyümeden DYY'ye doğru zayıf ilişki tespiti.
Mehmet Emin Erçakar ve Metehan Yılgör	2010	19 gelişmekte olan ülke	1980-2005	Birim kök ve Panel eşbütünleşim	Az gelişmiş ülkelerde uzun dönemde gayri safi hasıla ile DYY arasında ilişkisel durum tespit edilmiştir.
Aykut Ekinci	2011	Türkiye	1980-2010	Granger nedensellik	DYY ile ekonomik büyüme arasında uzun dönemli ilişki tespit edilmiştir.
Chee-Keong Choong ve Siew-Yong Lam	2012	70 gelişmiş ve gelişmekte olan ülke	1988-2002	GMM panel veri analizi	DYY'nin ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin belirsiz olduğu bulunmuştur. DYY, çalışmada kullanılan finansal piyasa geliştirme göstergelerine bağlı olarak ekonominin büyüme hızını artırabilir veya azaltabilir. Ancak bulgular, belli bir düzeydeki finansal sektörün gelişmesinin, DYY'nin ekonomik büyüme üzerinde olumlu bir etkiye sahip olması için önemli bir ön koşul olduğu görüşünü desteklemektedir
Suyanto ve Aluisius Hery Pratono	2017	120 ülke	2006-2009	Panel veri VAR Model	DYY'nin ekonomik büyümeyi teşvik etmede önemli bir role sahip olmasına rağmen, çevresel bozulmaya katkıda bulunduğunu göstermektedir. Ayrıca, DYY'nin sosyal güvenlik politikasını önemli ölçüde etkilemediği tespit edilmiştir

BÖLÜM 2

2.1.Orta Gelir Tuzağı ve Türkiye

2.1.1.Türkiye'de Orta Gelir Tuzağına Yönelik Gerçekleştirilen Teorik Çalışmalar

Arslanhan ve Kurtsal (2010), Türkiye'nin orta gelir tuzağına yakalanmaması için ülkenin sektörel yapısının ve ihracat ürünleri içeriğinin değiştirilmesi gerekliliği üzerinde durmuşlardır. Bu geçiş ucuz işgücü ve ihracat yapısındaki emek yoğun sektörlerden küresel pazarlarda daha üst seviyelere gelinebilmesi, rekabetçi yapının güçlendirilebilmesini sağlayacak olan teknolojik yapı ile mümkün olabilecektir. Yazarlar teknolojik yapının düşük seviyeden orta ve yüksek seviyeye çıkarılması gerekliliği üzerinde durmuşlardır.

Yeldan, Taşçı, Voyvoda ve Özsan (2012), üç farklı Türkiye üzerinde durmaktadırlar. Birinci Türkiye olarak orta gelir tuzağı riski olmayan gelişmiş ve sanayileşmiş Türkiye bölümlendirilmesi yapılmaktadır. İkinci var olan Türkiye nitelemesi orta gelir tuzağı riski taşıyan Türkiye'dir. Üçüncü ise sadece orta gelir tuzağı riski değil yoksulluk riskini de beraberinde taşıyan şartları içeren Türkiye'dir. Burada farklı gelir ve kalkınma düzeylerinde olan bölgeler için farklı politika tasarımlarının geliştirilmesindeki kaçınılmazlık üzerinde durulmaktadır. Yazarlar teknoloji yoğun alanlara odaklanma olması gerektiği ve orta gelir tuzağı riski olan bölgelerde arz yönlü politika teşviklerinin tercih edilmesi gerekliliği üzerinde durmaktadırlar. Yine orta gelir tuzağı riski olan bölgelerde ulaşım altyapısının geliştirilmesi ile orta düşük ve orta üstü teknolojiye dayalı üretimin desteklenmesi gerektiği vurgusu önemlidir. Diğer bölgeler içinse tarımda ölçek probleminin çözümüne yönelik tedbirlerin alınması, geçim ekonomisinden sanayi üretimine geçişin sağlanması ve bu bölgelerde üretilen mallar için talep yönlü teşvik tasarımının sağlanması gerekliliğini belirtmişlerdir.

1960-2000 yılları arasında satın alma gücüne göre kişi başına milli gelirin ABD gelirinin %21'ine takılı kalındığını belirten Öz (2012), bu oranın 2010 sonrası ile birlikte %25'in üzerine çıktığını belirtmekle birlikte bu düzeyde süreklilik sağlanmasının belli koşulları beraberinde getirdiği üzerinde durmaktadır. İnovasyon, uzmanlaşma ile yeni ürün ve süreçlere sadece uyum sağlamayı hedefleyen değil bunları

üretebilecek de olan eğitim çalışanlarının seviyesinin de artırılması gerekliliği üzerinde durmaktadır. Bu koşulları oluşturacak dönüşüm ise beraberinde eğitim, kurumsallaşma ve organizasyonel uyumluluk ile mümkün olmaktadır.

Toprak (2012), Türkiye'nin sadece orta gelir tuzağında olmasından değil, aynı zamanda mülkiyet hakları endeksinde yüksek performansa sahip olmamasından ve yetersiz patent başvurusundan kaynaklanan orta teknoloji tuzağı ile, diğer alanlarla kıyaslandığında yetersiz eğitim sisteminin kalitesinin ve bu sistemin ekonominin itici gücü olamaması nedeniyle de orta insani gelişmişlik düzeyi tuzağı risklerini taşıdığını belirtmektedir. Yazar, bu yapının ise ülkeyi gelişmekte olan ülke statüsünde kalıcı olma durumu yaratığını savunmaktadır. Son olarak ise Türkiye'nin içinde bulunduğu gelişmekte olan ülkeler grubuna göre piyasa hacmi bakımından avantajlı bir yapısı olmasına karşın, Türk firmalarının finansal kaynaklara erişmede ciddi sıkıntılar yaşıyor olmasından ve yurtiçi tasarrufların yetersizliğinden de kaynaklı olarak yabancı yatırımlara olan bağımlılığının, yüksek vergi oranlarının, bürokratik yapının, görece yüksek seviyedeki kısa dönemli portföy yatırımların ve de yüksek cari açıkların Türkiye ekonomisinin kırılganlaşması sorununu yarattığını belirtmektedir.

Türkiye'nin orta gelir tuzağında olduğunu belirten Sak (2012), ilgili durumu özellikle Türkiye'nin sanayi(siz)leşmesi üzerine oturtmaktadır. Sanayinin yaratmış olduğu istihdamın toplam istihdamdaki payının azalış içinde olduğunu belirten Sak, aynı süreçle birlikte işçi başına verimliliğin de azaldığını ve sanayileşme olmadan kendiliğinden verimlilik artışının mümkün olmadığını belirtmektedir. Sanayileşmede asıl meselenin niteliksel olduğunu belirten Sak, ilgili nitelik artışının sağlanamamasının rekabet içerisindeki Türkiye'nin dünya pazarlarındaki sanayi payının azalmasına neden olduğunu belirtmektedir. Sanayide niteliksel dönüşümün gerçekleşememesi ve ileri teknolojili ürün pazarında yeterince yer alınamamasından kaynaklı olarak, orta gelir tuzağının aşılmasında belirleyici olduğunu düşündüğü üretimin niteliği konusunda dönüşümün gerçekleştirilemediğini belirtmektedir.

Yine Sak (2012), tarafından özellikle son yıllarda sanayileşme hızının azalmasında vergi, adalet, işgücü piyasası, eğitim ve makro çerçeve değişkenlerinin öne çıktığı belirtilmektedir.

Yaşar ve Gezer (2014), çalışmalarında Eichengreen vd.(2012),'nin orta gelir tuzağı tanımlamalarını temel almakta ve buna göre Türkiye'nin orta gelir tuzağında olup olmadığı değerlendirmektedirler. Bu değerlendirme iki koşul üzerinden gerçekleştirilmektedir. Bunlardan ilkinde, hızla büyüyen ülkenin kişi başı geliri 2005 yılı sabit fiyatları ile 17.000 dolara ulaştığında ekonomik büyümesinin %2 oranında yavaşlama göstereceği ve bu gelir ABD gelirinin %57'sine ulaştığında da ekonomik büyümede duraklamanın ortaya çıkacağını belirtmektedirler.1980-2012 yılları arasında Türkiye'nin kişi başı gelirinin ABD'nin kişi başı gelirinin %15'i ile %20'si aralığındaki değişimine karşılık geldiği gözlenmekte ve bu oranın %57'ye ulaşamamasından kaynaklı olarak Türkiye'nin orta gelir tanımlamasının ilk koşulunu oluşturmadığı belirtilmektedir.

Bir diğer orta gelir tuzağında kalma koşulu da ülkelerin imalat sanayindeki istihdamının toplam istihdam içerisindeki payı %23'e ulaştığında büyüme performansında yavaşlama ortaya çıkması ve bu düzeyde kalınmasıdır. 2006-2013 yılları arasında bu oran ortalama %18,82 olup, Eichengreen 'in belirtmiş olduğu %23'lük oran yakalanamamıştır. Bu yüzden orta gelir tuzağında olunmasının ikinci koşulunun da sağlanmadığı belirtilmektedir. Yaşar ve Gezer (2014) ilaveten, Türkiye'nin düşük orta teknoloji ile gerçekleştirmiş olduğu büyümenin üst sınırına geldiğini ve bundan sonraki süreçte ise var olan büyüme hedeflerinin bu teknolojik yapı ile devam ettirilemeyeceğini belirtmektedirler.

Koçak ve Bulut (2014) çalışmalarında Türkiye'nin orta gelir pozisyonunu Robertson ve Ye (2013)yaklaşımı ile test etmişlerdir. Test için Lee ve Strazicich'in (2003) ve Carrion-i Silvestre vd.'nin (2009) çoklu yapısal kırılmalı birim kök testlerini kullanmışlardır. İlgili test sonuçlarına göre Türkiye'nin orta gelir tuzağında olmadığı vurgulanmaktadır. Diğer bir ifade ile Türkiye'nin ABD ekonomisi ile arasındaki farkı kapatma eğiliminde olduğu, ancak bu sürecin Türkiye'nin sürdürülebilir büyüme performansına bağlı olduğu üzerinde durulmaktadır. Bu süreçte Türkiye'nin herhangi bir risk durumu ile karşı karşıya kalmaması için bazı koşulların oluşması gerektiği üzerinde durulmuştur. Özellikle Ar-Ge yatırımları ile desteklenen insan kaynakları politikalarının, kurumsallaşmadaki derinleşmenin ve bununla birlikte daha demokratik, özgür, fikri mülkiyet haklarının güvence altına alındığı hukuk sisteminin

güncelleştirilmesi durumu öne çıkmaktadır. Bu yapıya enflasyon, tasarruf ve büyüme değişkenleri üzerinden makroekonomik dengenin eşlik etmesi de önemli bulunmaktadır.

Bozkurt vd. (2014) çalışması ile 1971-2012 dönemine ilişkin veriler üzerinden Türkiye'nin yüksek gelirli ülkelere yakınsamasını test etmişlerdir. Bu çalışmada öncelikle Lee ve Strazicich (2003) 'in çoklu yapısal kırılmalı birim kök testi uygulanmış ve test sonucu elde edilen durağanlıkla Türkiye'nin yüksek gelirli ülkelere yakınsaması kabul edilmiştir. İlgili yakınsamanın tespitinden sonra aynı tarih aralığındaki veriler üzerinden orta gelir tuzağına ilişkin olarak önemli göstergelerden kabul edilen yükseköğretimde okullaşma oranı, yurt içi tasarruf oranı ve imalat sanayinin GSYİH içindeki payının etkilerini ARDL sınır testi ile sorgulamışlardır. İlgili test sonuçları ile yükseköğretimde okullaşma oranı, yurt içi tasarruf oranı ve imalat sanayinin GSYİH içindeki payının kısa dönemde kişi başına gelir düzeyinde anlamlı etkiye sahip oldukları tespit edilmiştir. İlgili tespitin etkisini netleştirmek için uygulanan Granger nedensellik testi ile de tüm değişkenlerin kısa dönemde kişi başına gelirin Granger nedeni olduğu belirlenmiştir.

Dalgıç vd. (2014) orta gelir grubunda yer alan bir ülkenin üst gelir grubuna yükselmesinin ilgili ülkenin kendi ortalama büyüme hızının üzerine çıkabilmesi ile ilişkili olduğu varsayımına dayanarak, 1990-2013 arasındaki verilerle 50 adet düşük-orta ve yüksek-orta gelirli olarak ülkeleri ayrıştırmışlardır. Yazarlar, oluşturulan regresyon analizinde bağımlı değişkenin ilgili ülkenin herhangi bir yıldaki büyüme hızının kendi ortalama kişi başı GSYİH büyüme hızından fazla olması halinde 1, diğer durumda ise 0 olacak şekilde probit model oluşturmuşlardır. Elde ettikleri sonuçlara göre teknoloji-beşeri sermaye değişkeninin [patent başvurusu, ileri teknoloji ihracatı, Ar-Ge harcamaları ve çalışan araştırmacı sayısı, orta öğretim kayıt oranı] gelir artışını pozitif etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Makroekonomik değişkenlerin etkileri ise farklılaşmakta ve şu şekilde toparlanabilmektedir. Brüt sermaye oluşumu üst gelir grubuna geçişi pozitif etkilerken, bunun tersine fiyat istikrarsızlığının yükselmesi olumsuz yönde etkilemektedir. Kamu tüketiminde meydana gelen artış üst gelir seviyesine yükselmede olumsuz etki oluştururken, doğrudan yabancı yatırımların artışı ülkelerin pozisyonlarını iyileştirmede anlamlı bulunmaktadır. Gene dış ticaret hadlerinde oluşan iyileşme, orta gelir tuzağı bağlamında önemli bulunmaktadır. Son

olarak da demokratik hesap verilebilirliğin daha yüksek, hükümetlerin daha istikrarlı, hukuki altyapının daha güçlü ve yatırım ortamının daha elverişli olması şeklinde özetlenebilecek olan kurumsal faktörlerin etkisi, orta gelir grubundaki ülkelerin bir üst gruba geçiş olasılıklarını arttırmaktadır.

Orta gelir tuzağından çıkışa yönelik olarak oluşturulan arz yönlü çalışmalarla birlikte sorunun talep yönü ile ele alındığı çalışma Mert (2014) tarafından gerçekleştirilmiştir. Mert'e göre, orta gelir tuzağından çıkmış ve görece hızla büyüyen ülkelerin ortak özelliği yurt içi taleplerinin büyümeye olan katkılarının net yurt dışı talebe göre daha yüksek olmasıdır. Çalışmada ilgili saptama ile uyuşmayan örnekler de öne çıkarılmaktadır. Yine bu çalışmada büyümenin yurt içi talep üzerinden harekete geçtiği ülkelerde özellikle tüketim harcamalarının belirleyiciliği üzerinde durulmaktadır. Burada yine yatırım harcamasının hane halkı tüketiminden fazla olduğu ülkeler konusunda da örneklemelerde bulunulmuştur. Türkiye özelinde büyümeye katkı bakımından dış talebin ve iç talebin etkisi karşılaştırıldığında, dış talebin etkisinin ciddi düşüş gösterdiği belirtilmektedir. Diğer ülkelerden farklı olarak Türkiye'de hane halkı tüketim harcamalarının yüksekliği ile birlikte hükümet nihai tüketim harcamaları da yüksektir. Orta gelir tuzağının yaşanmaması için hanehalkının tüketim ve hükümetin nihai tüketim harcamalarına paralel olarak, yatırım harcamalarının da artırılmasının gereği üzerinde durulmaktadır.

Orta gelir tuzağına ilişkin çalışmaları cari kur üzerinden yapan çalışmalardan farklı olarak Nişancı vd. (2015) tarafından orta gelir tuzağı çalışmaları satın alma gücü paritesi üzerinden oluşturulmuştur. Diğer tüm çalışmalarda Türkiye'nin 1955 yılında alt-orta gelir grubuna dahil olduğu ve bu grupta 50 yıl kalarak 2005 yılında üst-orta gelir grubuna yükseldiği yönündeki yaklaşım eleştirilmektedir. Burada özellikle üzerinde durulan nokta, kurun olması gereken seviyede oluşmasıyla birlikte Türkiye'nin üst orta gelir grubuna 2005'den önce geçtiği savunulmaktadır.1980-2013 yılları arasında cari açığın minimum olduğu, hatta fazla verdiği yıllarda kişi başı gelir yeniden hesaplanmıştır ve buna göre de Türkiye'nin 1997 yılında ve hatta daha öncesinde üst-orta gelir grubuna dahil olduğu belirtilmektedir. Nişancı vd. (2015)'nin orta gelir tuzağına ilişkin tespitleri, Türkiye'de cari açığın minimum olduğu yıllar üzerinden kurulunca ve baz yıl günümüze yakınlaştıkça Türkiye'nin üst orta gelir grubunda

bulunma süresi artmaktadır. Değerlendirme bir bakıma finansal ekonominin/parasal bollaşmanın olduğu yılları işaret etmektedir. Satın alma gücü paritesinin kur ile olan bağlantısı kopartılınca elde edilen büyüme rakamlarının suni refah düzeylerinin göstergesi olduğu düşünülmektedir. Tüm bu tartışmalar ışığında orta gelir grubunda kalma süresinin 14 yıl olarak kabul edilmesine bağlı olarak, Türkiye'nin çok daha uzun süredir bu grupta olduğuna ve orta gelir tuzağında bulunduğuna işaret edilmektedir.

Kaya vd. (2015), Türkiye'de orta gelir tuzağına yapısal nedenlerin yol açtığını, bu nedenlerden dolayı da tuzaktan çıkışın belirleyicisinin yapısal önlemler olması gerektiği üzerinde durmuşlardır. Ancak bu yapısal süreç basit şekilde açıklanabilecek olan emek-sermaye birleşimi üzerinden değil, bunları da kapsayacak şekilde teknoloji, eğitim, mal- hizmet-emek piyasalarının durumu, altyapı, yenilikçilik kapasitesi ile bu kapasitelerdeki artış şeklinde çok sayıda değişkeni içermesi yoluyla büyüme hızını ve kişi başı gelir seviyesini belirleyecektir. Yine bu çalışmada Türkiye'nin orta gelir tuzağından çıkış için sürdürülebilir ekonomik büyümeyi yakalaması gereği üzerinde durulmuştur. Bununla birlikte 1980 sonrası dışa açık kalkınma modeline uyulması ile ihracatın artırılarak ara mallarında dışa bağımlılığın azaltılması ve böylece dış ticaretin büyümeye net katkısının pozitif hale getirilmesi gereği vurgulanmıştır. Kur politikasının ihracat gelirlerini arttıracak şekilde düzenlenmesi, bilimsel araştırma ve teknolojiye yönelik kamu ve devlet teşvikleri sağlanarak Ar-Ge harcamalarının milli gelir içindeki payının arttırılması ve de ihracata yönelik olarak katma değeri daha yüksek ürünler üretilebilmesi, orta gelirden çıkışta yapılması gerekenler olarak ifade edilmiştir.

Orta gelir tuzağından çıkışta en önemli belirleyicinin sektörel seçim olduğunu belirten Çaşkurlu ve Arslan (2014), bu seçimin ise küresel değer zincirlerine eklemlenmenin göstergesi olduğunu belirtmektedirler. Çalışmayı sektörel olarak demiryolu taşımacılığı üzerinden şekillendiren yazarlar, teknolojik anlamda gerçekleşecek sıçramanın, teknoloji ihracatında ve dış bağımlılığın azaltılmasında temel özne olduğunu belirtmektedirler.

Ener ve Karanfil (2015), 1980-2013 arası toplam yurt içi tasarrufların kişi başına düşen gelir üzerindeki etkilerini zaman serileri, eşbütünleşme ve nedensellik yöntemleri ile incelemişlerdir. Kişi başına düşen gelirden tasarruflara doğru herhangi bir nedensellik yakalayamazken, toplam yurt içi tasarruflardan ve mevduat faiz

oranlarından kişi başına düşen gelire doğru ve yatırımlardan para arzına doğru tek yönlü nedensellik tespit etmişlerdir. Elde edilen sonuçla birlikte Türkiye'de ilgili dönem aralığında tasarruf-yatırım dengesindeki sürekli açığın, kişi başına gelir seviyesinde ve buna bağlı olarak milli gelirin yükselmesinde ve de ekonomik büyümede süreklilik sağlanmasında ciddi sıkıntıları beraberinde getirdiği belirtilmektedir. Yüksek tasarruf açıklarının kişi başına düşen gelir bazında Türkiye'nin uzun yıllardır hala orta gelir tuzağından çıkamamasına ve de yüksek gelirli ülkeler konumuna gelememesine neden olduğu savunulmaktadır. Ayrıca yetersiz yurt içi tasarruflarının yatırımın finansmanında dış tasarrufları gerektirmesi ile cari açıkları da arttırdığına değinilmektedir.

Bahçekapılı C. (2015), 2001-2013 arası ekonomik veriler üzerinden yaptığı çalışma ile Türkiye'nin büyümesindeki yavaşlamaya ve toplam faktör verimliliğindeki büyük düşüşe bağlı olarak orta gelir tuzağında olduğunu belirtmiştir. 2002- 2008 yılları arasında gerçekleşen ekonomik büyümenin; sermaye yoğun teknoloji ithalatından, işgücünün daha verimli sektörlere kaymasından ve de görece yüksek toplam faktör verimliliğinden kaynaklandığını belirtmektedir. Ancak yabancı sermayeye bağlı büyümenin ve sermaye malı ithalatından kaynaklanan cari açığın ekonomiyi istikrarsızlaştırdığını ve de özellikle son zamanlardaki zayıf iç tasarruf, düşük üretkenlik ve gerçekçi olmayan döviz kuru politikalarının Türkiye'yi orta gelir tuzağına ittiğini dile getirmektedir.

Alçın ve Güner (2015) yaptıkları çalışmada, orta gelir tuzağının sadece kişi başı gelir rakamları üzerinden değil; verimlilik, işgücünün niteliği, üretim yapısı, makroekonomik istikrar ve de teknoekonomik politikaların başarısı üzerinden tartışmaları da beraberinde getirmesi gerektiğini belirtmektedirler. Yoğunlaşılması gereken tek noktanın Türkiye'nin orta gelir tuzağına düşüp düşmediğini değil, ayrıca bu tuzaktan kurtulmaya yönelik değişim politikalarını da içermesi gereğini vurgulamışlardır. Sermaye ve bilginin yerelleşmesi üzerinden yatırımların ulusallaşması, dış ticarette yeni pazar ve ürün fırsatlarının geliştirilmesi, bütünleşik teknoekonomi politikalarının oluşturulması yolu ile ekonominin hızlı ve istikrarlı büyümeye kavuşturulması ve de sektörel olarak sadece niceliksel değil niteliksel dönüşümün de sağlanması gerekliliği üzerinde durmuşlardır.

Ay, Akar ve Akar (2016), yapmış oldukları çalışma ile orta gelir tuzağı bağlamında Türkiye ile BRICS ülkelerinin (Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin, Güney Afrika) karşılaştırmasını yapmışlardır. Türkiye'nin orta gelir tuzağına ilişkin yüksek risk taşıdığının belirtildiği çalışmada Çin'in orta gelir tuzağına yakalanmayacağı ya da bu riskin oldukça düşük olduğu belirtilmektedir. Bu ülkelerle ve Türkiye ile kıyaslandığında Rusya'nın en başarılı ülke olarak gözüktüğü ve 2012 yılında yüksek gelirli ülke seviyesine ulaştığı belirtilmiştir. Brezilya ile Güney Afrika'nın Türkiye ile yüksek benzerlikler taşıdığı ve uzun süredir orta gelir tuzağında oldukları ve son olarak da Hindistan'ın 2007 yılından beri düşük gelirli ülke sınıflamasından alt-orta seviyeli ülke konumuna yükseldiği vurgulanmıştır. İlgili ülkeler beşeri sermaye ve inovasyon bağlamında karşılaştırıldığında, Çin ve Rusya'nın en başarılı ülkeler olarak gözüktükleri ve özellikle Çin'in ileri teknolojili ürün ihracatında dikkate değer şekilde öne çıktığı gözükmektedir. Çin'in tüm dünyaya yönelik üretici pozisyona geldiği ve bu durumun Türkiye'yi tehdit ettiği üzerinde durulmaktadır.

Beşeri sermaye ve inovasyon bağlamında Türkiye ile BRICS ülkeleri karşılaştırıldığında, Türkiye'nin ortalama bir pozisyonda olduğu ancak bilgi, yetenek ve inovasyon düzeyinin yüksek seviyeli ülkeler konumuna ulaşmasında yetersiz kaldığı vurgulanmaktadır. Ülkenin etkili ekonomi, endüstri ve inovasyon politikalarına ihtiyaç duyduğu vurgulanmıştır. Yüksek beşeri sermayenin ekonomik birimler arasında sağlıklı etkileşim yaratacağı ve üniversitelerin kamu kurumları ile firmalar arasında etkileşim kuracağı belirtilmiştir. Kurumsal ve teknolojik altyapının oldukça önemli olduğunun belirtildiği çalışmada, Türkiye'de ara malı ithalatına bağımlı üretimin varlığı belirtilmektedir. Ara malında yerli üretim, yüksek katma değerli ürün üretimi, ihraç ürünlerindeki ürün yelpazesinin farklılaştırılması, beşeri sermayenin geliştirilmesi, inovasyon kültürüne uyum, teknolojik altyapının temini, bürokratik engellemelerin kaldırılması, eğitime yatırım ve de eğitim sisteminde yapılacak reform ile birlikte, bilgi ve yetenek seviyeleri yüksek daha çok çalışanın yeni teknolojilere uyumlandırılması şeklindeki politikaların Türkiye'nin orta gelir tuzağına düşmemesi için gerekli olduğu belirtilmiştir. İlgili politikaların gerçekleştirilmemesi durumunda orta gelir tuzağının kaçınılmaz olduğu vurgulanmaktadır.

Ada ve Acaroğlu (2016), Türkiye'nin orta gelir tuzağında bulunduğunu ve buna karşın gelişmiş ülkelerin sıkı takipçisi de olduğunu belirtmektedirler. 1983-2013 ekonomik verileri üzerinden Granger nedensellik testlerini oluşturmuşlardır. Türkiye'nin orta gelir tuzağını aşmasında eğitime yapılacak yatırımlar ve yüksek teknolojili ihraç ürünleri ile mümkün olabileceği üzerinde durulmuştur. Teknolojik ihraç ürün ve servislerinin sağlıklı bir şekilde üretilebilmesinin, etkin ve verimli eğitim sistemi ile nitelikli işgücü tarafından meydana gelebileceği vurgulanmıştır.

Gürsel, Bakış ve Köksal (2016), verimlilik artışlarının ekonomik büyüme üzerinde yeterli etkiyi yapmamasından kaynaklı olarak orta gelir tuzağı konusunun Türkiye bağlamında güncelliğini koruyacağını belirtmektedirler. Türkiye ekonomisinin (2002-2008) küresel kriz öncesinde yüksek büyüme rakamlarına ulaşmasına ilişkin olarak, emek verimliliğinin kişi başı gelir seviyesini büyük oranda etkilemesinin neden olduğu vurgulanmaktadır. Ancak buna karşın son yıllarda oluşan düşük büyüme oranlarında her ne kadar istihdam artışı sağlanmış olsa da, emek verimliliğindeki zayıf artışın kişi başı gelir artışını yavaşlattığı üzerinde durulmaktadır. Türkiye'de kişi başı gelirin arttırılarak daha yüksek büyüme rakamlarına ulaşılmasında ve yüksek gelirli ülkelerle olan açığın kapanmasında verimlilik artışının çok önemli olduğunu yineleyen yazarlar, ilgili verimlilik artışlarının altyapıyı, enerji-işgücü-ürün piyasalarını ve vergi sistemini de kapsadığı etkin yapısal değişimlerin gereği üzerinde durmuşlardır.

Yalçınkaya ve Aydın (2017), çalışmalarında Robertson ve Ye yaklaşımı ile Türkiye'nin orta gelir tuzağında olup olmadığını incelemişlerdir. Reel ve satın alma gücü paritesine göre oluşturulan GSYİH verilerine durağanlık ve yapısal kırılmalı birim kök testleri uygulanmıştır. İlgili test sonuçlarına göre Türkiye'nin orta gelir tuzağında yer aldığı vurgulanmaktadır. Türkiye'nin yüksek gelirli olabilmesi için potansiyelin üzerindeki büyüme hızlarına sahip olmasının ve bunun sürdürülebilir kılınmasın gereği üzerinde durulmaktadır. Tam da bu noktada, kısa dönemde makroekonomik göstergelerde ve siyasal yapıda istikrarın sağlanmasının, uzun dönemde ise yapısal reformların uygulanması gereğinin orta gelir tuzağının aşılmasında önemli olduğu üzerinde de durulmuştur.

İlgili çalışmalardaki ortak görüşe göre, Türkiye orta gelir tuzağındadır ya da orta gelir tuzağında olmayıp bu risk ile karşı karşıyadır. Her iki yaklaşımda da Türkiye'nin orta gelir tuzağı konumuna yönelik dönüşüm gereği ortaya konulmaktadır. Teknolojik anlamda yapısal çözümlemelerin ciddi olarak ortaya konulmasında zaman kaybedilmemesi, buradaki farklı çalışmalara ilişkin olarak ortaya konulan farklı nedenselliklerde bile üzerinde sıklıkla durulan noktaların başında gelmektedir. Gerek üretim sürecindeki emek yoğun sektörlerden sağlanan büyüme sürecinin yerini Ar& Ge ve inovasyona dayalı teknolojik üretim süreçlerinin alması, gerekse dış piyasadaki rekabete yönelik ürün yelpazesinin teknoloji ile detaylandırılması, sıklıkla bahsedilen katma değeri yüksek ürün grubuna geçişi sağlayacaktır.

İşte tam da burada Türkiye'nin teknolojik yapısını dönüştürmede yabancı sermayeye olan bağımlılığının orta gelir tuzağı bağlamında ciddi riskler barındırması ilgili çalışmalarda belirtilmektedir. Özellikle ara malı ithalatına bağımlı olarak gerçekleştirilen üretimin ulusallaştırılamaması/yerlileştirilememesi, üzerinde önemle vurgu yapılan noktaların başında gelmektedir.

Yabancı sermaye ile orta gelir tuzağı ilişkisini Türkiye deneyimi bağlamında tasarruf yatırım dengesinin sağlanabilmesi için yetersiz yurt içi tasarruflarının yerini yükselen oranda yurtdışı tasarrufların alması da bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Yurtdışı tasarrufların kullanılmasındaki artış, tasarruf yatırım dengesinin sürekli açık vermesine ve cari açıkların artırmasına neden olmaktadır. Bu sürecin sonucunda ise milli gelirde ve sürdürülebilir ekonomik büyümenin sağlamasında ciddi sıkıntılar ortaya çıkmaktadır.

Konuya ilişkin çalışmalarda eğitim, özellikle de beşeri sermaye gelişimi vurgusu, emek verimliliği, kurumsallaşma, demokrasinin, özgürlüklerin ve fikri mülkiyet haklarının korunduğu hukuk sistemin güncellenmesi ve de patent başvurularının arttırılması, orta gelir tuzağı bağlamında öne çıkan değişkenler olarak göze çarpmaktadır.

2.1.2.Türkiye'nin Orta Gelir Tuzağı Konumlanışı ve Orta Gelir Tuzağı Hesaplamaları

2.1.2.1.Felipe Yaklaşımı ile Türkiye'nin Orta Gelir Tuzağı Değerlendirmesi

Dünya Bankası, ülkeleri gelir gruplarına göre aşağıdaki şekilde sınıflandırmaktadır. Aşağıdaki değerler (Felipe.vd.,2012) çalışmasındaki değerlerdir. İlgili çalışmadaki orta gelir tuzağı eşik değerlerinin belirlenmesi üzerinde durulduğu için burada da aynı değerler kullanılmıştır. Gelir gruplarına ilişkin değer aralıkları ise Dünya Bankası tarafından yıllık olarak hesaplanmaktadır.

Dünya Bankası Sınıflandırmasına Göre Ülke Grupları	
Düşük Gelirli Ekonomiler	2.000 doların altı
Alt orta gelir grubundaki Ekonomiler	2.000 -7.250 dolar arası
Yüksek orta gelir grubundaki Ekonomiler	7.250-11.750 dolar arası
Yüksek gelirli Ekonomiler	11.750 dolar üzeri

Daha sonra ilgili gelir gruplamasına göre 124 ülke sınıflandırılmıştır. 2010 yılında yapılan bu sınıflamaya göre; 40 düşük gelirli, 38 alt orta gelirli,14 yüksek orta gelirli ve 32 yüksek gelirli ekonomi ortaya konulmuştur.

İlgili sınıflama sonrası belirtilen gelir gruplarına ilişkin olarak eşik yıl sayıları hesaplanmıştır. Buna göre, alt-orta gelir grubundaki ülkelerin kişi başı yıllık gelir artış hızları en az %4,7 ve grupta en uzun bulunma süreleri 28 yıl olarak hesaplanmıştır. Üst-orta gelir grubunda ise kişi başı yıllık gelir artış hızı için en az %3,5 ve grupta bulunma süresi için en fazla 14 yıl, orta gelir tuzağına yakalanmamak için ülkelerin eşik değerleri olarak elde edilmiştir.

Ülke	Bölge	Alt orta gelir grubuna giriş yılı	Üst orta gelir grubuna giriş yılı	Alt orta gelir grubunda kalma süresi	Alt orta gelir grubundan üst orta gelir grubuna geçerken ort.kişi başı GSYIH oranları (%)
Çin	Asya	1992	2009	17	7,5
Malezya	Asya	1969	1996	27	5,1
Kore	Asya	1969	1988	19	7,2
Taipei, Çin	Asya	1967	1986	19	7
Tayland	Asya	1976	2004	28	4,7
Bulgaristan	Avrupa	1953	2006	53	2,5
Türkiye	Avrupa	1955	2005	50	2,6
Kosta Rica	Latin Amerika	1952	2006	54	2,4
Umman	Orta Doğu	1968	2001	33	2,7

[İlgili hesaplama 1950-2010 yılları arasındaki ülkelerin satın alma gücü paritesine göre 1990 yılını baz kabul eden kişi başına gayri safi yurt içi hasıla değerleri üzerinde elde edilmiştir.]

İlgili tablo değerlerine göre 2005 yılında üst orta gelir grubuna geçen Türkiye'nin, bu tarihe kadar alt orta gelir tuzağına takılı kaldığı görülmektedir. Bundan sonra ise Türkiye'nin orta gelir tuzağı konumlanışı yüksek orta gelir grubuna göre değerlendirilecektir.

2.1.2.2. Orta Gelir Tuzağı Bağlamında Türkiye ve ABD Gelir Düzeylerinin Karşılaştırılması

ABD GSYH'sının yüzde 20'lik dilimine takılı kalınması, orta gelir tuzağına ilişkin en yaygın kabul edilen tanımlamaların başında gelmektedir. Bu tanımlamaya göre, yıllar itibariyle Türkiye GSYH'sını ABD GSYH'sına oranladığımızda elde edilen değerler aşağıdaki şekilde tablolaştırılmıştır. İlgili tabloda hem cari fiyatlarla elde edilmiş GSYIH değerleri üzerinden, hem de Atlas methodu ile elde edilen değerler üzerinden oranlama gerçekleştirilmiş ve ardından grafiğe aktarılmıştır.

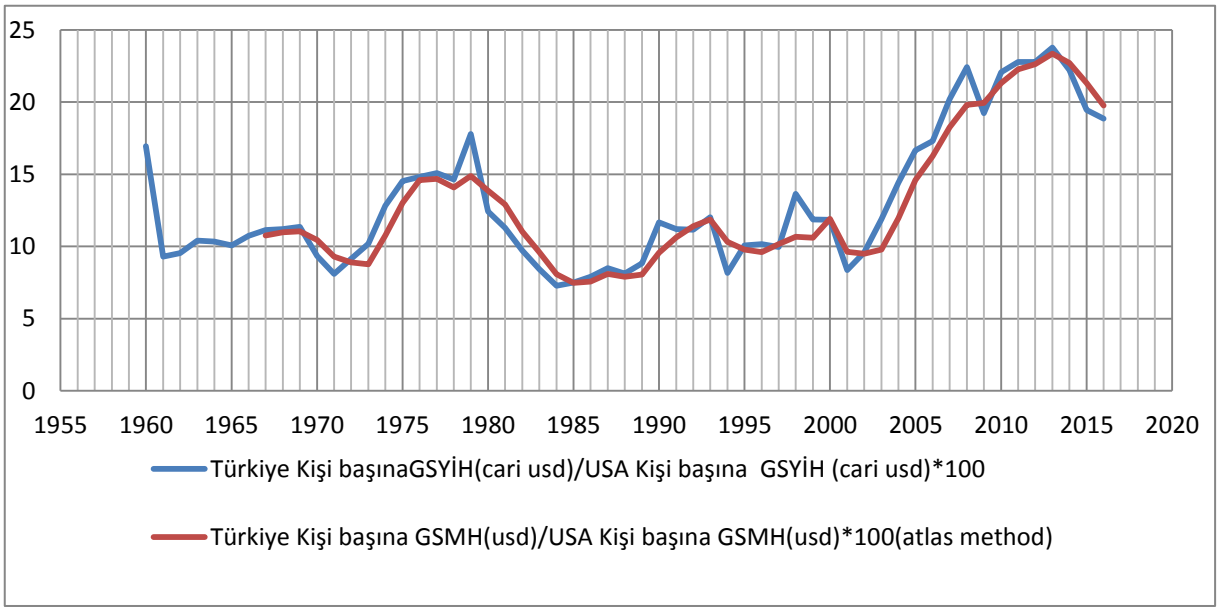
Tablo 2.1: Türkiye ile ABD Gelir Düzeylerinin Karşılaştırılması

Yıllar	Türkiye Kişi başınaGSYİH(cari $)/USA Kişi başına GSYİH (cari $)*100	Türkiye Kişi başına GSMH($)/USA Kişi başına GSMH($)*100 (atlas method)	Yıllar	Türkiye Kişi başınaGSYİH (cari $)/USA Kişi başına GSYİH (cari $)*100	Türkiye Kişi başına GSMH($)/USA Kişi başına GSMH($)*100 (atlas method)	Yıllar	Türkiye Kişi başınaGSYİH (cari $)/USA Kişi başına GSYİH (cari $)*100	Türkiye Kişi başına GSMH($)/USA Kişi başına GSMH($)*100 (atlas method)
1960	16,93990888		1980	12,4165522	13,87024609	2000	11,8425565	11,9212642
1961	9,293680297		1981	11,2847669	12,91666667	2001	8,369462569	9,63626493
1962	9,538195943		1982	9,71258397	11,03302881	2002	9,589949169	9,50093408
1963	10,39265076		1983	8,42019356	9,595613434	2003	11,89222022	9,78723404
1964	10,34164358		1984	7,27663225	8,071472582	2004	14,40992515	11,9505495
1965	10,07446114		1985	7,49012009	7,481439178	2005	16,66587674	14,5878291
1966	10,73969563		1986	7,90317602	7,567849687	2006	17,30211404	16,2645591
1967	11,12443502	10,75514874	1987	8,48668468	8,108108108	2007	20,20265701	18,2565789
1968	11,20551971	10,97046414	1988	8,12448797	7,888040712	2008	22,41856641	19,8053923
1969	11,35907474	11,04536489	1989	8,8206296	8,046940486	2009	19,22551573	19,937565
1970	9,336941813	10,44776119	1990	11,6654491	9,565217391	2010	22,06169029	21,3074566
1971	8,092968667	9,298245614	1991	11,2094963	10,62782109	2011	22,77754681	22,2552517
1972	9,139265782	8,903020668	1992	11,1497274	11,40418929	2012	22,77993629	22,6113437
1973	10,18349576	8,755129959	1993	12,0166711	11,85800604	2013	23,76134275	23,3507268
1974	12,8106705	10,75	1994	8,17342655	10,30630631	2014	22,21155854	22,7133321
1975	14,53178348	13,01289566	1995	10,0683756	9,777015437	2015	19,45279711	21,3181737
1976	14,81756741	14,58797327	1996	10,15691	9,61158657	2016	18,84618187	19,7676465
1977	15,07079282	14,67221644	1997	9,95923694	10,16247212			
1978	14,63640399	14,0871177	1998	13,6467653	10,66874028			
1979	17,77762577	14,88143908	1999	11,8659538	10,59798697			

İlgili tablo değerlerinin aktarılması ile elde edilen grafik aşağıdaki şekilde oluşmaktadır. Gerek GSYIH gerekse Atlas methodu ile GSMH oranlaması olarak oluşan iki seri de birbiri ile çakışan aynı salınımları göstermektedir. Burada göze çarpan nokta 1980'li yıllara yakın dönemde %20'leri oldukça yakın takip edebilecek bir seviyeye ulaşan oran, izleyen yıllarda oldukça gerileyerek düşük seviyelerde seyretmektedir. Düşük seviyelerde seyreden bu süreç 2007 ve sonrası için %20'ler seviyesine taşınan bir yükseliş göstermektedir. Özellikle de 2009 ve sonrasında tam

olarak %20-21 bandını takip ettiği gözükmektedir. Belirtilen şekilde devam eden süreci şu an için orta gelir tuzağı göstergesi olarak kabul edebilmek zor gözükse de, benzer şekilde devam edecek salınım orta gelir tuzağına yönelik takip eden süreç için ciddi ipuçları verecektir.

Şekil 2. 1: Türkiye ile ABD Gelir Düzeylerinin Karşılaştırması

2.1.2.3. Orta Gelir Tuzağı Bağlamında Dünya Ortalama Gelir Düzeyi ile Türkiye Gelir Düzeyinin Karşılaştırılması

Orta gelir ve tuzağının belirlenmesine yönelik yaklaşımlardan biri de Mahfi Eğilmez tarafından ifade edilmektedir. Eğilmez (2017) yaklaşımında orta gelir olarak dünyada kişi başına düşen ortalama geliri almaktadır. İlgili yılın GSYH'sını yine aynı yılın ortasındaki nüfusa bölmek suretiyle elde edilen sonucu dünyanın ortalama geliri, bir ülkenin gelir düzeyi ortalama gelir etrafında ilerliyorsa o ülkeyi de orta gelirli ülke olarak kabul etmektedir.

Yine aynı yaklaşıma göre, ilgili ülke sürekli olarak ortalama gelir seviyesinde hareketine devam ediyorsa bu ülkenin orta gelir tuzağında olduğu kabul edilmektedir. Aşağıdaki iki tablonun ilkinde Türkiye'nin Atlas metodu ile elde edilmiş kişi başı GSMH değerleri yine Atlas metodu ile elde edilmiş olan Dünya kişi başı ortalama GSMH değerleri ile karşılaştırılmaktadır. İkinci tabloda ise cari fiyatlarla elde edilmiş olan Türkiye'nin kişi başı GSYIH değerleri ile cari fiyatlarla elde edilmiş olan dünya

kişi başı ortalama GSYIH değerleri karşılaştırılarak tablolaştırılmış ve bu tablolar grafik olarak düzenlenmiştir.

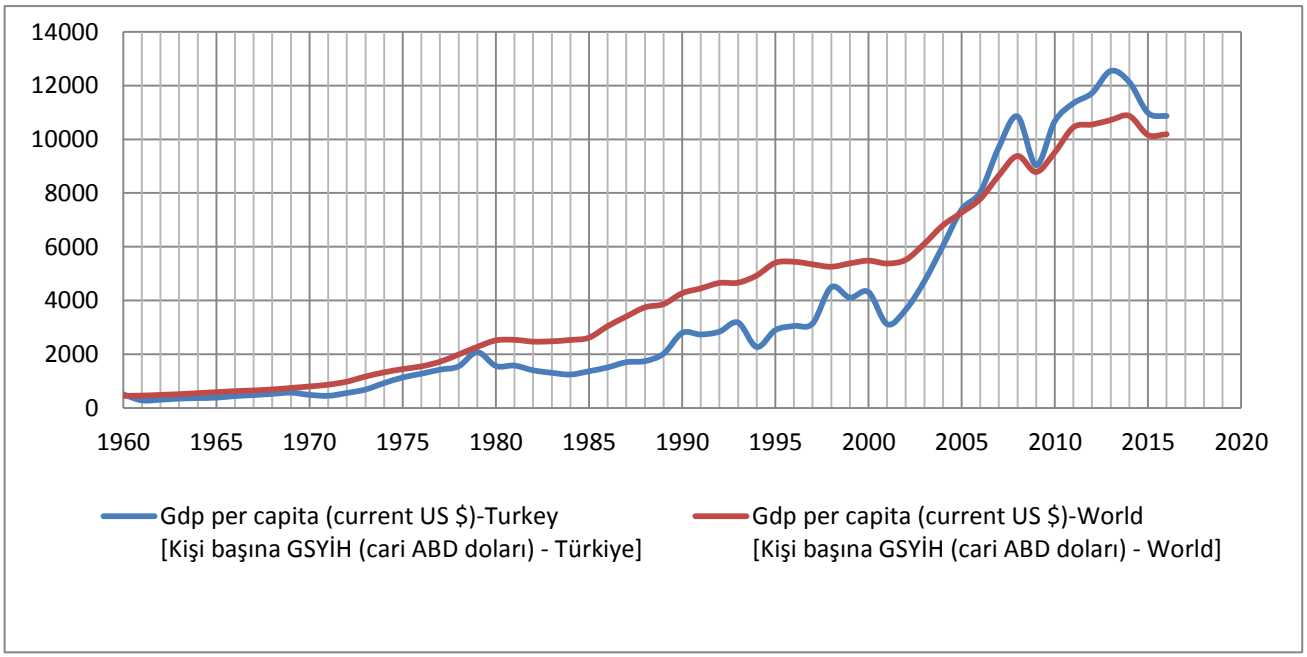
Tablo 2.2:Türkiye ile Dünya Ortalama Gelir düzeylerinin Karşılaştırılması(GSMH)

Yıllar	GNI per capita Atlas Method(current US$)-Turkey [Kişi başına düşen GSMH-Atlas Metodu (cari ABD $) - Türkiye]	GNI per capita Atlas Method(current US$)-world [Kişi başına düşen GSMH-Atlas Metodu (cari ABD $) - world]	Yıllar	GNI per capita Atlas Method(current US$)-Turkey [Kişi başına düşen GSMH-Atlas Metodu (cari ABD $) - Türkiye]	GNI per capita Atlas Method(current US$)-world [Kişi başına düşen GSMH-Atlas Metodu (cari ABD $) - world]	Yıllar	GNI per capita Atlas Method(current US$)-Turkey [Kişi başına düşen GSMH-Atlas Metodu (cari ABD $) - Türkiye]	GNI per capita Atlas Method(current US$)-world [Kişi başına düşen GSMH-Atlas Metodu (cari ABD $) - world]
1960			1980	1860	2611	2000	4300	5474,9
1961			1981	1860	2711	2001	3550	5447,8
1962		482,3	1982	1570	2571,3	2002	3560	5405,4
1963		508,4	1983	1400	2434,1	2003	3910	5807,7
1964		544,1	1984	1310	2482,3	2004	5220	6624,9
1965		585,1	1985	1310	2565,6	2005	6760	7340,9
1966		627,2	1986	1450	2830,5	2006	7820	7823,7
1967	470	654,4	1987	1740	3299,8	2007	8880	8341,9
1968	520	702,8	1988	1860	3899,8	2008	9770	8933,3
1969	560	757,9	1989	1920	4055,4	2009	9580	8956,6
1970	560	807,5	1990	2310	4207,8	2010	10430	9384,3
1971	530	866,9	1991	2590	4353,4	2011	11230	9868,9
1972	560	973,3	1992	2940	4662,1	2012	11880	10454
1973	640	1176,7	1993	3140	4743,4	2013	12530	10822,1
1974	860	1378,3	1994	2860	4934,3	2014	12590	10922,9
1975	1110	1546,3	1995	2850	5228,9	2015	12000	10576,1
1976	1310	1629	1996	2920	5479,1	2016	11230	10307,6
1977	1410	1725,4	1997	3190	5523,7			
1978	1520	1933,8	1998	3430	5288,5			
1979	1820	2282,6	1999	3580	5292,6			

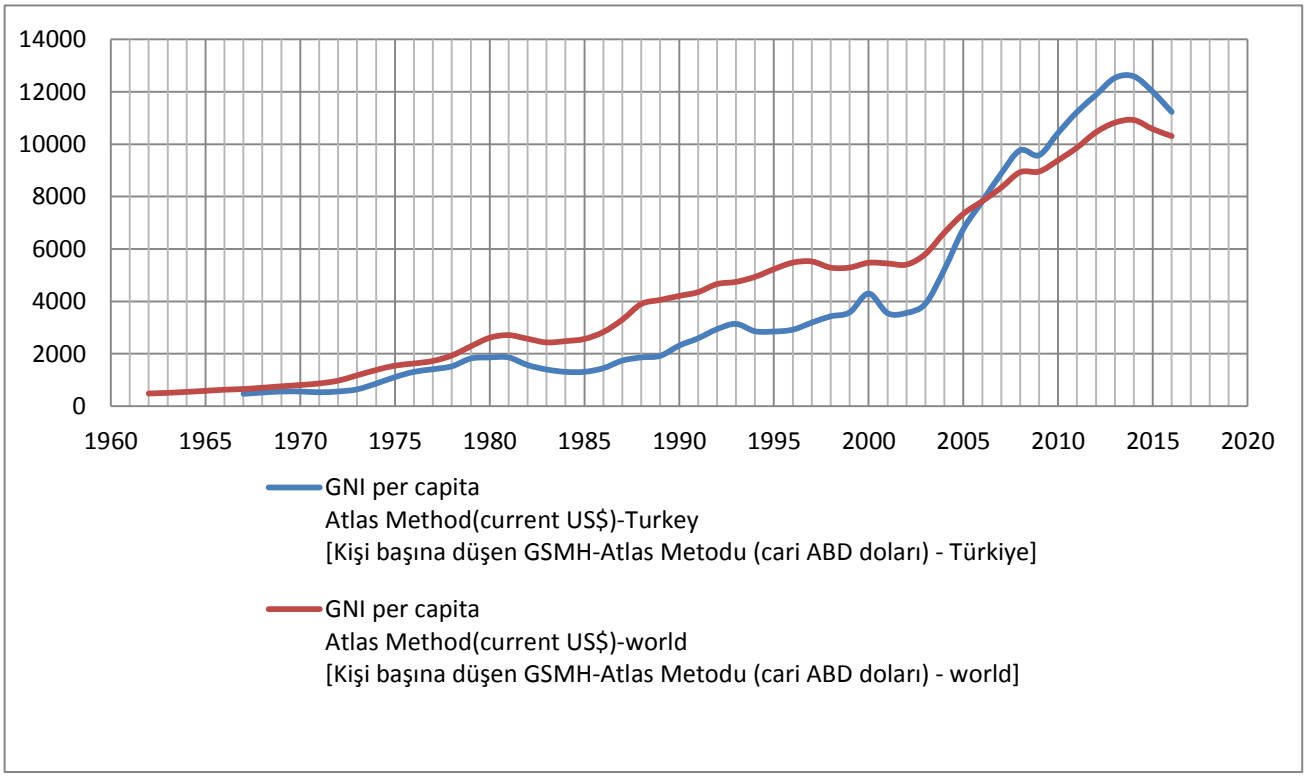
Tablo 2. 3:Türkiye ile Dünya Ortalama Gelir düzeylerinin Karşılaştırılması(GSYIH)

Yıllar	Gdp per capita (current US $)-Turkey [Kişi başına GSYİH (cari ABD $) - Türkiye]	Gdp per capita (current US $)-World [Kişi başına GSYİH (cari ABD $) - World]	Yıllar	Gdp per capita (current US $)-Turkey [Kişi başına GSYİH (cari ABD $) - Türkiye]	Gdp per capita (current US $)-World [Kişi başına GSYİH (cari ABD $) - World]	Yıllar	Gdp per capita (current US $)-Turkey [Kişi başına GSYİH (cari ABD $) - Türkiye]	Gdp per capita (current US $)-World [Kişi başına GSYİH (cari ABD $) - World]
1960	509,4	450,6	1980	1564,2	2516,3	2000	4316,6	5483,4
1961	285	462,5	1981	1579,1	2537,3	2001	3119,6	5378,7
1962	309,4	488,3	1982	1402,4	2470,6	2002	3660,1	5514,8
1963	350,7	514,8	1983	1310,3	2482,9	2003	4718,5	6115,5
1964	369,6	552,7	1984	1246,8	2533	2004	6040,9	6802,3
1965	385,6	589,9	1985	1368,4	2618,2	2005	7384,3	7274,2
1966	445,3	626,8	1986	1510,7	3045,8	2006	8034,6	7780,7
1967	482,4	653,5	1987	1705,9	3404,6	2007	9709,7	8657,5
1968	526,2	691	1988	1745,4	3746,6	2008	10850,9	9379,2
1969	571,6	745,2	1989	2021,9	3865,6	2009	9036,3	8784,2
1970	489,9	802,4	1990	2794,4	4272,7	2010	10672,1	9513,3
1971	455,1	868	1991	2735,7	4451,2	2011	11341,1	10446,3
1972	558,4	981	1992	2842,4	4654	2012	11720,3	10548,6
1973	686,5	1172,2	1993	3180,2	4663,7	2013	12542,9	10715,3
1974	927,8	1326,2	1994	2270,3	4933,3	2014	12127,2	10871,2
1975	1136,4	1449,6	1995	2897,9	5403,3	2015	10984,8	10161,6
1976	1276	1549,5	1996	3054	5443,4	2016	10862,6	10189,6
1977	1427,4	1722,4	1997	3144,4	5346,8			
1978	1549,6	1992,4	1998	4496,5	5257,3			
1979	2079,2	2274,8	1999	4108,1	5381,1			

Şekil 2.2: Türkiye ile Dünya Ortalama Gelir düzeylerinin karşılaştırılması (GSYIH)

Şekil 2.3: Türkiye ile Dünya Ortalama Gelir düzeylerinin karşılaştırılması (GSMH)

Yukarıdaki şekil 2.2 ve şekil 2.3'te de Türkiye ile dünya ortalama gelir hareketleri benzer performansta devam etmektedir. Burada görülen en önemli nokta ise, her iki grafikte de 2005-2006 dönemlerinde her iki gelir düzeyinin de çakışması ve bu dönemden sonra Türkiye kişi başı ortalama gelirinin dünya kişi başı ortalama gelir seviyesinin üzerinde devam etmesidir. Ancak aynı paralel salınımın devam ettiği gözükmektedir. Bu benzeşen paralel yapı arasında farkın açılmamasının (yani Türkiye ile Dünya ortalama kişi başı gelir farklarının) takip eden süreçte orta gelir tuzağına ilişkin tehlike içerecek olması muhtemel gözükmektedir.

2.1.2.4. Robertson ve Ye Yaklaşımı ile Türkiye'de Orta Gelir Tuzağının Değerlendirilmesi

Kapsam:

Orta gelir tuzağının belirlenmesine yönelik diğer yaklaşımlarda kişi başına gelir seviyesine ilişkin olarak zaman serisi yapısı göz önünde bulundurulmamaktadır. Bir diğer deyişle de ülkelerin orta gelir tuzağı konumlanışının ekonometrik olarak incelenmesi gerekmektedir (Robertson ve Ye,2013).

Öncelikle (Robertson ve Ye, 2013) yaklaşımında orta gelir tuzağında olup olmadığı test edilen ülke dışında, dengeli büyüme patikasına sahip olduğu kabul edilen başka bir ülke referans ülke olarak belirlenir. Bu çalışmada ve yapılmış diğer çalışmalarda ABD referans ülke olarak kabul edilmektedir. Test edilen ülkenin kişi başı GSYIH'sının doğal logaritmasından, referans ülkenin kişi başı GSYIH değerinin logaritmasının farklarının yıllar itibari ile elde edilmesi yoluyla yeni bir seri türetilir.

$x_t = \ln GSYH_{A,t} - \ln GSYH_{ABD,t}$ (Koçak ve Bulut,2014)

Elde edilen bu yeni seriye (fark serisi) zaman serisi uygulamaları bünyesinde durağanlık analizleri uygulanır. Durağanlık analizleri sonucunda fark serisinin seviye düzeyinde durağan çıkması, bizi test edilen ülkenin orta gelir tuzağında olduğu sonucuna ulaştırmaktadır. Çünkü bu sonuç, test edilen ülke ile ABD arasındaki kişi başına düşen GSYIH farkının zaman içerisinde azalamayacağını ya da test edilen ülkenin gelişmiş ülkeleri milli gelir üzerinden yakalama eğiliminde olmadığı sonucunu ekonometrik olarak ortaya koymaktadır (Koçak ve Bulut,2014).

İlgili farkın azalmama eğiliminde olması da test edilen ülkenin orta gelir tuzağında olduğunu işaret etmektedir.

Bu yaklaşımda matematiksel olarak test edilen ülkenin orta gelir tuzağında olduğunu gösteren gerekli koşul, kişi başına düşen gelirin beklenen değerinin ya da uzun dönemli tahmininin,

i)zamanla değişmemesi

ii)orta gelir grubu bandı içerisinde yer alması gerekmektedir.

İlgili yapının matematiksel gösterimi aşağıdaki şekildedir (Robertson ve Ye,2013).

$$\lim_{k\to\infty} E(x_{i,t+k}|I_t) = \bar{x}_i, \qquad (1)$$

$$\underline{y}_{r,t} - y_{r,t} \leq \bar{x}_i \leq \overline{y}_{r,t} - y_{r,t}, \qquad (2)$$

Yukarıdaki varsayımlara göre orta gelir tuzağı için $x_{i,t}$ serisi sıfırdan farklı bir ortalama ile durağan olmalıdır. Özellikle $x_{i,t}$ serisindeki stokastik bir trendin varlığı, bu trenddeki ortalamanın zamana bağlı değişmezliğini ihlal etmektedir. Buna ek olarak $\bar{x}_i$ ortalaması orta gelir bandında yer almaktadır. Bu sonuç önemlidir, çünkü eğer $x_{i,t}$ serisi durağansa bu serinin uzun dönem $\bar{x}_i$ ortalaması şu andaki $x_{i,t}$ değerinden önemli ölçüde farklılık göstermektedir ya da kısa süreli dinamiklerden dolayı basit ortalama sonlu aralıklar üzerinde hesaplanabilmektedir (Robertson ve Ye,2013).

(Robertson ve Ye,2013) yaklaşımı test edilen ülkenin sadece orta gelir tuzağında olup olmadığının ekonometrik olarak belirlenmesine değil, bu yaklaşım aynı zamanda kişi başına düşen GSYIH değerlerinin zaman serisi uygulamaları bünyesinde incelenmesine (yapısal kırılımlar, stokastik trend, büyümede yavaşlamalar vb.) ve de bu serilerin sık aralıklarla revize edilmesi ihtiyacının belli ölçüde giderilmesine de olanak yaratmaktadır (Yalçınkaya ve Aydın,2017).

Robertson ve Ye (2013) yapmış oldukları çalışmada 1950-2010 dönemi için geleneksel ADF ve de yapısal kırılmalı Zivot –Andrews (ZA) ve Lumsdaine-Papell (LP) birim kök testlerini kullanarak 46 ülkenin orta gelir tuzağında olup olmadığını test etmişlerdir. Testi gerçekleştirilen bu 46 ülkeden 23'ünün en az bir adet birim kök testine göre orta gelir tuzağında olduğu tespit edilmiştir. Bu ülkelerden biri olan Türkiye ADF

testine göre orta gelir tuzağında görülürken, Türkiye'nin ZA ve LP testlerine göre orta gelir tuzağında olmadığı belirtilmektedir (Robertson ve Ye,2013).

Araştırma Verilerinin Elde Edilmesi:

Robertson ve Ye (2013) (ve diğer birçok araştırmacı) çalışmalarında orta gelir tuzağının belirlenmesine yönelik olarak Penn World Table (Version 7.1) 2005 yılı fiyatları ile satın alma gücü paritesi üzerinden türetilmiş olan veri setleri ile çalışmışlardır.

Ancak burada üzerinde durulması gereken nokta, veri setlerinin gerek GSYIH gerekse GSMH bakımından hem ulusal-uluslarası enflasyon hemde döviz kurlarından kaynaklanan değişimlere bağlı olarak revize edilme gereğinin ortaya çıkmasıdır. Bundan dolayıdır ki özellikle son yıllarda geliştirilen çalışmalarda araştırmacılar, Dünya Bankası'nın Atlas Metodu ile hesapladığı kişi başı düşen reel GSMH değerlerine dayandırılarak veri setleri tedarik etmektedirler. Bu veri setlerinin özelliği ise, kişi başı GSMH değerlerinin son üç yıl döviz kuru ortalamasına ve de ülkeler arası enflasyon farklarına göre ayarlanarak hesaplanabilir olmasıdır. Bu sayede, döviz kurlarına yönelik olarak meydana gelebilecek olan kısa vadeli etkilerin ve de yurtiçi–dış alem enflasyon oranlarının kişi başı GSMH üzerindeki etkilerinin azaltılması sağlanmaya çalışılmıştır (Yalçınkaya ve Aydın, 2017).

Dünya Bankası'nın Atlas Metodu çalışmaları kapsamında, orta gelirli ülkelere ilişkin olarak alt ve üst gelir seviyeleri her yıl güncellenmektedir. Son sınıflamaya göre,

---- 995$ ve aşağısı düşük gelirli,

---- 996$ ile 3895$ arası alt orta gelirli,

---- 3896 $ ile 12055 $ arası üst orta gelirli,

----12056 $ üzeri ise yüksek gelirli ekonomi olarak ifade edilmiştir.

Bu çalışmada yine Dünya Bankası'nın Atlas Methodu ile oluşturduğu veri setlerinden faydalanılmıştır. Bu çerçevede 1967-2016 dönemi GSYIH ve 1960-2016 dönemi GSMH değerlerini kapsayacak şekilde iki ayrı veri seti oluşturulmuştur.

SER01: In[GNI per capita Atlas Method(current US$)-Turkey] –In[GNI per capita Atlas Method(current US$)-USA]

→Log{[Kişi başına düşen GSMH-Atlas Metodu (cari ABD doları) - Türkiye] - Log [Kişi başına düşen GSMH-Atlas Metodu (cari ABD doları) -ABD]}

[Mutlak Logaritma Farkı][1967-2016 arası]

SER03: In[GDP per capita Atlas Method(current US$)-Turkey] –In[GDP per capita Atlas Method(current US$)-USA]

→Log{[Kişi başına düşen GSYIH-Atlas Metodu (cari ABD doları) - Türkiye] - [Kişi başına düşen GSYIH-Atlas Metodu (cari ABD doları) -ABD]}

[Mutlak Logaritma Farkı][1960-2016 arası]

Metodoloji ve Bulgular:

Çok bilinen tanımı ile durağanlık kavramı, ekonometrik uygulama içerisinde iktisadi serilerin ortalama ve varyans değerlerinin zamana bağlı (ya da zamandan bağımsız) olarak değişmemesi, yani sabit kalmasıdır şeklinde ortaya konulmaktadır. Bununla birlikte bu serilere ait iki dönem arasındaki kovaryansın hesaplandığı döneme değil, yalnızca iki dönem arasındaki uzaklığa (gecikme seviyesine bağlı kovaryans) bağlı olduğu kabul edilmektedir (Gujarati,1999).

Bu durağanlık tanımlaması bizi "zaman serisi trend ya da yığılıma sahip değildir, diğer deyişle serinin farklarının alınmasına gerek yoktur." tanımlamasına götürmektedir. İlgili zaman serisi davranışına ilişkin olarak sadece ele alınan tahmin dönemi değil, diğer dönemlere ilişkin olarak da genelleme yapabilmek için ilgili zaman serisinin durağan olması ya da durağan hale getirilebilmesi gerekmektedir.

Uygulamada zaman serisinin durağanlığının tespiti grafiksel analizler ve görsel saptama –Korelogram (Otokorelasyon Fonksiyonu (ACF)) üzerinden yapılıyor olsa da, bu tespit yoğun olarak farklı varsayımları beraberinde taşıyan, test istatistikleri oluşturulabilen ve yapısal kırılma etkilerini göz önünde bulunduran (ya da bulundurmayan) farklı özelliklere sahip birim kök testleri üzerinden gerçekleştirilmektedir.

Bu çerçevede durağanlık durumu, farklı nitelikteki geleneksel Augmented Dickey-Fuller (ADF), Phillips-Perron(PP) ve Dickey –Fuller GLS (DF-GLS), yapısal

kırılmalı Zivot-Andrews (ZA), Lee ve Strazicich (LS) ve de Carrion-i Silvestre (CS) birim kök testleriyle araştırılmaktadır.

Öncelikle farklı teknikler üzerinden oluşturulan ADF, PP ve DF-GLS klasik birim kök testlerine göre,

Ho: "birim kök vardır / veri durağan değildir."

Ha: "birim kök yoktur / veri durağandır." şeklindeki temel birim kök hipotezlerinin testi gerçekleştirilecektir.

Dickey-Fuller (DF) birim kök testi dağılımında hataların istatistiksel olarak bağımsız ve de sabit varyansa sahip oldukları varsayımının kabul edilmesi, aynı zamanda hataların korelasyonsuz olduğu ve de bu hataların değişen varyansa sahip olmadıklarından emin olunması gerektiği anlamına gelmektedir.

ADF ile durağanlık testine ilişkin olarak test denklemindeki bağımlı değişkenlerin ilave farklarının veya gecikme değerlerinin modele eklenmesi, teste yönelik eleştirilere neden olmaktadır. Çünkü ilgili fark terimlerinin eklenmesi, serbestlik derecesinin azalmasına yol açmaktadır. Bu durumda testin açıklama gücünde azalma sorununa sebep olmaktadır (Özata ve Esen,2010).

Phillips ve Perron (PP), Dickey-Fuller'ın hata terimleri ile ilgili kabul edilen varsayımlarını genişletmişlerdir. Ancak Dickey-Fuller testinden farklı olarak, hata terimlerine ilişkin içsel bağlantı ve homojenlik varsayımını gerekli koşul olarak görmemektedirler. Diğer deyişle Phillips ve Perron'da, hata terimlerine ilişkin zayıf bağımlılık ve heterojenlik özelliği kabul görmektedir. Bu özellikleri ile PP, bir bakıma ADF testinin tamamlayıcısı olarak da değerlendirilebilmektedir. Ancak değişkenlere yönelik birinci farkta negatif içsel bağlantının oluşması durumunda PP testinin ADF testine göre daha güçsüz kaldığı belirtilmektedir (Yalçınkaya ve Aydın,2017).

Ayrıca PP testinde, ADF testindeki şekli ile hata terimleri arasındaki korelasyonu önlemek için bağımlı değişkenlerin gecikmeli değerlerinin modele eklenmesi yerine Newey-West katsayı tahmincisi kullanılmaktadır. Hem ADF hem de

PP testlerinde hesaplanan test istatistiklerinin MacKinnon kritik değerleri ile karşılaştırılmasıyla birim kökün varlığı test edilir (Erkan B. vd.,2011).

DF-GLS birim kök testi ise serilerin trendden ayrılması yoluyla, oto korelasyonun etkisini ortadan kaldırmaktadır. Asimptotik dağılıma sahip olmasından kaynaklı olarak DF-GLS, Dickey-Fuller testine göre daha iyi sonuçlar vermektedir (Erkan B. vd., 2011). Bu çalışmada tanımlı kişi başı GSMH/GSYIH veri setlerinin durağanlığına ilişkin olarak gerçekleştirilmiş olan geleneksel ADF, PP ve DF-GLS birim kök testlerinin sonuçları aşağıda tablolaştırılmıştır.

Tablo 2.4: ADF, PP ve DF-GLS Birim Kök Testi Sonuçları

	ADF Test İstatistiği		PP Test İstatistiği		DF-GLS Test İstatistiği	
Değişkenler	**Sabitli**	**Sabit+Trend**	**Sabitli**	**Sabit+Trend**	**Sabitli**	**Sabit+Trend**
SER01	-1,77	-2,44	-1,1506	-1,7999	-1,7762	-2,4148
SER03	-1,8	-2,91	-2,0205	-3,1058	-1,6182	-2,0939
Kritik Değerler						
1%	**-3,57**	**-4,16**	**-3,57**	**-4,16**	**-2,614**	**-3,77**
5%	**-2,92**	**-3,5**	**-2,92**	**-3,5**	**-1,9478**	**-3,19**

İlgili tablo değerlerine göre, kişi başı GSYIH/GSMH serilerinin gerek sabitli gerekse de sabitli-trendli formlarındaki seviye düzeyinde [I (0)] durağan olmadıkları sonucuna ulaşılmaktadır. İlgili serilere ilişkin hesaplanan test istatistiklerinin mutlak değerlerinin %1 ve %5 anlamlılık düzeyleri için ADF ve PP birim kök testlerinde Mac-Kinnon kritik değerlerinden, DF-GLS geleneksel birim kök testinde ise Elliott-Rothenberg–Stock kritik değerlerinden küçük olması sebebiyle "birim kök vardır", "yani seri durağan değildir" hipotezi reddedilememektedir. Veri setlerinin durağan olmamasına bağlı olarak, ilgili test sonuçları Türkiye ekonomisinin orta gelir tuzağında olmadığını göstermektedir.

Burada dikkat çeken nokta, temin edilmiş olan veri setlerine ilişkin olarak ilgili değerlerin yapısal bir değişikliğe uğraması durumunda, birim kök testlerinin sapmalı sonuçlar ortaya koyabilmesidir. Çünkü ilgili zaman serilerindeki yapısal değişiklikler göz önünde bulundurulmadan ADF, PP ve DF-GLS geleneksel birim kök testlerinin oluşturulması, hatalı sonuçlar ortaya koyabilmektedir (Perron,P.,1989). Benzer şekilde,

iktisadi zaman serilerindeki yapısal kırılmaların incelenen araştırma döneminde de göz ardı edilmesi ve/veya eksik şekilde ele alınması, hatalı sonuçlar elde edilmesi sonucunu doğurmaktadır (Yalçınkaya ve Aydın,2017). Bundan dolayıdır ki ele alınan seriler, daha güvenilir sonuçların elde edilmesi ve mevcut tereddütlerin giderilmesi açısından sırasıyla bir (Zivot-Andrews-ZA), iki (Lee ve Strazicicih-LS) ve beş (Carrion-i Silvestre-CS) yapısal kırılmaya izin veren birim kök testleriyle de ayrı ayrı incelenmektedir.

Perron (1989), zaman serilerinin yapısal değişimlere uğrayabileceği yönündeki görüşüne bağlı olarak, yapısal kırılmaları göz önünde bulunduran birim kök analizi geliştirmiş ve bu analizi yapısal kırılma tarihinin bilindiği varsayımına dayandırmıştır. Ancak bu çalışmanın dayandığı varsayım Zivot-Andrews tarafından ilerleyen yıllarda eleştirilerek, yine onun tarafından kırılma tarihinin içsel olarak belirlenebildiği tek kırılmalı yapısal birim kök testi geliştirilmiştir. Elde edilecek kırılma tarihi de ADF testinden elde edilen t-istatistiğinin minimum olduğu noktaya göre oluşturulmaktadır (Zivot, Andrews,1992:254). Bu testte kırılmanın sabitte(Model A), trendde (Model B) ve hem sabitte hem de trendde (Model C) bulunduğu üç farklı regresyon modeli oluşturularak her bir kırılma noktası için parametre tahminleri yapılmış ve t-istatistikleri hesaplanmıştır.

$$y_t = \mu + \beta t + \alpha y_{t-1} + \theta_1 DU(\phi) + \sum_{i=1}^{k} c_i \Delta y_{t-i} + \varepsilon_t \quad \text{(Model A)} \qquad (1)$$

$$y_t = \mu + \beta t + \alpha y_{t-1} + \theta_2 DT(\phi) + \sum_{i=1}^{k} c_i \Delta y_{t-i} + \varepsilon_t \quad \text{(Model B)} \qquad (2)$$

$$y_t = \mu + \beta t + \alpha y_{t-1} + \theta_1 DU(\phi) + \theta_2 DT(\phi) + \sum_{i=1}^{k} c_i \Delta y_{t-i} + \varepsilon_t \quad \text{(Model C)} \qquad (3)$$

Eşitliklerdeki yer alan (t=1,2,3,…T) terimi zamanı göstermek üzere, ε_t otokorelasyonsuz ve normal dağılan hata terimini göstermektedir. Bununla birlikte TB kırılma zamanı olmak üzere $(\lambda=T_B/T)$ kırılma noktalarına tekabül etmektedir. Ayrıca,

$$DU_t(\lambda) = \begin{cases} 1, & t > TB \\ 0, & diğer\ durum \end{cases} \text{ ve } DT_t(\lambda) = \begin{cases} t - TB, & t > TB \\ 0, & diğer\ durum \end{cases}$$

şeklinde değer almak üzere DU sabit terimdeki yapısal değişmeyi gösteren, DT ise trenddeki yapısal değişmeleri gösteren gölge değişkenlerdir. ZA testinde oluşturunlan hipotezler α katsayısının anlamlılığı üzerinden oluşturulmaktadır (Esenyel, 2017).

Ho: "Seri yapısal kırılma olmaksızın birim köke sahiptir."

Ha: "Seri tek kırılma ile durağandır."

şeklinde hipotez oluşturulmaktadır.

t-istatistiğinin kritik tablo değerinden büyük olması durumunda temel hipotez (Ho) reddedilmektedir. Böylece α'nın anlamsızlığına ve serinin durağan olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Bu çalışmaya ilişkin olarak durağanlığın belirlenmesi için oluşturulan Zivot –Andrews sonuç tablosu da aşağıdaki gibidir:

Tablo 2. 5: Zivot -Andrews Bir Yapısal Kırılmalı Birim Kök Testi Sonuçları

	Model A		Model B		Model C		
Değişkenler	ZA Test İstatistiği		ZA Test İstatistiği		ZA Test İstatistiği		
SER01	-4,2122	1982	-3,81	1995	-4,1455	1982	
SER03	-5,4143	1980	-3,4491	1995	-5,1773	1980	
Kritik Değerler							
1%	-5,34		-4,8		-5,57		
5%	-4,93		-4,42		-5,08		

Yukarıdaki tablodaki test sonuçlarına ilişkin olarak ilgili serilerin (Model A ve C'deki SER03 serisi hariç) Model A, B ve C'deki seviyelerinde [I (0)] durağan olmadıkları görülmektedir. Bu durum hesaplanmış olan test istatistiklerinin mutlak değerlerinin %1 ve %5 anlamlılık düzeylerinde kritik tablo değerlerinden küçük olmasından kaynaklanmaktadır. Diğer bir deyişle bu sonuçlar, incelenen dönemdeki serilerin yapısal değişime maruz kaldıklarını ve bir yapısal kırılma ile birlikte seviye düzeyinde durağan olmadıklarını göstermektedir. Yani tek bir yapısal kırılma, serilerin

durağanlık durumuna ilişkin olarak önemli bir etkiye sahip değildir. Yapısal kırılmaların sayısının eksik belirlenmesinden kaynaklanan hatalı sonuçlardan kaçınabilmek için, ilgili serilerin durağanlık durumları iki yapısal kırılmaya izin veren Lee ve Strazicich (2003) birim kök testi ile araştırılacaktır.

Lee-Strazicich (LS) testini bir ya da iki yapısal kırılmalı diğer testlerden ayıran en önemli nokta, temel hipotezin "yapısal kırılma ile birlikte birim kök vardır." şeklinde oluşturulmasıdır. Burada LS testi Schimidt ve Phillips (1992) tarafından geliştirilmiş olan LM (Lagrange Multipliers) birim kök testine dayandırılmış olup araştırılmış olan serilere ilişkin durağanlık, sabit terim (Model A) ile sabit terim ve trendde (Model C) şeklinde iki farklı regresyon modeli üzerinden incelenmektedir. LS birim kök testinde kullanılan yöntem aşağıdaki şekildedir:

$$y_t = \delta' Z_t + \varepsilon_t, \quad \varepsilon_t = \beta \varepsilon_{t-1} + u_0 \quad (*)$$

İlgili denklemde yer alan, Z_t, $(Z_t = [1, t, D_{1t}, D_{2t}, DT_{1t}, DT_{2t}]')$ dışsal değişkenler vektörü, $\varepsilon_t \approx iid\ N(0, \sigma^2)$ ise saf hata terimidir.

D_{it} ve DT_{it}, (i=1,2) gölge değişken olarak kabul edilmekte olup,

$$Z = [1, t, D_{it}, D_{it}]', \quad i = 1,2 \qquad D_{it} = \begin{cases} 1 & , \ t \geq TB_i + 1 \\ 0 & , \ \text{diğer durumlar} \end{cases}$$

$$Z = [1, t, D_{it}, D_{it}, DT_{it}, DT_{it}]', \quad i = 1,2 \qquad DT_{it} = \begin{cases} t - TB_i & , \ t \\ 0 & , \ \text{diğer durumlar} \end{cases}$$ olarak

tanımlanmaktadırlar. İlgili eşitliklerde yer alan TB ise kırılma tarihlerini vermektedir.

(*) eşitliğinde Z_t yerine $Z = [1, t, D_{it}, D_{it}]'$ ifadesi konulduğunda LS birim kök testine ilişkin olarak sabit teriminde iki kırılmaya izin verebilen Model A 'ya

ulaşılmaktadır. Gene (*) eşitliğinde Z_t yerine $Z = [1, t, D_{it}, D_{it}, DT_{it}, DT_{it}]'$ ifadesi eklenirse sabit terim ve trendde iki kırılmaya izin veren Model C elde edilmektedir.

Lee-Strazicich, LM birim kök testini

$$\Delta y_t = \delta' \Delta Z_t + \phi S_{t-1} + \sum_{i=1}^{k} \gamma_i \Delta S_{t-i} + u_t$$

eşitliğinden elde etmektedir. Ve de iki kırılmanın yerini belirlemek için de, $\lambda_i = TB_i / T,\ \text{i=1,2}$ denklemini kullanmaktadır. Burada T toplam gözlem sayısı olup, kırılma tarihleri test istatiğinin en küçük olduğu yerlerde belirlenmektedir. İzlenen prosedür $\mathrm{LM}_\tau = \inf_\lambda \tau(\lambda)$ olup $\tau = \text{t -}$ istatistiğidir. Kırılma tarihleri belirlendikten sonra hesaplanan (LM) test istatistikleri Lee ve Strazicich çalışmasındaki kritik tablo değerleri ile karşılaştırılarak durağanlık hipotezleri sınanmaktadır (Yalçınkaya ve Aydın,2017). Hesaplanmış olan test istatistiklerinin ilgili kritik tablo değerlerinden mutlak değerce büyük olması durumunda, temel hipotez reddedilmektedir.

Tablo 2.6: Lee-Strazicich İki Yapısal Kırılmalı Birim Kök Testi Sonuçları

	Model A			**Model C**		
Değişkenler	LM Test İstatistiği	L	KT	LM Test İstatistiği	L	KT
SER01	-3,153485	1	1999-2004	-6,109044	7	1982-2004
SER03	-2,97756	3	1997-2002	-4,23999	3	1971-1983
LS Kritik Değerler						
1%	-4,073			-6,691		
5%	-3,563			-6,152		

Yukarıdaki tablo değerlerine göre, ilgili seriler Model A ve Model C ‘de seviye düzeyinde durağan değildirler. Bu sonuç, hesaplanan test istatistiklerinin mutlak değerce ilgili tablo kritik değerlerinden büyük olmamalarından anlaşılmaktadır. Bu

yönüyle iki yapısal kırılmalı birim kök testi, Türkiye ekonomisinin ilgili dönemde ABD ile arasındaki nispi gelir düzey farklılığının önemli ölçüde azalma eğiliminde olduğunu ve Türkiye'nin orta gelir tuzağında olmadığını ortaya koymaktadır. İkili yapısal kırılmaya (temel hipotezin reddedilememesi) izin veren ve bu kırılma sayılarının öncü olarak belirlenmesinden kaynaklanabilecek hatalı sonuç ihtimali sebebiyle, beş yapısal kırılmaya kadar izin veren Carrion-i Silvestre vd. (2009) testi serilere uygulanacaktır.

Carrion-i Silvestre Testi yukarıda da belirtildiği üzere, beş yapısal kırılmaya kadar izin verebilmektedir. Bu testin diğer önemli avantajı ise, küçük örneklemlerde de etkin sonuçlara ulaşılabilmesine imkan vermesidir.

$$y_t = d_t + u_t$$
$$u_t = au_{t-1} + v_t, \qquad t = 0, \ldots\ldots\ldots\ldots\ldots\ldots\ldots\ldots T$$

denklemleri, teste ilişkin stokastik veri üretme sürecini oluşturmaktadır. Bu süreçte elde edilen serilerdeki durağanlığın testi için beş farklı istatistik geliştirilmiştir.

$$P_T(\lambda^0) = \{S(\bar{\alpha}, \lambda^0) - \bar{\alpha} S(1, \lambda^0)\} / s^2(\lambda^0)$$

$$MP_T(\lambda^0) = \left[c^{-2} T^{-2} \sum_{t=1}^{T} \tilde{y}_{t-1}^2 + (1 - \tilde{c}) T^{-1} \tilde{y}_T^2 \right] / s(\lambda^0)^2$$

$$MZ_\alpha(\lambda^0) = (T^{-1} \tilde{y}_T^2 - s(\lambda^0)^2)(2T^{-2} \sum_{t=1}^{T} \tilde{y}_{t-1}^2)^{-1}$$

$$MSB(\lambda^0) = (s(\lambda^0)^{-2} T^{-2} \sum_{t=1}^{T} \tilde{y}_{t-1}^2)^{-\frac{1}{2}}$$

$$MZ_t(\lambda^0) = (T^{-1} \tilde{y}_T^2 - s(\lambda^0)^2)(4s(\lambda^0)^2 T^{-2} \sum_{t=1}^{T} \tilde{y}_{t-1}^2)^{-\frac{1}{2}}$$

(Göçer ve Peker,2014).

Bu istatistikler yukarıdaki şekilde geliştirilmiştir. Teste ilişkin hipotezler,

Ho: "Yapısal kırılmalar altında birim kök vardır."

Ha: "Yapısal kırılmalar altında birim kök yoktur."

şeklinde oluşturulmuştur. İlgili hipotezin testi için kullanılacak olan kritik değerler bootstrap yöntemiyle üretilmektedir. Bu testle hesaplanmış olan test istatistiklerinin kritik değerlerden mutlak değerce küçük olması durumunda Ho reddedilmektedir. Diğer bir ifade ile seride yapısal kırılmalar altında birim kökün olmadığı, yani serinin durağan olduğu kabul edilmektedir (Göçer ve Peker,2014)

Testin sonuçlarına ilişkin değerler aşağıdaki tabloda yer almaktadır:

Tablo 2.7: Carrione-i Silvestre (2009) Çoklu Yapısal Kırılmalı Birim Kök Testi Sonuçları

		I(0)			I(1)		
Değişkenler		**Test İstatistiği**	**Kritik Değerler**	**Kırılma Tarihleri**	**Test İstatistiği**	**Kritik Değerler**	**Kırılma Tarihleri**
Ser01	$\mathbf{P_T}$	33,902	9,238	1966	21,199	6	-
	$\mathbf{MP_T}$	28,171	9,238	1975	21,885	6	
	$\mathbf{MZ_a}$	-15,978	-47,641	1986	-3,866	-17	
	MSB	0,176	0,101	1996	0,325	0	
	$\mathbf{MZ_t}$	-2,826	-4,878	2009	-1,258	-3	
Ser03	$\mathbf{P_T}$	28,518	9,347	1971	16,307	6	-
	$\mathbf{MP_T}$	24,638	9,347	1979	13,384	6	
	$\mathbf{MZ_a}$	-18,194	-46,945	1992	-6,824	-17	
	MSB	0,165	0,102	2000	0,265	0	
	$\mathbf{MZ_t}$	-3,002	-4,837	2008	-1,813	-3	

Not: Parantez içindeki değerler, bootstrap kullanılarak 1000 yineleme ile üretilmiş kritik değerlerdir. Yapısal kırılma tarihleri, test yöntemi tarafından belirlenmiş tarihler olup, serilerin orijinal hallerindeki kırılmaları ifade etmesi için, sadece düzey değerleriyle yapılan testteki sonuçlar rapor edilmiştir.

Tablo değerleri incelendiğinde, ilgili değişkenlerin hem seviye değerinde hem de birinci fark değerinde test istatistiklerinin kritik değerlerden büyük olduğu tespit edilmiştir. Bu durumda H_0 reddedilememiştir. Yani değişkenlerin birim köklü olmaması durağan olmadıkları sonucunu doğurmaktadır. İlgili serilerin kırılma tarihleri incelendiğinde 1.Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın sona ermesinden önceki son yıl 1966 olup, bu yılda hükümet tarafından seçimlere gidilmiştir.1971 ise 1970'de gerçekleştirilmiş olan devalüasyonun etkisini gösterdiği senedir.1975'deki kırılma ise 1974'te Türkiye'de yaşanmaya başlanmış olan ekonomik krizin ertesi yılına karşılık gelmektedir. Yine aynı şekilde 1979'daki kırılma 1978 krizini takip etmesiyle siyasal anlamda ayrışmaların derinleştiği yıldır. 1986 ise Türkiye'de enflasyon oranının yüzde 50'leri aştığı dönemin (1986-1990 dönemi) başlangıç yılı olup, bu yılda ülke hükümet tarafından ara seçimlere götürülmüştür. 1992 yılı küresel düzeyde yaşanan ekonomik kriz yılıdır.1996 Türkiye'de köklü siyasal değişimlerin ve hükümet değişikliğinin yaşandığı yıldır. 2000-2008 ve 2009 yılları ise Türkiye ekonomisinde iç ve dış etkilerle meydana gelen ekonomik kriz dönemlerine karşılık gelmektedir.

Ekonometrik olarak "yapısal kırılmalar altında birim kök vardır." temel hipotezi reddedilememektedir. Dolayısıyla test edilen seriler "durağan yapıda değildir ve iki seri arasındaki fark kapanma eğilimindedir." istatistiksel sonucuna ulaşılabilmektedir. Serilerin durağan yapıda olmaması da Türkiye ekonomisinin orta gelir tuzağında bulunmadığını ifade göstermekte olup, bu sonuç Türkiye ekonomisini ekonometrik olarak inceleyen (Robertson ve Ye,2013) ile (Koçak ve Bulut,2014)'ın çalışmalarına paralellik göstermektedir.

BÖLÜM 3

3.1.Türkiye'de Doğrudan Yabancı Yatırımlar

3.1.1. Türkiye'de Gerçekleştirilen Doğrudan Yabancı Yatırımlara Genel Bakış

Türkiye'deki doğrudan yabancı yatırım hareketlerini; 1963 yılı planlı kalkınma dönemi öncesi, 1963-1980 yılları arası planlı kalkınma dönemi ve 1980 sonrası serbest piyasaya geçiş dönemi olarak üç ayrı bölümde incelemek mümkündür.

3.1.1.1. 1963 Planlı Kalkınma Öncesi Dönem

Türkiye'de doğrudan yabancı yatırımlar, Osmanlı dönemi kapitülasyonlarına kadar gitmektedir. Bu kapitülasyonların çerçevesi yabancı hükümetlerin Osmanlı sınırları içerisindeki kendi vatandaşlarını yargılama yetkisi taşıyan uygulamalara kadar vardırılabilmektedir. Bununla birlikte sistem, yabancı yatırımcı ve şirketlerin vergi ödemelerinden muaf tutulmalarını ve aralarındaki anlaşmazlıkları kendi konsoloslukları üzerinden özel mahkemelerde çözme hakkı elde etmeleri şeklinde imtiyazlar oluşmasına fırsat yaratmıştır (Erdilek,2006).

Lozan Antlaşması ile kapitülasyonlar kaldırılmıştır. Ancak Lozan Antlaşmasının getirmiş olduğu ve 1929 yılına kadar süren ekonomik sınırlandırmalar bulunmaktadır. Gerek Cumhuriyetin kuruluş yıllarının getirmiş olduğu ekonomik zorluklar, gerekse dünya genelinde yaşanan ekonomik buhran nedeni ile 1950'li yıllara kadarki süreçte katı devletçilik politikası öne çıkmaktadır.

Cumhuriyet'in ilk yıllarından 1950'li yıllara kadar geçen süreçte dışarıdan yoğun bir sermaye akımı sağlanamadığını söylemek mümkündür.1950'li yıllarda küresel düzeyde liberal hareketlerin de etkisi ile yabancı yatırımcılara karşı daha açık politikalar uygulamaya başlanmıştır. Bu bağlamda Türkiye'de yabancı sermayenin teşviki konusunda çıkartılan ilk yasa 1 Mart 1950 tarih ve 5583 sayılı "Hazinece Özel Teşebbüslere Kefalet Edilmesine ve Döviz Taahüdünde Bulunulmasına Dair Kanun"dur. Bu yasa ile yabancı sermayeye ilişkin ayrıcalık oluşturulması ve engellerin kaldırılması sağlanmaya çalışılmıştır. Yine bu dönemdeki asıl önemli adım ise 1951 yılında 5821 sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanununun kabul edilmesidir. Bu kanun

çerçevesinde yerli yatırımcılarında bulunduğu bazı sektörlerde yabancı sermayeye de çeşitli hak ve kolaylıklar sağlanmıştır (Şener ve Kılıç, 2008).

Yine 50'li yıllarda dünya genelinde oluşan ekonomik serbestliğe bağlı olarak, 1954 yılında 6224 Sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu kabul edilmiştir. Bu kanun 2003 yılına kadar geçerliliğini koruyacak olan liberal hükümler içermektedir. Bu kanun çerçevesinde yerli yatırımcılara tanınan haklara paralel olarak, yabancı yatırımcılara da ülke dışından sadece para değil, makine-teçhizat ve marka hakkı getirme serbestisi tanınmıştır. Bununla birlikte yerli yatırımcının olduğu hiçbir alanda özel bir imtiyaz oluşturmayacak şekilde yabancı sermaye girişine olanak sağlanmıştır (Durgan,2016).

Görüldüğü üzere ilgili kanunlar çerçevesinde Türkiye'de 1950'li yıllardan sonra yabancı sermayenin teşvikine dayanan yeni bir iktisat politikasının uygulandığını söylemek yanlış olmayacaktır. Ancak 1960'lı yıllara geçişle birlikte Türkiye planlı dönem için girişimlerde bulunmaya başlamıştır.

3.1.1.2. 1963-1980 Planlı Kalkınma Dönemi

Ekonomik uygulama olarak 50'li yıllardan 80'lerin başına kadar gerçekleşen yabancı yatırımlar düşük seviyelerde seyretmiştir.1983 yılına kadar devam eden dört adet kalkınma planı çerçevesinde planlı ekonomi politikası uygulanmıştır. Her ne kadar ithal ikameci yaklaşım ve dışa bağımlılığın azaltılması ilkesi söz konusu ise de, yabancı yatırımları da çekebilmek için idari ve hukuki anlamda teşvikler benimsenmiş ve doğrudan yabancı yatırımlar konusunda ilk defa net olarak seçici bir politika izlenmesi kabul edilmiştir. Üzerinde önemle durulması gereken yaklaşıma göre, ülkeye gelen doğrudan yabancı yatırımların büyümeyi ve kalkınmayı destekleyecek şekilde olması, yurtiçi rekabeti gözetmesi, ihracatı arttırıcı nitelikte olması ve özellikle de ileri teknoloji getirmesi gereği, öne çıkan önemli noktalardır.

1963-1967 yıllarını kapsayan Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde ithal ikameci politikalar öne çıkmış olsa da, yabancı yatırımları çekebilmek için hukuki ve bürokratik engellerin azaltılması yönünde idari alandaki teşviklerin oluşturulduğu bir yapılanma dönemi karşımıza çıkmaktadır.

1968-1972 yıllarını kapsayan İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde büyük ölçüde yerli kaynaklar öne çıkartılmış ve yabancı kaynaklara ihtiyaç duyulmaması durumu üzerinden politika oluşturmaya çalışılmış olsa da, belirli koşullarda yabancı sermayenin girişi desteklenmiştir. Teknik bilgi, tecrübe ve sermaye eksikliği nedeniyle yerli girişimcinin yetersiz kaldığı ulusal sanayiye yönelik olarak yabancı sermayenin getireceği döviz ve teknoloji kaynağının ülkeye en yüksek faydanın sağlanacağı alanlara yönlendirilmesi konusu öne çıkmaktadır. Ayrıca öngörülemeyen iç tüketim eğilimlerini teşvik edici yapıdaki yabancı sermaye girişlerine izin verilmemesi konusuda önem kazanmıştır (Durgan,2016).

1973-1977 yıllarını kapsayan Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda dışa bağımlılığın azaltılması savunulmuş olsa da, 1954 yılındaki 6224 sayılı " yabancı sermayeyi teşvik kanunu" çerçevesinde yatırım izni verilecek yabancı sermaye hususunda aşağıdaki esaslar ortaya konulmuştur:

1-Yurt içinden sağlanamayan teknolojileri yabancı sermeyenin getirmesi esas olacaktır. Ağırlıklı üretimin ihracata yönelik olduğu projelerde bu şart esnek olarak uygulanacaktır.

2-Kurulacak tesislerde uluslararası rekabet olanağına sahip olma şartı aranacaktır.

3-Kuruluş izni verilirken tanımlanmış olan firma faaliyet alanı geniş kapsamlı olmayacak, bu izin başlıca nitelikleri belirlenmiş olan projelere bağlanacaktır.

4-Kuruluş izni verilirken mümkün olan ölçüde ihracata yönelik üretim şartı konulacaktır.

5-Yatırım izinleri belirli sürelere bağlanacaktır.

6-Yabancı sermayenin ortak olduğu kuruluşlarda, yabancı ortağa patent, telif hakkı v.b. isimler altında gayri maddi hak ödemelerinin yerli sermayenin hissesi oranında yapılması esas olacaktır.

7-Yabancı sermayeye kuruluş izni verilirken, herhangi bir üretim dalında tekel yaratmamasına dikkat edilecektir. Halen yabancı firmaların tekelinde bulunan sektörlerde ise ulusal sermayenin hakim hissedar olduğu firmaların üretime başlaması olanağı yaratılacaktır.

8-İlaç sanayinde yabancı sermayeye ancak ilaç aktif maddeleri imalatına yönelik kimyasal üretim için ve yerli girişimlere engel olmaması kaydıyla müsaade edilecek, hazır ilaç yapımında bu sermayenin yeniden girişine ve gelişmesine izin verilmeyecektir. Yerli kuruluşların yurtiçi talebi karşılayacak miktarda üretim yaptığı alanlara yabancı sermaye ilaç üretiminin yayılması önlenecektir.

9-Turizmde yabancı sermaye yatırımları, fiziksel planları yapılmış bölgelerde kitle turizmine ve dış turizme dönük olacaktır. Yapımı tamamlanmış tesislerin mülkiyetinin yabancı firmalara devrine izin verilmeyecektir.

10-Firmalarda çalıştırılacak yabancı personele izin verilirken, bunlar firmanın işlerini sürekli olarak yürütecek kişiler olarak değil, fakat makul bir sürede bilgisini Türk personeline aktaracak bilgi kaynağı olarak düşünülecektir (Durgan,2016).

1979-1983 yıllarını kapsayan Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı liberal politikalara geçiş öncesi uygulanan son plandır. Yabancı sermaye girişini kolaylaştırmak ve ekonomiye katkı sağlama amacı göz önünde bulundurulmuştur. Yabancı sermaye ve teknolojiden faydalanmanın gerekli olduğunun düşünüldüğü durumlar için ulusal firmaların yabancı firmalarla doğrudan ilişki kurmasının kolaylaştırılması ve özendirilmesi kabul edilmiştir. Yabancı sermayeye ilişkin uygulamaların yine 6224 sayılı kanun çerçevesinde gerçekleştirilmesi, ancak bürokratik işlemlerin asgariye indirilmesi ve hızlı karar alınabilmesi için uygulamaya ilişkin yönetmelik oluşturulması ve bu yönetmeliğin plan çerçevesinde uygulamaya konulması kabul edilmiştir. Bu çerçevede Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı'na ilişkin esaslar aşağıdaki şekilde oluşturulmuştur.

1-Yabancı sermayeli yatırımlarda ileri teknoloji getirme koşulu aranacaktır. Ayrıca bu teknolojide zaman içinde oluşacak gelişmelerin izlenip uygulamaya konulmasına olanak verecek bir sistemin firma bünyesinde geliştirilmesine özen gösterilecek, yerli ortaklardan bu konuda etkin çaba beklenecektir.

2-Yurtiçi tasarruf açığına olumlu katkıda bulunabilmek ve kısıtlı kredi kaynaklarını zorlamamak için yatırımların finansmanında büyük ölçüde yabancı sermaye kullanımına ağırlık verilecektir. Bu koşul yeni yatırımlar kadar tevsi yatırımlarında da (işletmelerin mevcut üretim kapasitelerini arttırmak üzere yaptıkları genişleme yatırımları) aranacaktır.

3-Ödemeler dengesine olumlu katkıda bulunabilmek amacıyla verilecek izinlerde belirli büyüklükte ihracat yapma koşulu getirilecektir. Bu nedenle proje önerilerinde üretim kapasitesi saptanırken yurt dışı talep de en az yurt içi talep ölçüsünde göz önünde tutulacaktır. Yurt dışı talebin karşılanması amacıyla, dünya pazarlarında rekabet olanağı bulunan büyük ölçekli ve ileri teknoloji kullanan yatırımlar temel alınacaktır.

4-Aynı şekilde gerek ödemeler dengesine olumlu katkı sağlaması, gerekse dışa bağımlılığın azaltılması amacıyla verilecek üretim izinlerinde yerli katkı oranının yüksek olması ve giderek artması koşulu aranacaktır.

5-Var olan yabancı sermayeli firmaların çalışmaları değerlendirilirken, firma sorunları ve ihtiyaçları öncelikle göz önüne alınacaktır. Bunun yanında uluslararası ekonomik gelişmeler ile ekonominin koşullarına daha iyi uyum sağlayacak yeni yasal düzenlemeler de zaman zaman firmalarla görüşülecektir.

6-Yabancı sermayeli kuruluşların yapacakları gayri maddi hak ödemelerinin ilkeleri izin kararnamelerinde saptanacaktır. Söz konusu ödemelerin hesaplanmasında yerli ortak payı esas alınacak ve bu ödemeler belirli sürelerle sınırlandırılacaktır (Durgan,2016)

3.1.1.3. 1980 Sonrası Serbest Piyasaya Geçiş Dönemi

1980'li yıllar küreselleşme veya dışa açılma dönemi olarak nitelendirilmektedir. Diğer yandan ithal ikameci yapıdan uzaklaşılması dönemin diğer önemli özelliğidir. Ekonomide serbestlik perspektifi çerçevesinde öncelikle 24 Ocak 1980 kararları oluşturulmuştur. Bu kararlar bünyesinde uluslararası sermayeye ilişkin yeni düzenlemeler yer almaktadır. Başbakanlığa bağlı Yabancı Sermaye Dairesinin kurulması ve 8/168 sayılı Yabancı Sermaye Çerçeve Kararnameleri, 24 Ocak kararlarının hemen sonrasında gerçekleşen diğer yapılanmalardır. Takip eden dönemde yine liberalleşme perspektifi ile çerçeve kararlarda 1986 ve 1992 yıllarında değişiklikler yaşanmış ve 07.06.1995 yılında 95/6990 sayılı Yabancı Sermaye Çerçeve Kararları alınmıştır. Tekel ve özel imtiyaza yol açmayacak şekilde her türlü mal ve hizmet üretimine ilişkin olarak yabancı yatırımcının Türk özel sektörüne açık her alanda faaliyet gösterebilmesi sağlanmıştır. Bununla birlikte,

-Yabancı yatırımcılar ile Türk yatırımcıların aynı hak ve sorumluluklara sahip olması,

-Yabancı ortak payına ait kısıtlamanın kaldırılması,

-Yabancı sermaye olarak getirilen dövizin Türk Lirasına çevrilmeden döviz tevdiat hesabında tutulabilmesi,

-Kar payı, telif hakkı, tasfiye payı, v.b. gibi kazançların serbestçe ülke dışına transfer edilebilmesi,

-Yabancı yatırımcının ihtiyaç duyduğu yabancı personeli istihdam edebilmesi,

-Lisans, know-how, teknik yardım ve yönetim anlaşmalarının onay mecburiyetinin kaldırılması ve tescil yaptırılmasının yeterli olması,

-Dış kredi anlaşmalarının onay zorunluluğu bulunmaması,

diğer öne çıkan önemli esaslardır.

Yine aynı tarihli yani 1995 yılı itibarıyla Türkiye ile 57 ülke arasında Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Anlaşması ve 42 ülke arasında ise Çifte Vergilendirmeyi Önleme Anlaşması imzalanmıştır.

Türkiye mevzuata ilişkin yapılan bu değişikliklere rağmen 2000'li yıllara kadar istenilen düzeyde doğrudan yabancı yatırım çekememiştir. Buna bağlı olarak 6224 sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Yasası yerine 17.06.2003 tarihinden itibaren 4875 sayılı Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu yürürlüğe girmiştir. Bu kanun ile,

-Yabancı yatırımcı ile yerli yatırımcı arasındaki farkları ortaya koyan tüm maddeler yürürlükten kaldırmıştır.

-Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu'nda yabancı yatırımcının Türkiye'de bir girişimde bulunabilmesi belirli koşullara bağlıyken, yeni yasal düzenlemede bu kısıtlamalar büyük çoğunlukla kaldırılmıştır.

-Yabancı yatırımcının alması gereken izin ve onay sistemi terk edilmiş, yerine bilgilendirme sistemine geçilmiştir.

-Şirket kuruluşu, ortaklığa katılma ve şube açma durumlarında 50.000 dolar asgari yabancı sermaye getirme uygulamasına da son verilmiştir.

-Yeni Kanun ile birlikte yatırım ortamı iyileştirilmiş ve bürokratik engellerin azaltılması sağlanmıştır.

Ayrıca, 11 Aralık 2001 tarihli ve 2001/10 sayılı Bakanlar Kurulu Prensip Kararı ile Türkiye'de Yatırım Ortamının İyileştirilmesi Reform Programı uygulamaya konulmuştur. Bu program ile;

-Yatırım ve işletme döneminde ilgili süreçlerde karşılaşılan idari ve bürokratik engellerin kaldırılması,

-Daha fazla yerli ve yabancı yatırımcı çekilmesi,

-Kamu-özel sektör işbirliğinin geliştirilmesi,

-Sürdürülebilir ekonomik kalkınmaya katkı sağlanması amaçlanmıştır (Durgan,2016).

1980 sonrası yasa ve mevzuat değişiklikleri haricinde gerçekleştirilen kalkınma planları incelendiğinde,

1985-1989 Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, yüksek finansman ve ileri teknoloji gerektiren kritik projelerin uygun yabancı sermaye yatırımlarıyla gerçekleştirilmesinin teşvik edilmesi,

1990-1994 Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı, yabancı sermaye mevzuatının yabancı sermaye hareketlerini en geniş şekilde kapsayacak şekilde geliştirilmesi; önemli altyapı projelerinin gerçekleştirilmesi için uygun finansman modelleri (Yap-İşlet-Devret gibi) çerçevesinde yabancı sermaye katkısından azami ölçüde yararlanılması, çeşitli ülkelerle Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması ile Çifte Vergilendirmeyi Önleme gibi ikili anlaşmaların yapılmasına devam edilmesi, ülkedeki yatırım imkanlarının yurtdışında en iyi şekilde tanıtılması için gerekli çalışmalar yapılması, özelleştirme ve serbest bölge uygulamalarına devam edilmesi, patent haklarının korunması ile ilgili mevzuatta yabancı sermayeyi teşvik edici yönde gerekli düzenlemeler yapılması,

1996-2000 Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, özelleştirmelerin ivme kazanması; belirli bir sınırın altında kalan taleplere sadece kayıt zorunluluğu getirilerek izin müessesesinin kademeli olarak uygulamadan kaldırılması,

2001-2005 Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, doğrudan yabancı yatırımlar ile ilgili mevzuatın AB normlarıyla uyumlu hale getirilmesi; DYY'ların ülkenin üretim ve teknoloji kapasitesi ve de rekabet gücüne katkısına önem verilmesi; ihracata dönük ve yüksek katma değer yaratabilecek projelerin özendirilmesi,

2007-2013 Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı, yabancı sermayenin ülkeye girişinin daha fazla özendirilmesi,

2014-2018 Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı, özendirici ve verimlilik artışını destekleyici doğrudan yabancı yatırım politikalarının uygulanması; bürokratik ve

hukuki süreçlerde ilerleme kaydetmek suretiyle yatırım ortamının iyileştirilmesinin sağlanması,

ilkeleri çerçevesinde yabancı yatırımlar hususunda liberal politikaların uygulanmasına devam edilmiştir. Ayrıca, Onuncu Kalkınma Planında diğer planlardan farklı olarak Öncelikli Dönüşüm Programları adıyla 25 adet özel uygulama programı yer almaktadır. Söz konusu programlar, planın uygulanabilirliğini ve kalkınma çabalarının etkinliğini artırmak amacıyla yeni bir yaklaşım çerçevesinde hazırlanmıştır. Bu programlar arasında İş ve Yatırım Ortamının Geliştirilmesi Programı yer almaktadır. Bu programla iş ve yatırım ortamının öncelikli sorunlarına odaklanılarak yatırımcının karşılaştığı belirsizliklerin giderilmesi ve sorunların hızla çözülmesi, bunun için mevcut mekanizmaların iyileştirilerek yatırımların artırılması hedeflenmektedir (Durgan,2016).

1980 sonrası dışa açılma, ekonomide serbestliğin ve küreselleşme çerçevesinde bir ekonomik perspektifin geliştirildiği dönem olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye bu dönemde ithal ikameci yapıdan uzaklaşarak ihracata dayalı büyüme modelleri üzerinden ilerlemeye başlamıştır. Yine bu dönemde uluslararası sermaye çekebilmek için yasal çerçeve ve kanun tasarıları üzerinden liberal içerikli birçok yeni düzenleme gerçekleştirilmiştir. Mevzuata ilişkin düzenlemeler yanında yatırımcının idari ve bürokratik engellere takılmaması için reform programları kabul edilmiş ve de uygulamaya yönelik olarak kolaylaştırıcı teşvik ve programlar oluşturulmuştur. Planlı dönemin seçici tavrından ziyade daha fazla yabancı yatırım çekebimek için yeni finansman modelleri geliştirilmiş, yerli ve yabancı yatırımcı arasında farklılıklar ortadan kaldırlmıştır. Yapılan pek çok değişiklik ve düzenlemeye karşın 2000'li yıllara kadar istenilen düzeyde yeterli yabancı yatırım girişi sağlanamamıştır. Ancak 2000'li yıllardan sonra yatırım girişi hızlanmıştır ve 2006 yılında en yüksek artış seviyesini yakalamıştır.

Türkiye üst-orta gelir grubuna 2005 sonrası dahil olmuştur. Doğrudan yabancı yatırımların Türkiye'deki orta gelir tuzağına etkisini inceleyebilmek için özellikle 2005 ve sonrası Türkiye'de doğrudan yabancı yatırım hareketlerinin incelenmesi büyük önem taşımaktadır. Bundan dolayı ilerleyen kısımlarda özellikle 2005 ve sonrasında Türkiye'ye giriş yapan doğrudan yabancı yatırım hareketleri detaylı olarak incelenecektir.

TC Merkez Bankası'nın IMF Altıncı El Kitabını esas alarak oluşturduğu ödemeler dengesi değerlerine göre, Türkiye'ye giriş yapan doğrudan yabancı yatırım bileşenleri aşağıdaki şekilde tablolaştırılmıştır.

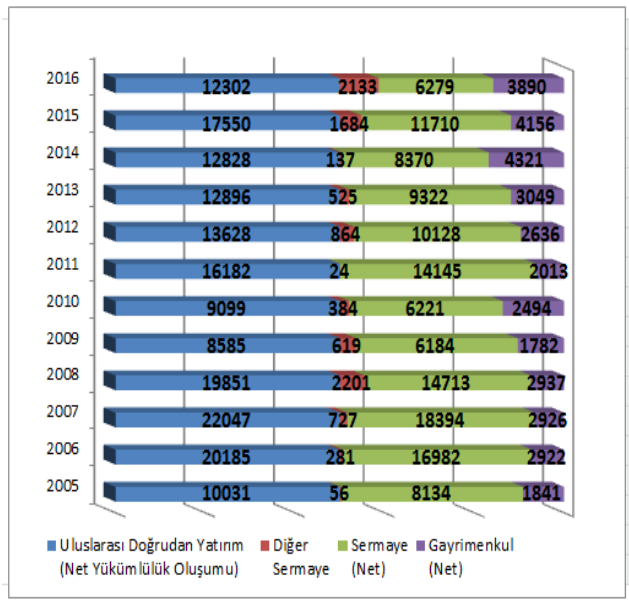
Tablo3.1: 1996–2016 Döneminde Uluslararası Doğrudan Yatırım Bileşenleri (Milyon Dolar)

	Uluslararası Doğrudan Yatırım (Net Yükümlülük Oluşumu)	Sermaye (Net)	Giriş (Yatırım)	Çıkış (Tasfiye)	Diğer Sermaye	Gayrimenkul (Net)
1996-2004 (Birikimli)	13153	9930	11070	1140	882	2341
2005	10031	8134	8535	401	56	1841
2006	20185	16982	17639	657	281	2922
2007	22047	18394	19137	743	727	2926
2008	19851	14713	14748	35	2201	2937
2009	8585	6184	6266	82	619	1782
2010	9099	6221	6256	35	384	2494
2011	16182	14145	16136	1991	24	2013
2012	13628	10128	10761	633	864	2636
2013	12896	9322	9890	568	525	3049
2014	12828	8370	8631	261	137	4321
2015	17550	11710	12074	364	1684	4156
2016	12302	6279	6888	609	2133	3890

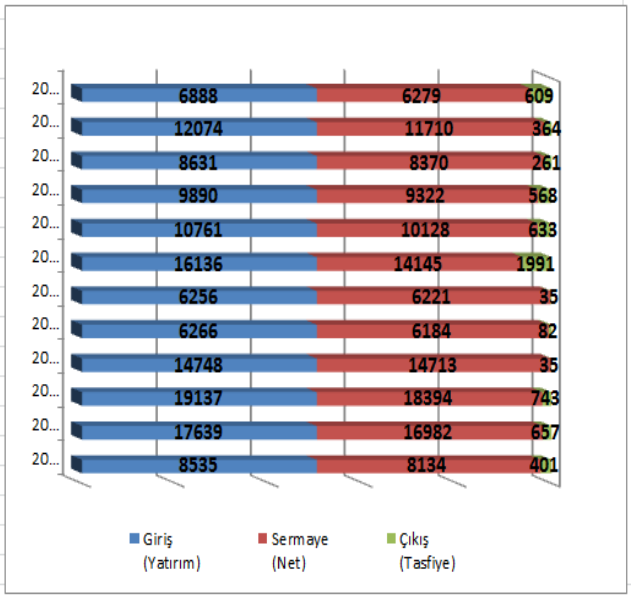
Kaynak: TC Ekonomi Bakanlığı Uluslararası Doğrudan Yatırımlar-2016 Yılı Raporu

Yukarıdaki Tablo değerleri incelendiğinde, ilgili bileşenlere göre Türkiye'deki uluslararası doğrudan yabancı yatırımlar ödemeler dengesinde yer alan karşılığı ile net yükümlülük oluşumu, sermaye (net), diğer sermaye ve gayrimenkul (net) toplamından oluşmaktadır. Diğer sermaye başlığı Türkiye'deki uluslararası sermayeli şirketlerin yabancı ortaklarından aldıkları kredi ve mevduatlardan oluşmaktadır. Diğer bir eşitlik ise Giriş (Yatırım) değerleri, sermaye (net)ve çıkış (tasfiye) değerleri toplamından oluşmaktadır.

Şekil 3. 1: 1996–2016 Döneminde Uluslararası Doğrudan Yatırım Bileşenleri (Milyon Dolar)

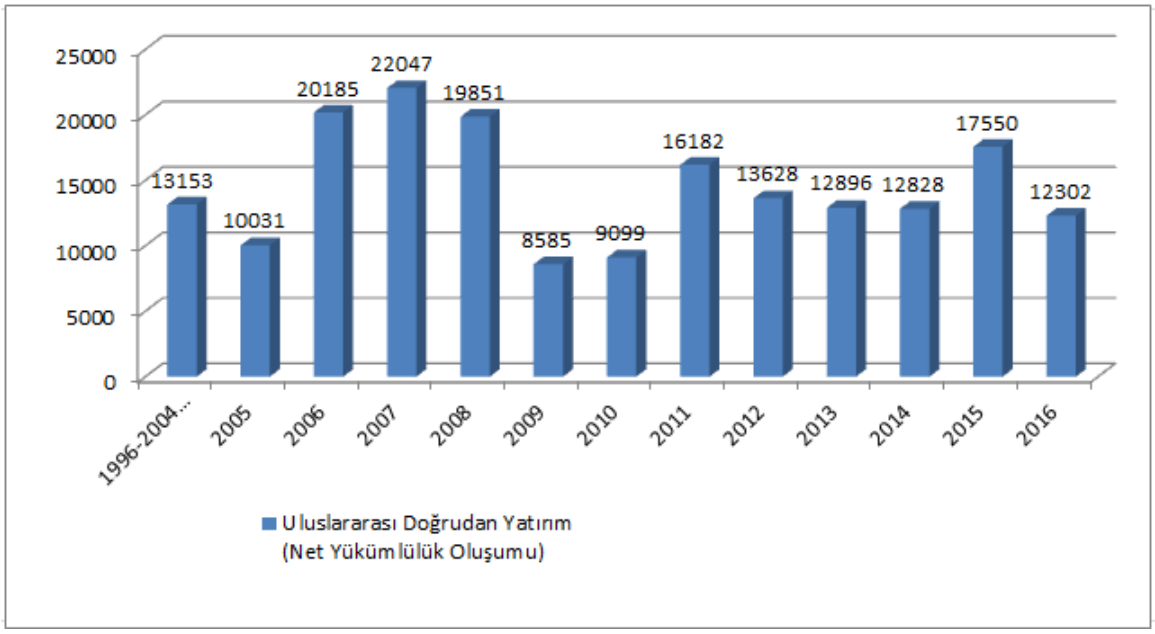
[UDY(milyon dolar)=Sermaye(net)+Diğer Sermaye+Gayrimenkul(net)]

[Giriş(yatırım)(milyondolar)=Sermaye(net)+Çıkış(Tasfiye)]

İlgili bileşen değerlerinin belirlenmesinden sonra Türkiye'ye giriş yapan doğrudan yabancı yatırım akış değerleri yıllar itibariyle aşağıdaki şekilde oluşmaktadır.

Şekil 3.2: Uluslararası Doğrudan Yatırım (Net Yükümlülük Oluşumu) 1996-2016(Milyon $)

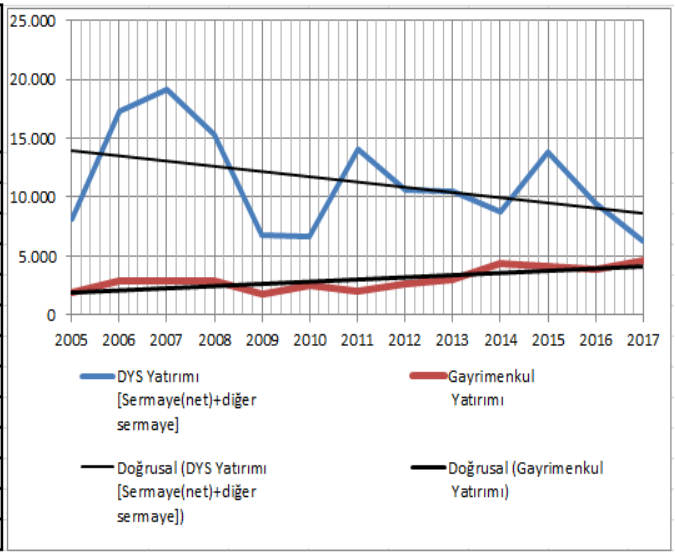
Kaynak: TC Ekonomi Bakanlığı Uluslararası Doğrudan Yatırımlar-2016 Yılı Raporu

Türkiye'deki uluslararası doğrudan yabancı yatırımlarını, doğrudan yabancı sermaye yatırımları ve Gayrimenkul yatırımları olarak da ayrıştırmak mümkündür. İlgili ayrıştırma aşağıdaki şekilde oluşmaktadır.

Tablo 3.2: Doğrudan Yabancı Yatırım Bileşenleri

Yıllar	UA Doğrudan Yatırımlar(net yükümlülük oluşumu) (Milyon $)	DYS Yatırımı [Sermaye(net)+ diğer sermaye] (Milyon $)	Gayrimenkul Yatırımı (Milyom $)
2005	10.031	8.190	1.841
2006	20.185	17.263	2.922
2007	22.047	19.121	2.926
2008	19.851	15.332	2.937
2009	8.585	6.803	1.782
2010	9.095	6.601	2.494
2011	16.114	14.101	2.013
2012	13.286	10.650	2.636
2013	13.563	10.514	3.049
2014	13.119	8.798	4.321
2015	18.002	13.846	4.156
2016	13.343	9.453	3.890
2017	10.904	6.261	4.643

Şekil 3.3: Doğrudan Yabancı Yatırım Bileşenleri

Kaynak: T.C.Ekonomi Bakanlığı 2018 Uluslararası Doğrudan Yatırım Verileri Bülteni

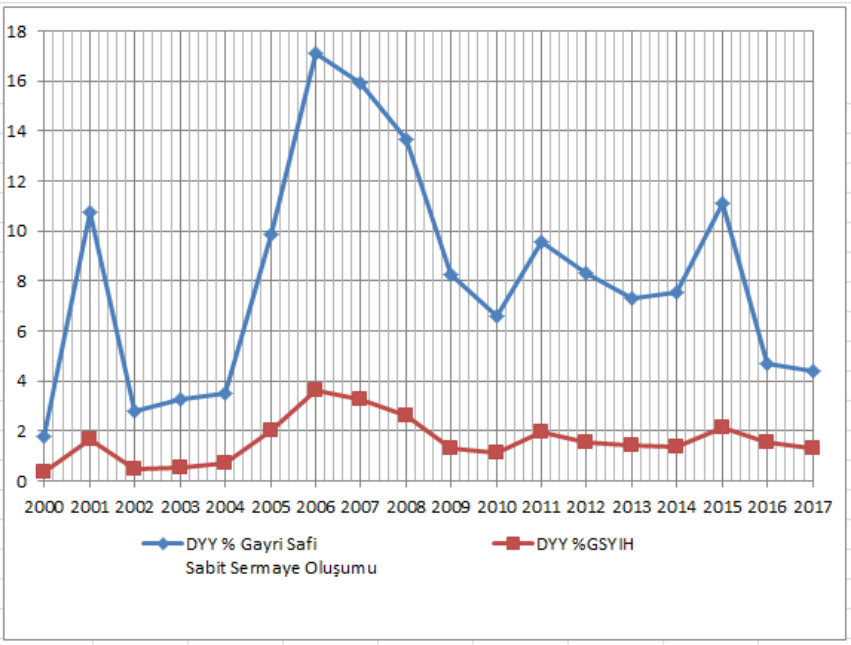
Uluslararası doğrudan yabancı yatırım çeşidi olarak hedef ülkeye daha fazla yeni teknoloji girişi, istihdam artışı ve ihracat imkanı sağlayan doğrudan yabancı yatırımlar ülkeler tarafından tercih edilmektedir. Bununla birlikte eğer elde edilen tek seferlik getirilerde üretim hacmine olumlu katkı sağlayabiliyorsa bu yatırımlar ülke ekonomisi için oldukça önemli olabilmektedir. İlgili grafikten de takip edilebileceği üzere yıllar itibariyle Türkiye'ye giriş yapan doğrudan yabancı yatırımlar azalma eğiliminde olsa da yabancılara satılan gayrimenkul satışları yıllar itibariyle artış eğilimindedir.

Türkiye'ye gelen doğrudan yabancı yatırımların Gayri Safi Sabit Sermaye Oluşumu ve Gayri Safi Yurtiçi Hasıla içerisindeki paylarının incelenmesi de önemli sonuçlara varılabilmesinde ciddi araçlardır.

Tablo 3. 3: DYY'nin GSSSO ile GSYIH'a oranlaması

Yıllar	DYY % Gayri Safi Sabit Sermaye Oluşumu	DYY %GSYIH
2000	1,81	0,36
2001	10,73	1,67
2002	2,78	0,45
2003	3,3	0,55
2004	3,49	0,69
2005	9,88	2
2006	17,11	3,65
2007	15,92	3,26
2008	13,66	2,6
2009	8,28	1,33
2010	6,57	1,118
2011	9,55	1,94
2012	8,31	1,57
2013	7,34	1,43
2014	7,55	1,37
2015	11,13	2,17
2016	4,7	1,55
2017	4,4	1,28

Şekil 3. 4: DYY'nin GSSSO ile GSYIH'a oranlaması

Kaynak: OECD[https://data.oecd.org/fdi/fdi-flows.htm](Erişim Tarihi:08.12.2018)(DYY %GSYIH)

UNCTAD[https://unctad.org/SearchCenter/Pages/results.aspx?k=FDI%20Inflows%20As%20a%20Percentage%20of%20Gross%20Fixed%20Capital%20Formation](Erişim tarihi:08.12.2018)(DYY %GSSSO)

3.1.2.Türkiye'de Doğrudan Yabancı Yatırımların Tür ve Sektörlerine Göre İncelenmesi

Gerek ilgili tablo değerleri gerekse de bu değerlerin grafikteki hareketlerine ilişkin seyir izlendiğinde, belirli yıllarda doğrudan yabancı yatırımların girişi ile ilgili olarak ciddi sıçramalar yakalandığı gözlenmektedir. Genelde GSYIH içerisinde %1-2 arasında değişkenlik gösteren hareket, Gayri Safi Sabit Sermaye içerisinde de %4-9'lara varan bir değişkenlik taşımaktadır. Ancak yukarıda da belirtildiği gibi özellikle mobil telefon lisansının yabancı ortaklı şirket tarafından alındığı 2001 yılı, bankacılık alanında Finansbank, Akbank ve Denizbank gibi sektörün önemli bankalarının yabancılara satışlarının gerçekleştiği 2006 yılı ve de Garanti Bankası ile diğer sektörlerde yer alan Fina Holding A.Ş. ve Ak Gıda Sanayinin yabancılara satışlarının gerçekleştiği 2015 yıllarında bu oranlarda ciddi yükselişlerin meydana geldiği gözlemlenmektedir. Yani Türkiye'de yabancı yatırımcılar tarafından gerçekleştirilen satın alma ve birleşmelerin (M&A) büyük boyutlara ulaştığı yıllarda, yabancı yatırımların GSYIH ve Gayri Safi Sabit Sermaye içerisinde payları da daha yüksek gerçekleşmiştir.

O halde burada üzerinde durulması gereken en önemli noktaların başında gelen konu (ki orta gelir tuzağı bağlamında da oldukça önemli yer tutan) ilgili doğrudan yabancı yatırımların ülkeye giriş şeklidir. Bu konunun önemi söz konusu yatırımların ülkeye yeni (sıfırdan) bir yatırım (Greenfield) için mi geldiği yoksa devir ya da birleşme (M&A) yolu ile mevcut firmalara ortak mı olduğu noktasında ortaya çıkmaktadır. Elbetteki sıfırdan (Greenfield) yatırımlar gerek getirecekleri teknoloji ve sağlayacakları istihdam gibi avantajlara bağlı nedenlerle, gerekse de yatırımın uzun vadeli olmasından dolayı ülkeler tarafından tercih edilen yatırım türü olarak ortaya çıkmaktadır.

Tablo 3.4:Türkiye'deki M&A(Satın alma ve birleşmeler) ve Greenfield(Sıfırdan) Yatırımlar ve Stok değerleri

Yıllar	M&A (Milyon ABD Doları)	Greenfield (Milyon ABD Doları)	Stok M&A Yatırım (Milyon ABD Doları)	Stok Greenfield Yatırım (Milyon ABD Doları)	Yıllar	M&A (Milyon ABD Doları)	Greenfield (Milyon ABD Doları)	Stok M&A Yatırım (Milyon ABD Doları)	Stok Greenfield Yatırım (Milyon ABD Doları)
2000	111,935		112		2009	3158,912	18624,49	62202	73592
2001	810,267		922		2010	1957,938	10393,122	64160	83985
2002	626,967		1549		2011	8929,708	11785,581	73090	95770
2003	107,293	4482,4	1656	4482,4	2012	2690,432	8794,906264	75780	104565
2004	-291,826	3011,95	1364	7494	2013	1120,905	16446,72804	76901	121012
2005	12964,93	4811,65	14329	12306	2014	2119,682	5294,268	79021	126306
2006	15589,81	11164,83	29919	23470	2015	2981,697	5748,04235	82003	132054
2007	15141,7	13783,96769	45061	37255	2016	1857,664	8835,210432	83860	140890
2008	13982,46	17712,41	59044	54967	2017	1941,488	9483,680292	85802	150373

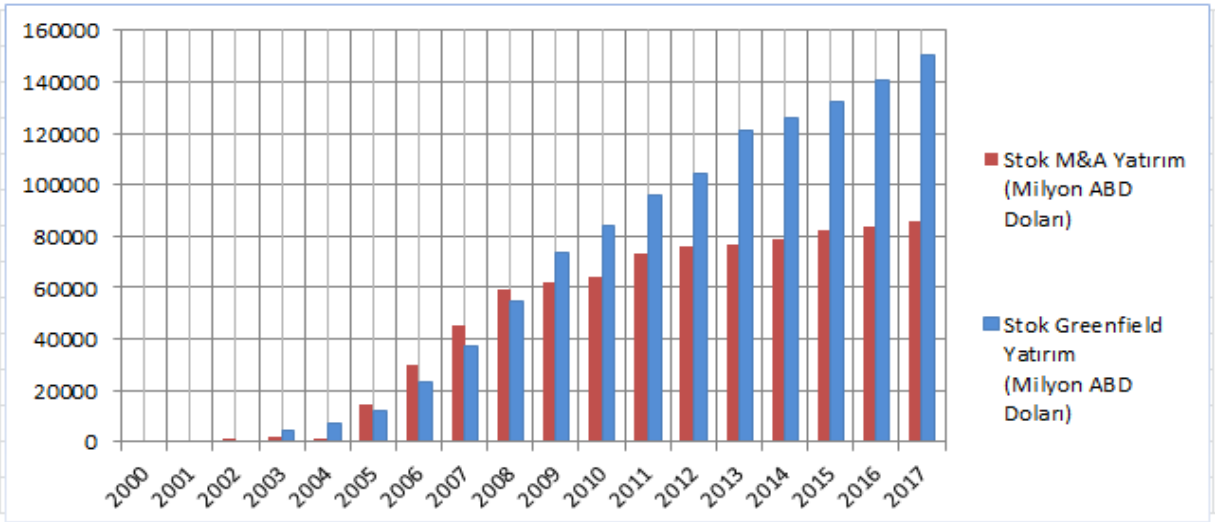
Kaynak: UNCTAD 2018 yılı World Investment Raporu Annex Tablosu (Erişim tarihi:08.12.2018)

[https://unctad.org/en/pages/DIAE/World%20Investment%20Report/Annex-Tables.aspx]

Türkiye'de gerçekleştirilen doğrudan yabancı yatırım türleri incelendiğinde (yukarıda da bahsedilmiş olan büyük ölçekteki satın alma ve devretme işlemlerine bağlı olarak) en yüksek doğrudan yabancı yatırım girişlerinin yaşandığı 2005-2008 arası dönemde M&A yatırımların greenfield yatımlardan daha yüksek boyutta gerçekleştiği gözükmektedir. Yani satın alma ve birleşmeye özelleştirmeyi de dahil edersek ülkenin tesis ve makine gibi üretim araçlarının sahiplikleri yabancılara geçmiş olmakta, yani başka bir ifade ile sadece sahiplikleri el değiştirmiş olmaktadır. Bu şekilde gerçekleştirilen yatırım türünün ülkedeki yatırım stoğu açısından yararlı olabilmesi, sonraki dönemlerde yabancı yatırımların ülkedeki üretim kapasitesinin artışını sağlayacak yatırımlar yapabilmesini gerektirmektedir. Ancak ilerleyen süreçte ülkedeki

greenfield yatırımların artış sağladığı gözlemlenirken M&A yatırımlarda da büyük çaptaki hareketliliğinin devam ettiği ve azımsanamayacak bir büyüklük oluşturdukları gözlenmektedir.

Şekil 3. 5: Türkiye'deki Stok M&A(Satın alma ve birleşmeler) ve Greenfield(Sıfırdan) Yatırımlar

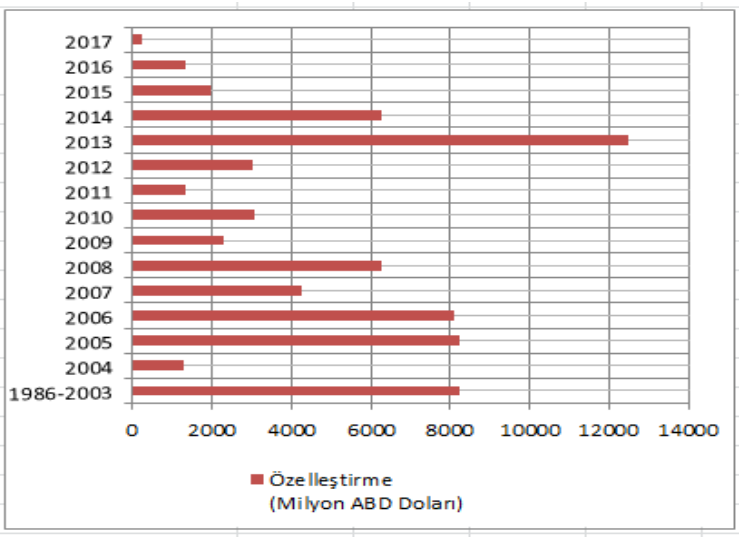
Yatırım türlerine ilişkin inceleme ülkeye giriş yapan yıllık akım değişkenler üzerinden değil stok değişkenler üzerinden oluşturulmuştur. Özellikle yabancılara ait varlık (stok) değerleri yabancı firmaların yurtiçindeki tercihlerini göstermesi açısından önem kazanmaktadır. Ayrıca tablo 3.5 ve şekil 3.6'da Türkiye'de gerçekleştirilen yıllık özelleştirme işlem değerleri de eklenmiştir. Burada belirtilmesi gerekli nokta ise yıllık ifade edilen bu özelleştirme değerlerinin içerisindeki yabancı payına ilişkin net bir data ya ulaşılamamasıdır. Birçok çalışmada da özelleştirme değerleri M&A yatırımlar içerisinde gösterilmektedir.

Tablo 3. 5: Türkiye'de Özelleştirme İşlemleri

Yıllar	Özelleştirme (Milyon ABD Doları)
1986-2003	8240
2004	1283
2005	8222
2006	8096
2007	4259
2008	6259
2009	2275
2010	3082
2011	1358
2012	3021
2013	12486
2014	6279
2015	1996
2016	1314
2017	224

Kaynak:T.C.Özelleştirme İdaresi Başkanlığı

Şekil 3. 6:Türkiye'de Özelleştirme İşlemleri

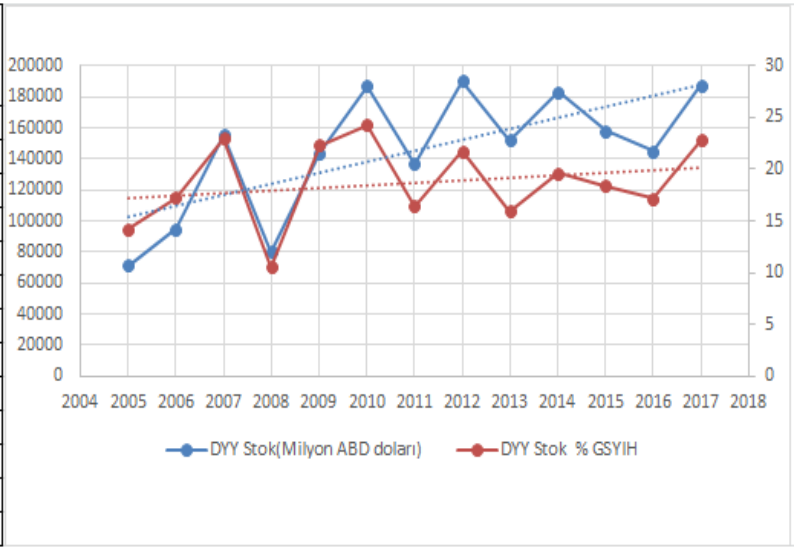

Aşağıda ayrıca Türkiye'deki doğrudan yabancı yatırımlara ilişkin stok değerleri ve bunların GSYIH içerisindeki payları eklenmiştir.

Tablo 3. 6: Türkiye' DYY Stok Değerleri

Yıllar	DYY Stok (Milyon ABD doları)	DYY Stok % GSYIH
2005	71322	14,22
2006	95127	17,22
2007	155160	22,96
2008	80384	10,52
2009	143842	22,313
2010	187147	24,246
2011	136606	16,408
2012	190125	21,75
2013	151832	15,97
2014	182994	19,59
2015	158047	18,38
2016	144856	17,18
2017	187735	22,81

Şekil 3.7:Türkiye' DYY Stok Değerleri

Kaynak:OECD (DYY Stok % GSYIH serisi Sağ eksen, DYY Stok (Milyon ABD $) serisi ise sol eksene göre düzenlenmiştir.)

[https://data.oecd.org/fdi/fdi-stocks.htm#indicator-chart](Erişim Tarihi:08.12.2018)

Doğrudan yabancı yatırımlara ilişkin incelemede yabancı yatırımların türü ya da ülkeye giriş şekli kadar önemli olan bir diğer özelliği ise doğrudan yabancı yatırımın sektörel bazda değerlendirilmesidir.

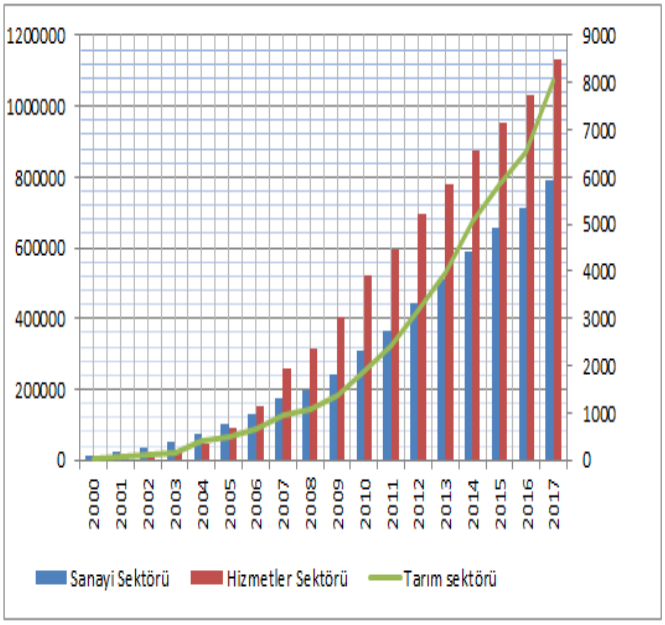
Tablo 3. 7: Sektörel Bazda DYY Stoğu

Yıllar	Sanayi Sektörü(Milyon ABD Doları)	Hizmetler Sektörü (Milyon ABD Doları)	Tarım Sektörü(Milyon ABD Doları)	Hizmet Sektörü Payı(%)	Sanayi Sektörü Payı(%)	Tarım Sektörü Payı(%)
2000	11732	7035	45	37,396343	62,36445	0,239209
2001	23171	14236	91	38,536873	61,21695	0,246174
2002	33874	19776	118	34,0504	65,78365	0,16595
2003	53511	30691	161	35,675764	64,18369	0,140546
2004	74050	47091	397	44,115669	55,2495	0,634835
2005	100845	90122	478	61,554637	38,32949	0,115868
2006	129716	154518	659	68,911052	30,89526	0,193691
2007	176976	258877	969	68,689322	31,10664	0,204043
2008	195724	315444	1061	75,015582	24,86241	0,122005
2009	243265	405614	1360	65,335845	34,4475	0,216651
2010	309377	520149	1884	63,219279	36,49149	0,28923
2011	364645	595270	2407	57,382822	42,21767	0,399505
2012	445635	697278	3176	55,509422	44,07211	0,418465
2013	508689	776892	3983	55,489807	43,94773	0,562467
2014	587271	872045	5050	54,434732	44,95486	0,610405
2015	653698	952428	5827	54,464824	45,00871	0,526469
2016	709926	1031905	6557	58,252648	41,2123	0,535053
2017	788278	1133366	8054	55,959958	43,21438	0,825658

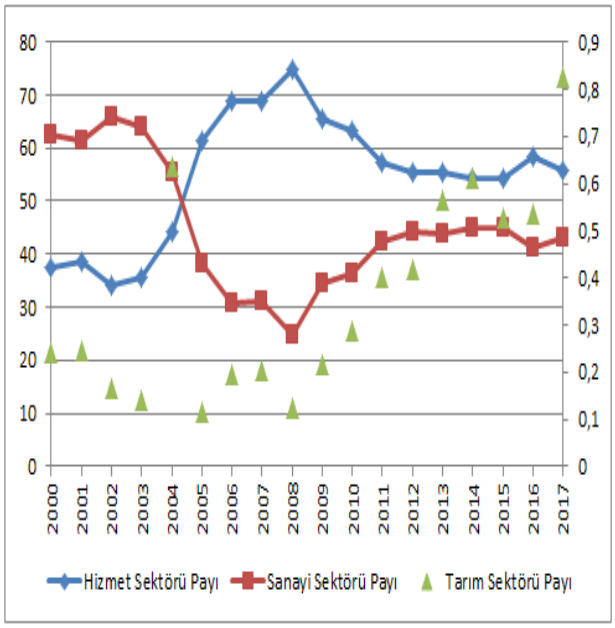
Kaynak: TCMB Uluslararası Yatırım Pozisyonu

Doğrudan yabancı yatırımların sektörel tercihleri incelendiğinde, 2005 yılına kadar bu yatırımlar sanayi ağırlıklı meydana gelirken takip eden süreçte hizmetler sektörüne yoğun bir giriş sağlanmış ve artan bir şekilde sanayinin önüne geçtiği gözükmektedir.

Şekil 3. 8.DYY Stoğundaki Sektörel Dağılım (Milyon $)

Şekil 3. 9:DYY Stoğundaki Sektörel Dağılım Oranlaması

Sektörel bazda DYY yatırım stoğu [Sanayi ve Hizmetler Sektörü sol eksen, Tarım sektörü ise sağ eksene göre düzenlenmiştir.]

Şekil 3. 8 incelendiğinde tüm sektörlerde yabancı yatırımda artış söz konusudur. İlgili değişimi daha net ortaya koyabilmek için bu üç sektörün DYY stoğundaki payları üzerinden değerlerdirme yapmak, incelemeyi netleştirebilmek açısından önemli olmaktadır.

Sanayi ve hizmet sektörlerinin DYY içindeki paylarının 2005 öncesinde eşit olduğu, sonraki süreçte ise bu payların farklılılaştığı gözlemlenmiştir. Bir bakıma sanayi sektörü ile hizmetler sektörü payları açısından yer değiştirmiş ve hizmetler sektöründe ciddi bir artış (dolayısıyla sanayi sektöründe azalış) sağlanmıştır. Sektörel incelemeyi sanayi ve hizmetler sektörünün kendi içerisindeki alt kalemleri üzerinden derinleştirmek yabancı yatırımcıların sektörel tercihlerinin belirginleşmesini sağlayacaktır.

3.1.2.1.Türkiye Sanayisine Doğrudan Yabancı Yatırımların Etkisi

Sanayi sektörünü öncelikli incelediğimizde imalat, madencilik ve taşocakçılığı ile elektrik, gaz, buhar ve iklimlendirme üretim-dağıtım alt sektörleri ile karşılaşmak mümkündür. Ancak aşağıdaki tablo değerlerini incelediğimizde, toplam sanayi içinde imalat sanayi en önemli alt sektör olarak karşımıza çıkmaktadır. Sanayiye ait alt sektörlere doğrudan yabancı yatırım girişleri ve bunların sanayi sektörü içerisinde payları aşağıda tablolaştırılmıştır.

Tablo 3. 8: Türkiye'deki DYY Girişlerinin Sanayi Sektöründeki Dağılımı

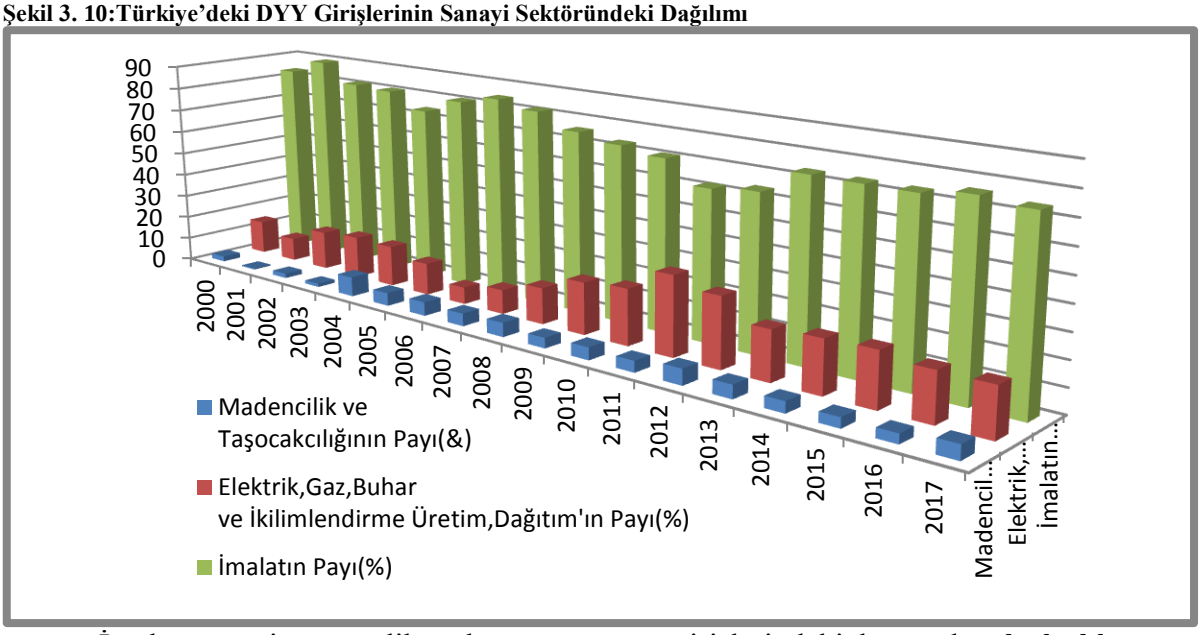
Yıllar	Madencilik ve Taşocakcılığı (Milyon ABD Doları)	İmalat (Milyon ABD Doları)	Elektrik,Gaz,Buhar ve İkilimlendirme Üretim,Dağıtım (Milyon ABD Doları)	Madencilik ve Taşocakcılığının Payı(&)	Elektrik,Gaz,Buhar ve İkilimlendirme Üretim,Dağıtım'ın Payı(%)	İmalatın Payı(%)
2000	262	9777	1693	2,233208319	14,43061712	83,33617457
2001	59	10245	1135	0,515779351	9,922195996	89,56202465
2002	213	8725	1765	1,990096235	16,49070354	81,51920022
2003	279	15868	3490	1,420787289	17,77257219	80,80664053
2004	1706	15276	3557	8,306149277	17,31827255	74,37557817
2005	1472	21683	3640	5,493562232	13,584624	80,92181377
2006	1675	24393	2058	5,801669495	7,128260192	84,48962627
2007	2507	38672	4791	5,304697419	10,13753703	81,82818451
2008	1104	14238	2833	5,88862812	15,11094517	75,9441007
2009	2059	34873	10287	4,330998507	21,63816495	73,35352643
2010	3433	46953	15363	5,192703291	23,23783882	71,02038964
2011	2575	34311	18149	4,659115582	32,83817037	62,08113194
2012	5292	51953	23398	6,534140017	28,88998642	64,14742561
2013	3498	46525	12946	5,547625845	20,53160783	73,78596124
2014	3620	57813	17063	4,606652923	21,71362399	73,57028327
2015	2734	48836	14803	4,115796288	22,28461318	73,51829828
2016	2185	42781	11208	3,885964288	19,9331294	76,08486875
2017	4542	58248	15490	5,796916479	19,76975699	74,34143353

Kaynak: TCMB Uluslararası Yatırım Pozisyonu

Gerek tablo değerleri gerekse Şekil 3.10'dan anlaşılacağı üzere yukarıda belirtmiş olduğumuz gibi imalat sektörü, sanayi içerisinde en önemli alt sektör olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak genel olarak doğrudan yabancı yatırımların sanayide azalması ile birlikte imalat sanayinin 2000'lerin başında toplam sanayi üretimi içinde % 90'lara varan payının 2008 sonrasında %60'lara inen değerler aldığı görülmektedir. Yani doğrudan yabancı yatırımların imalat sanayine girişinde azalış sözkonusudur. İmalat sanayi içindeki doğrudan yabancı yatırımların düzeyindeki azalmanın ise

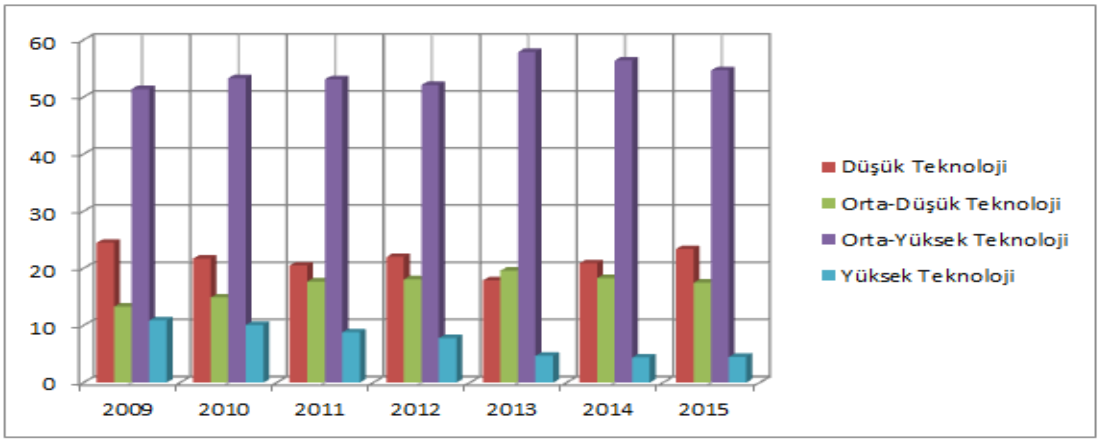
elektrik, gaz, buhar ve iklimlendirme üretim, dağıtım alt sektörlerine yönelik bir artışa yol açtığı görülmektedir.

Şekil 3. 10:Türkiye'deki DYY Girişlerinin Sanayi Sektöründeki Dağılımı

İmalat sanayine yönelik yabancı sermaye girişlerindeki bu azalış ile birlikte yabancı kontrolündeki üretimde teknolojik yapının değerlendirilmesi orta gelir tuzağı bağlamında oldukça önemlidir. Çünkü yukarıda da birçok defa tekrarlandığı üzere doğrudan yabancı yatırımların ülkeler tarafından çekilmek istenmesindeki en önemli nedenlerin başında ileri teknoloji ürünlerin ülkeye girişlerinin sağlanması ve bu yüksek teknolojili ürünlerin ülkelerin yapısal dönüşümüne katkı yapabilmesidir.

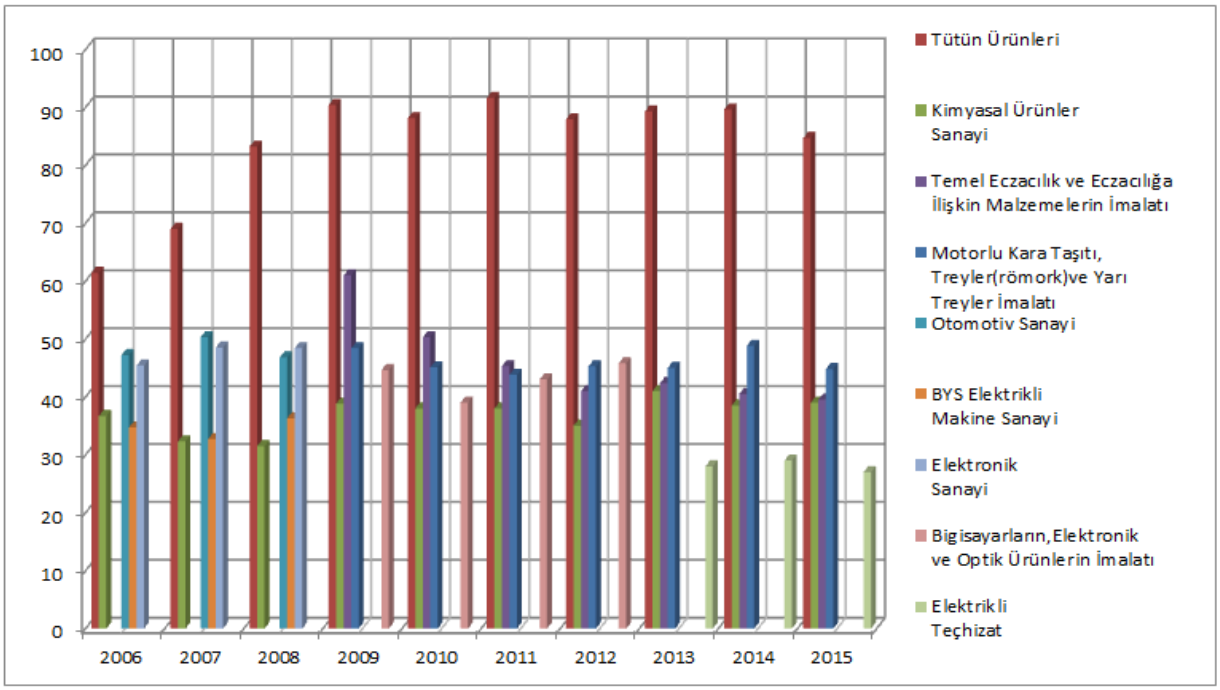
Şekil 3.11:Yabancı Kontrollü Üretimdeki Teknolojik Yapı

Kaynak: TUIK Yabancı Kontrollü Girişim İstatistikleri Haber Bültenlerinden derlenmiştir.

2009 sonrası yabancı kontrollü üretimdeki teknolojik yapının orta-yüksek bir çizgide ağırlıklandığı görülmekte olup, üretimdeki düşük teknolojili yapının yüksek teknolojili üretim yapısından daha yoğun olduğu görülmektedir. Yabancı kontrollü üretimin teknolojik bağlamda yeterli dönüşümü sağlayamadığı açıktır. Böyle bir teknolojik yapıda yabancı kontrollü üretimi ürün bazında değerlendirdiğimizde ise tütün ürünleri üretiminde %90'lara varan yabancı kontrolü gözükmektedir.

Şekil 3.12:Türkiye'deki Yabancı Kontrollü Üretimin Ürün Bazlı Dağılımı

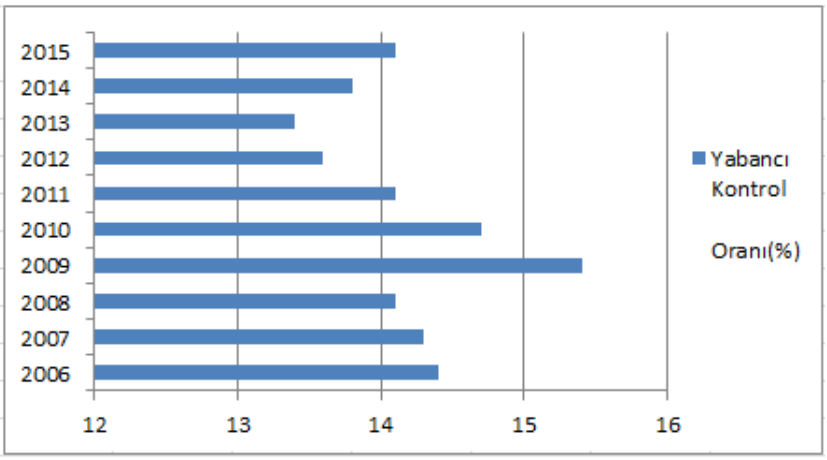
Kaynak: TUIK Yabancı Kontrollü Girişim İstatistikleri Haber Bültenlerinden derlenmiştir.

Şekil 3.12'da belirtilen ürünlerin her yıl için yer almadığı görülmektedir. Sadece tütün ürünlerinin ve kimyasal ürünlerin üretimine yönelik olarak her yıl elde edilen yabancı kontrollü üretim istatistikleri mevcuttur. Bununla birlikte özellikle son yıllarda temel eczacılık malzemelerinin ve eczacılığa ilişkin malzemelerin imalatı, motorlu kara taşıtı, treyler (römork) ve yarı treyler imalatı ve elektrikli teçhizat üretimi yabancı kontrollü üretimde ağırlıklı olarak görülmektedir. Bununla birlikte üretim değerlerine göre düzenlenmiş Yıllık Sanayi ve Hizmet İstatistikleri (YSHİ)'ne göre oluşturulmuş olan "üretimdeki yabancı kontrol oranı"na ilişkin veriler ve grafik ise sırasıyla tablo 3.9 ve şekil 3.13'de paylaşılmaktadır.

Tablo 3.9: Üretimdeki Yabancı Kontrol Oranları

Yıllar	Yabancı Kontrol Oranı(%)
2006	14,4
2007	14,3
2008	14,1
2009	15,4
2010	14,7
2011	14,1
2012	13,6
2013	13,4
2014	13,8
2015	14,1

Şekil 3.13: Üretimdeki Yabancı Kontrol Oranları

Kaynak: TUIK 24866 Sayılı Haber Bülteni

3.1.2.2.Türkiye'de Hizmetler Sektörüne Doğrudan Yabancı Yatırımların Etkisi

Hizmetler sektörüne yönelik doğrudan yabancı yatırımların alt sektör dağılımları ve bunların sektörel paylarına yönelik istatistiksel rakamlar aşağıdaki şekilde tablolaştırılmıştır.

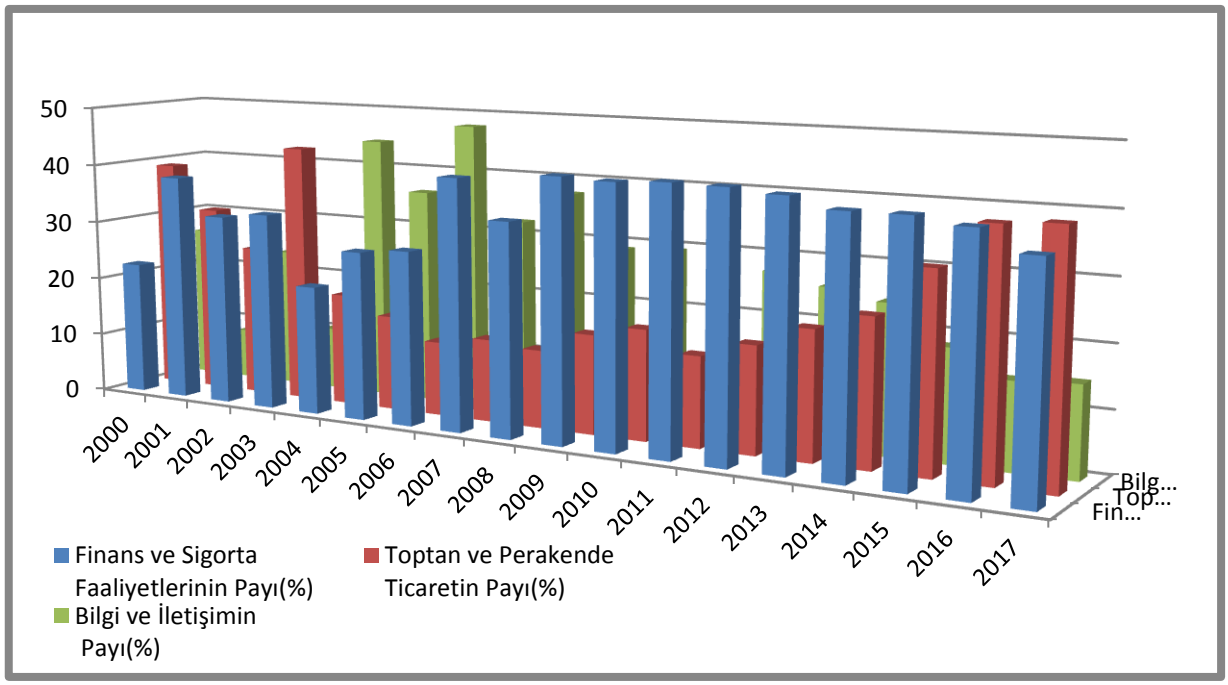
Tablo 3.10:Türkiye'deki DYY Girişlerinin Hizmetler Sektöründeki Dağılımı

Yıllar	Toptan ve Perakende Ticaret(Milyon ABD Doları)	Bilgi ve İletişim (Milyon ABD Doları)	Finans ve Sigorta Faaliyetleri (Milyon ABD Doları)	Hizmetler Sektörü(Toplam) (Milyon ABD Doları)	Finans ve Sigorta Faaliyetlerinin Payı(%)	Toptan ve Perakende Ticaretin Payı(%)	Bilgi ve İletişimin Payı(%)
2000	2748	1842	1578	7035	22,43070362	39,06183369	26,18336887
2001	2277	610	2756	7201	38,27246216	31,62060825	8,471045688
2002	1407	1306	1777	5540	32,07581227	25,39711191	23,57400722
2003	4739	1145	3608	10915	33,05542831	43,41731562	10,49015117
2004	3068	7273	3526	16400	21,5	18,70731707	44,34756098
2005	6814	15508	12091	43031	28,0983477	15,83509563	36,03913458
2006	7946	30770	18642	64396	28,94900304	12,33927573	47,78247096
2007	14299	33608	43281	104359	41,47318391	13,70174111	32,20421813
2008	7287	21207	19863	56567	35,11411247	12,88206905	37,49005604
2009	14769	26097	38551	90170	42,75368748	16,37906177	28,94199845
2010	20762	33685	48604	114535	42,43593661	18,12721002	29,41022395
2011	11138	23790	32219	75121	42,88947165	14,82674618	31,6689075
2012	17829	28048	43613	102008	42,75448984	17,47804094	27,49588268
2013	16618	20528	33509	79614	42,08933102	20,87321325	25,78440978
2014	22535	22991	38430	95153	40,38758631	23,68291068	24,16213887
2015	25425	14614	32492	80383	40,42148215	31,62982223	18,18046104
2016	30814	11226	31264	79477	39,33716673	38,77096518	14,12484115
2017	39935	14902	36591	101461	36,06410345	39,35995111	14,68741684

Kaynak: TCMB Uluslararası Yatırım Pozisyonu

Burada öncelikle belirtilmesi gerekli nokta, hizmetlerdeki alt sektör sayısının diğer sektörlere göre daha fazla olmasıdır. Bu çalışmada hizmetler sektöründe en yüksek paya sahip üç önemli alt sektör üzerinde durulacaktır. Bu alt sektörler aşağıdaki şekil 3.14'de yer aldığı gibi finans-sigorta, toptan-perakende ticaret ve de bilgi iletişim sektörleridir.

Şekil 3.14:Türkiye'deki DYY Girişlerinin Hizmetler Sektöründeki Dağılımı

Burada hizmetler sektöründeki doğrudan yabancı yatırıma artışının, artan değerlerini sürekli koruyan finans ve sigorta sektörü ile olan bağlantısını belirtmek yanlış olmayacaktır. Yine burada sürekli bir artış halinde olan finans ve sigorta sektörü dışında belli yıllarda ani çıkış ve iniş gösteren diğer alt sektörler de göze çarpmaktadır. Buradaki ani çıkış ve inişleri de ilgili doğrudan yabancı yatırımın türüne yönelik çıkarsama üzerinden yorumlamak da üzerinde durulmuş olan diğer bir konudur. İlgili tablo ve grafik değerlerinden de görüleceği üzere, yabancı yatırım stoğu bağlamında daha önce belirtildiği şekliyle sanayi ile yer değiştirmiş bir hizmetler sektörü ve de hizmetler sektörü içerisinde sürekli artan konumunu koruyan bir finans sektörü mevcuttur. Yani doğrudan yabancı yatırımların özellikle finans sektöründe yoğunlaştığı görülmektedir. Bir diğer deyişle, finans sektörüne yoğunlaşan doğrudan yabancı

yatırımlar özellikle son dönemde Türkiye'nin doğrudan yabancı yatırım karakteristiğini ortaya koymaktadır.

3.1.3. ISO-500'de Yabancı Yatırımın Etkisi

Yabancı yatırımlara ilişkin sektörel tercihlerin ardından yabancı kontrollü üretime yönelik farklı çıkarsamalarda bulunmamızı sağlayacak bir diğer çalışma da İstanbul Sanayi Odası'nın her yıl yayınladığı "en büyük 500 sanayi firması" anket çalışmasıdır. Bu çalışma üzerinde durmak yabancı kontrollü üretime ilişkin olarak yararlı olacaktır. Her yıl uygulanan bu çalışmaya göre, en büyük 500 sanayi firması içerisinde farklı oranlarda yabancı paylarının yer aldığı şirket sayısı aşağıda tablolaştırılmıştır.

Tablo 3.11 :

Yıllar	İlk 500'deki Yabancı Ortaklı Şirket Sayısı
2006	140
2007	143
2008	148
2009	153
2010	148
2011	140
2012	138
2013	137
2014	126
2015	125
2016	123
2017	115

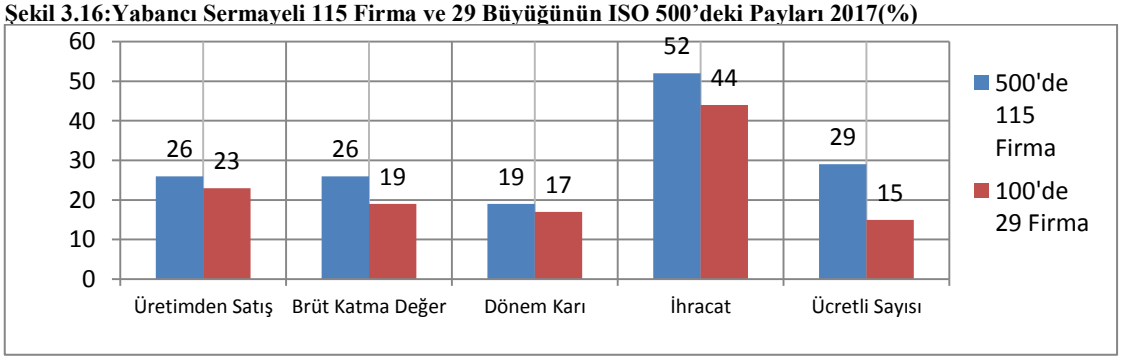
Kaynak: İSO

Şekil 3.15:

Yıllık bazda ilk 500'deki şirketler arasında yabancı ortaklı şirket sayısı her yıl farklılaşma gösteriyor olsa da özellikle büyük sanayiye yönelik ilk 500'deki yabancı sermayenin ağırlığının artmış olduğunu söylemek mümkündür.

Şekil 3.16:Yabancı Sermayeli 115 Firma ve 29 Büyüğünün ISO 500'deki Payları 2017(%)

Kaynak: İSO

Tablo3.12:İSO-500'deTamamı Yabancı Firmalar(2007)			Tablo 3.13:İSO-500'de Tamamı Yabancı Firmalar(2017)	
1	TOYOTA OTOMOTİV SANAYİ TÜRKİYE A.Ş.		1	Toyota Otomotiv Sanayi Türkiye A.Ş.
2	İPRAGAZ A.Ş.		2	Bosch San. ve Tic. A.Ş.
3	BOSCH SANAYİ VE TİCARET A.Ş.		3	MMK Metalurji San. Tic. ve Liman İşletmeciliği A.Ş.
4	HONDA TÜRKİYE A.Ş.		4	Honda Türkiye A.Ş.
5	DELPHI AUTOMOTIVE SYSTEMS LTD. ŞTİ.		5	C.P. Standart Gıda San. ve Tic. A.Ş.
6	C.P STANDART GIDA SAN. VE TİC. A.Ş.		6	Bosch Termoteknik Isıtma ve Klima San. Tic. A.Ş.
7	JTI TÜTÜN ÜRÜNLERİ SANAYİ A.Ş.		7	JTI Tütün Ürünleri Sanayi A.Ş.
8	AUTOLİV CANKOR OTOMOTİV EMNİYET SİSTEMLERİ SAN. VE TİC. A.Ş.		8	Autoliv Cankor Otomotiv Emniyet Sistemleri San. ve Tic. A.Ş.
9	BAYER TÜRK KİMYA SAN. LTD. ŞTİ.		9	Yazaki Otomotiv Yan San. ve Tic. A.Ş.
10	NEXANS TÜRKİYE ENDÜSTRİ VE TİC. A.Ş.		10	Indesit Company Beyaz Eşya San. ve Tic. A.Ş.
11	YAZAKİ OTOMOTİV YAN SANAYİ VE TİCARET A.Ş.		11	Ravago Petrokimya Üretim A.Ş.
12	İNDESİT COMPANY BEYAZ EŞYA SANAYİ VE TİCARET A.Ş.		12	Delphi Automotive Systems Ltd. Şti.
13	NOVARTİS SAĞLIK GIDA VE TARIM ÜRÜNLERİ SAN. VE TİC. A.Ş.		13	Indorama Ventures Corlu Pet Sanayi A.Ş.
14	ARTENİUS TURK PET KİMYEVİ MAD. VE PET. AMB. SAN. A.Ş.		14	Bunge Gıda San. ve Tic. A.Ş.
15	TOYOTA BOSHOKU TÜRKİYE OTOMOTİV SAN. VE TİC. A.Ş.		15	Sofra Yemek Üretim ve Hizmet A.Ş.
16	CİMPOR YİBİTAŞ ÇİMENTO SAN. VE TİC. A.Ş.		16	Cargill Tarım ve Gıda San. Tic. A.Ş.
17	BP PETROLLERİ A.Ş.		17	Toyota Boshoku Türkiye Otomotiv San. ve Tic. A.Ş.
18	MOBİL OİL TÜRK A.Ş.		18	Mutlu Akü ve Malzemeleri Sanayii A.Ş.
19	ASTEL KAĞITÇILIK SAN. VE TİC. A.Ş.		19	Progıda Tarım Ürünleri San. ve Tic. A.Ş.
20	FAKO İLAÇLARI A.Ş.		20	Bayer Türk Kimya Sanayii Ltd. Şti.
21	PERFETTİ VAN MELLE GIDA SAN. VE TİC. A.Ş.		21	OMV Samsun Elektrik Üretim San. ve Tic. A.Ş.
22	SET BETON MADENCİLİK SAN. VE TİC. A.Ş.		22	Nexans Türkiye Endüstri ve Ticaret A.Ş.
23	BOSCH TERMOTEKNİK SAN. VE TİC. A.Ş.		23	Hugo Boss Tekstil Sanayi Ltd. Şti.
24	DOW TÜRKİYE KİMYA SAN. VE TİC. LTD. ŞTİ.		24	Peyman Kuruyemiş Gıda Aktariye Kimyevi Maddeler Tarım Ürünleri San. ve Tic. A.Ş.
25	YUDUM GIDA SAN. VE TİC. A.Ş.		25	Bosch Rexroth Otomasyon San. ve Tic. A.Ş.
26	STANDARD PROFİL OTOMOTİV SAN. VE TİC. A.Ş.		26	Votorantim Çimento San. ve Tic. A.Ş.
27	PİLSA PLASTİK SANAYİ A.Ş.		27	Baymak Makina San. ve Tic. A.Ş.
28	ROTOPAK MATBAACILIK AMBALAJ SAN. VE TİC. A.Ş.		28	Daikin Isıtma ve Soğutma Sistemleri San. Tic. A.Ş.
29	CROWN BEVCAN TÜRKİYE AMBALAJ SAN. VE TİC. A.Ş.		29	Lesaffre Turquie Mayacılık Üretim ve Ticaret A.Ş.
30	GRAMMER KOLTUK SİSTEMLERİ SAN. VE TİC. A.Ş.		30	Jotun Boya San. ve Tic. A.Ş.

31	YAZAKİ WİRİNG TECHNOLOGİES TÜRKİYE ELEKTRİK SİSTEMLERİ SAN. VE TİC. LTD. ŞTİ.		31	Midal Kablo San. ve Tic. A.Ş.
32	HUGO BOSS TEKSTİL SANAYİİ LTD. ŞTİ.		32	Termo Teknik Tic. ve San. A.Ş.
33	TÜPRAG METAL MADENCİLİK SAN. VE TİC. A.Ş.		33	Nitto Bento Bantçılık San. ve Tic. A.Ş.
34	ONDULİNE AVRASYA İNŞAAT MALZEMELERİ SAN. VE TİC. A.Ş.		34	Sun Chemical Matbaa Mürekkepleri ve Gereçleri San. ve Tic. A.Ş.
35	SE OTOMOTİV TEKNOLOJİLERİ A.Ş.		35	Georg Fischer Hakan Plastik Boru ve Profil San. Tic. A.Ş.
36	ZF SACHS SÜSPANSİYON SİSTEMLERİ SANAYİ VE TİCARET A.Ş.		36	Arbel Bakliyat Hububat San. ve Tic. A.Ş.
37	SYNGENTA TARIM SAN. VE TİC. A.Ş.		37	Panasonic Eco Solutions Elektrik San. ve Tic. A.Ş.
38	TATMAK MAKİNA SAN. VE TİC. A.Ş.		38	Çayeli Bakır İşletmeleri A.Ş.
39	BASF YAPI KİMYASALLARI SAN. A.Ş.		39	Greif FPS Turkey Ambalaj San. ve Tic. A.Ş.
40	Adını gizli tutan		40	Felda Iffco Gıda San. ve Tic. A.Ş.
41	Adını gizli tutan		41	Erkunt Traktör Sanayii A.Ş.
42	Adını gizli tutan		42	Cevher Jant Sanayii A.Ş.
43	Adını gizli tutan		43	Stackpole International Otomotiv Ürünleri Ltd. Şti.
			44	Bekaert İzmit Çelik Kord San. ve Tic. A.Ş.
			45	Arcelormittal Ambalaj Çeliği San. ve Tic. A.Ş.
			46	Yazaki Wiring Technologies Türkiye Elektrik Sistemleri San. ve Tic. Ltd. Şti.
			47	Adını gizli tutan
			48	Adını gizli tutan
			49	Adını gizli tutan
			50	Adını gizli tutan
			51	Adını gizli tutan

Son 10 yıl içerisinde yabancı firmaların sanayideki etkisini gözlemleyebilmek adına tamamı yabancı sermayeli büyük firmaları 2007 ve 2017 yıllarına göre incelemek oldukça yararlı olacaktır. Şöyle ki, 2007 yılında tamamı yabancı sermayeli olan büyük firmaların ilk 500 içerisindeki sayısı 43 [2007'de ilk 500 içersindeki yabancı ortaklı firma sayısı 143, ilk 100 içerisindeki yabancı ortaklı firma sayısı ise 38 idi] olarak gözükmektedir. 10 yıl sonra yani 2017 yılında ise ilk 500 firma içerisindeki tamamı yabancı sermayeli büyük firma sayısı 51'e ulaşmış, yani bu sayıya 8 firma daha eklenmiştir. Ancak ilgili yıllardaki firmalar incelendiğinde 2007 yılında ilk 500 firma içerisinde yer alan tamamı yabancı sermayeli şirketlerden sadece 14 tanesinin 10 yıl sonraki yani 2017 yılındaki listede de yer aldığı gözükmektedir.

Yine şekil 3.16'dan görüleceği üzere, 2017 yılında ilk 500 firma içerisinde yabancı sermaye payının farklı oranlarda bulunduğu firma sayısının 115 olduğunu ve bu firmaların da toplam üretimden satışlar, brüt katma değer, dönem karı, ihracat ve de ücretli çalışan sayısı içindeki paylarının sırasıyla %26, %26, %19, %52 ve %29 olduğu, buna karşın ilk 100 içerisinde yer alan ve yabancı sermaye payının farklı oranlarda bulunduğu sadece 29 firmanın üretimden satışlardaki toplam üretimden satışlar, brüt katma değer, dönem karı, ihracat ve de ücretli çalışan sayısı içindeki paylarının ise sırasıyla %23, %19, %17, %44 ve %15 olduğu görülmektedir. Bu sonuçlar ışığında, daha az sayıda büyük yabancı firmanın sanayi içerisinde daha güçlü rol oynadığını söylemek yanlış olmayacaktır.

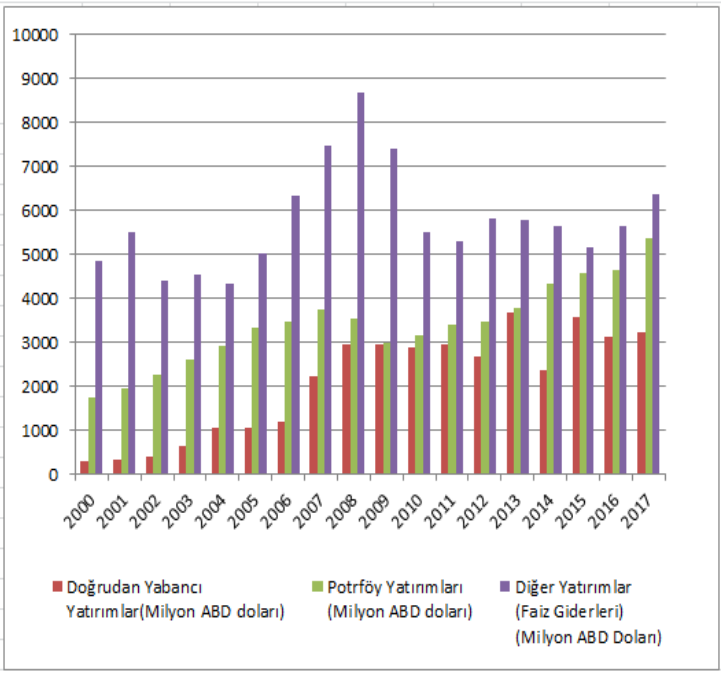
Sanayide durum böyle iken, ödemeler dengesi açısından incelediğimizde doğrudan yabancı yatırımlar yolu ile elde edilen karların hareketini incelemek yine doğrudan yabancı yatırımların Türkiye'ye faydası bağlamında önemli bir gösterge olacaktır. Yıllar itibariyle farklı yatırım türlerine göre toplam yabancı yatırımların transfer ettikleri kar seviyesi aşağıda tablolaştırılmıştır.

Yatırım Türlerine Göre Yurt Dışına Yapılan Kar Transferleri (Milyon ABD Doları)

Tablo 3.14:

Yıllar	Doğrudan Yabancı Yatırımlar(Milyon ABD doları)	Potrföy Yatırımları (Milyon ABD doları)	Diğer Yatırımlar (Faiz Giderleri) (Milyon ABD Doları)
2000	279	1734	4825
2001	309	1947	5497
2002	401	2244	4395
2003	643	2616	4544
2004	1043	2905	4312
2005	1051	3326	5010
2006	1182	3463	6321
2007	2213	3735	7477
2008	2957	3523	8666
2009	2933	2994	7406
2010	2871	3149	5502
2011	2937	3382	5287
2012	2657	3472	5817
2013	3682	3769	5769
2014	2350	4320	5628
2015	3552	4560	5160
2016	3113	4630	5620
2017	3231	5342	6355

Şekil 3.17

Kaynak: TCMB Ödemeler Dengesi Altıncı El Kitabı

İlgili grafik ve tablo değerlerine göre her ne kadar doğrudan yabancı yatırımlara ilişkin kar transferleri gerek portföy gerekse diğer yatırımlara göre daha az gerçekleşiyor olsa da portföy yatırımları ve diğer yatırımlarda olduğu gibi doğrudan yabancı yatırımlara ait kar transferleri de sürekli artış göstermektedir. Gerçekleşen rakamların incelenmesi ayrıca doğrudan yabancı yatırımlara ilişkin kar transferlerinin de Türkiye'de cari dengenin bozulmasında önemli bir etken olduğunu göstermektedir.

İlgili incelemeler ışığında Türkiye'de doğrudan yabancı yatırımların belirli sektörlerde yoğunlaştığı ve yoğunlaştıkları bu sektörlerde de daha az sayıda güçlü yabancı sermaye firmasının bulunduğu görülmektedir. Bununla birlikte özellikle ülkelerin yabancı sermaye çekmek istemesindeki nedenlerin başında gelen teknolojik dönüşümün Türkiye özelinde yeterli etkiyi yaratamadığının ve bir bakıma ülkeye gelen yabancı yatırımların ileri teknolojili ürün oluşturmadaki yetersizliğinin görülmesi önemlidir. Ayrıca diğer yatırım türlerine göre kalıcı olma şansının yüksekliğinden kaynaklı olarak daha yararlı olduğuna inanılan doğrudan yabancı yatırımlara ilişkin kar transferinin sürekli artış seyri izlemesi de önemli bir problem olarak ortaya çıkmaktadır. Bundan dolayıdır ki, doğrudan yabancı yatırımları ülkeye çekebilmek ve de ülkede yer alan yabancı yatırımların kalıcılığını ve/veya uzun vadeli yapıda olmasını sağlamak da oldukça önemlidir. Burada da doğal olarak yabancı yatırımcı gözü ile Türkiye'nin ele alınması gerekmektedir.

Yabancı yatırımcı gözü ile doğrudan yabancı yatırımların dünya genelindeki hareketlerini izleyebilmek, fiili olarak gerçekleşen değil gelecek dönemlerdeki doğrudan yabancı yatırımların lokasyon anlamındaki yönelimi hakkında bilgi edinebilmek için A.T.Kearney tarafından düzenlenen "DYY Güven Endeksi" anket çalışması bulunmaktadır. Bu çalışma büyük oranda uluslararası yabancı yatırım hacmine sahip yatırımcılar üzerinden her yıl düzenlenmektedir. Bu anket temelinde doğrudan yabancı yatırım yapılabilmesi için ülkelerin güvenilirlik düzeylerinin ölçülebilmesine yönelik olarak gerçekleşmektedir. Bu çalışmanın son yayınlanan sayısına göre yabancı yatırımın belirleyicileri ağırlıklı olarak aşağıdaki tablo 3.15'de görülmektedir.

Tablo 3.15:DYY Güven Endeksi

Sıralama(2017)	Sıralama(2018)		
5	1	Şeffalık ve Yolsuzluğu Azaltıcı Düzenlemeler	15%
3	2	Vergi oranları ve vergi ödeme kolaylıkları	14%
12	3	İşgücü Maliyeti	13%
1	4	Genel güvenlik ortamı	13%
6	5	Yurtiçi Pazar Hacmi	11%
4	6	Teknoloji ve innovasyon kapasitesi	11%
7	7	Yurtiçi Ekonomik performans	10%
8	8	Yabancı Sermayenin Yurtiçi giriş ve çıkıştaki kolaylığı	10%
10	9	Yabancı Sermayeye sağlanan teşvikler	9%
9	10	Yatırım ve Mülkiyet haklarının gücü	9%
11	11	Ülkenin ticaret anlaşmalarına katılımı	8%
2	12	Yasal ve düzenleyici süreçlerin yeterliliği	7%
19	13	Telekomünikasyon altyapısının kalitesi	7%
16	14	Ar &Ge kapasitesi	7%
15	15	İş gücü piyasasısın eğitim ve yetenek düzeyi	7%
13	16	Yurtiçi pazarda finansal sermayeye erişim	6%
14	17	Arazi ve Taşınmaz/gayrimenkul mevcudiyeti	6%
17	18	Hammadde ve diğer girdilerin mevcudiyeti	6%
18	19	Ulaştırma altyapısının kalitesi	6%
20	20	Elektrik altyapısının kalitesi	4%

Piyasa ve Altyapı Faktörleri Yönetim ve Düzenleciyi Faktörler

Kaynak: The 2018 A.T. Kearney Foreign Direct Investment Confidence Index

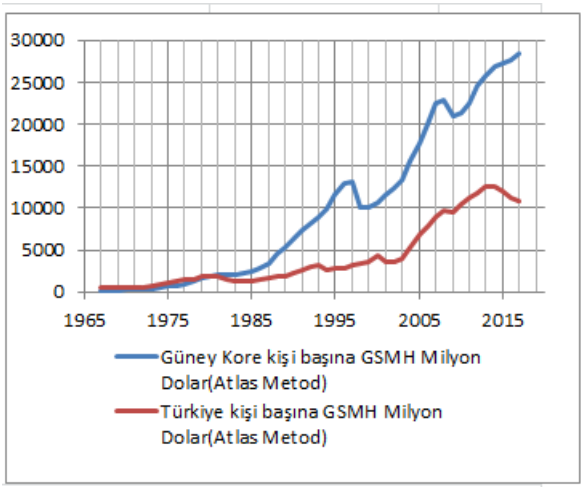
[https://www.atkearney.com/foreign-direct-investment-confidence-index/full-report](Erişim Tarihi:08.12.2018)

İlgili sonuçlardan da görüldüğü üzere bahsi geçen endeksin belirleyicileri piyasa ve altyapı faktörleri ile yönetimsel düzenleme çalışmaları üzerinden şekillenmektedir. Yine aynı çalışma ile ülkelerin yatırım yapılabilme güvenilirlikleri üzerinden sıralamaya tabi tutulmaktadır. Bu sıralama her yıl en güvenilir ilk 25 ülkeyi kapsamakta olup, Türkiye en son 2015 yılında 22. sırada yer almak idi. Son üç senedir Türkiye ilk 25 içinde kendisine yer bulamamıştır.

3.1.4. Türkiye ve Güney Kore'nin Orta Gelir Tuzağı ve Doğrudan Yabancı Yatırımlar Üzerinden Karşılaştırılması

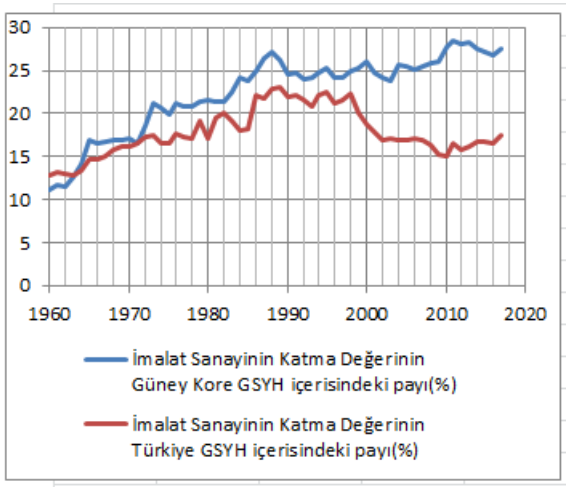
Son olarak gerek doğrudan yabancı yatırımlar gerekse orta gelir tuzağı ile ilgili Türkiye ve Güney Kore arasında karşılaştırma yapmak bölüm sonu genel değerlendirme özetlemesi yapabilmek için de anlamlı gözükmektedir. Burada özellikle Güney Kore'nin tercih edilme sebebi, sürekli yinelenen ve geçmişte benzer ekonomik gelişmelere sahip iki ülkenin daha sonraki süreçte ekonomik performanslarının farklılaşması ve bu farklılaşmanın beraberinde Güney Kore'nin orta gelir tuzağını aşarak yüksek gelirli ülke seviyesine oturmasına karşın Türkiye'nin hala orta-yüksek gelir seviyesinde devam eden ekonomik yapısına dair söylemdir.

Şekil 3.18:Türkiye-Güney Kore kişi başı GSMH Karşılaştırması

Kaynak: Dünya Bankası

Şekil 3.19:Türkiye-Güney Kore GSYH imalat sanayi Katma Değeri Karşılaştırması

Kaynak: Dünya Bankası

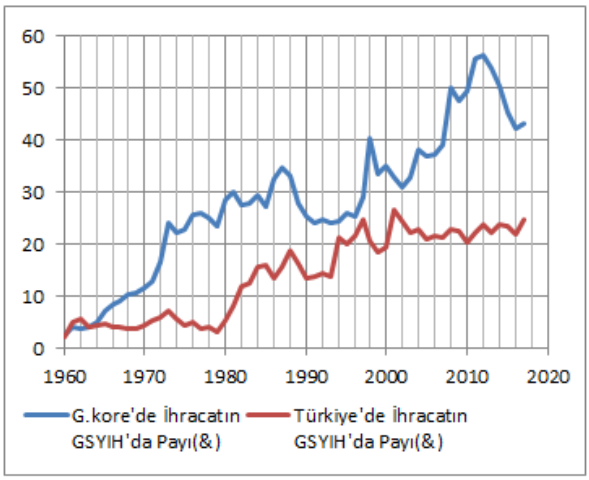
[https://data.worldbank.org/indicator/NY.GNP.PCAP.CD?locations=TR-KR](Erişim Tarihi:08.12.2018)(GSMH Karşılaştırması)

[https://data.worldbank.org/indicator/NV.IND.MANF.ZS?locations=KR-TR]](Erişim Tarihi:08.12.2018)(İmalat Sanayi Katma Değerinin GSYH içerisindeki paylarının Karşılaştırması)

Öncelikle Türkiye ve Güney Kore'ye ait kişi başı GSMH değerleri incelendiğinde, 1980 öncesinde Türkiye'nin Güney Kore'den daha yüksek gelir düzeyine sahip olduğu gözükmektedir.1980 yılında eşitlenen değerler bu tarihten sonra Güney Kore lehine sürekli artan bir farklılaşmayı bereberinde getirmektedir. Bununla birlikte özellikle orta gelir tuzağına ilişkin olarak sektörel bağlamda imalat sanayindeki

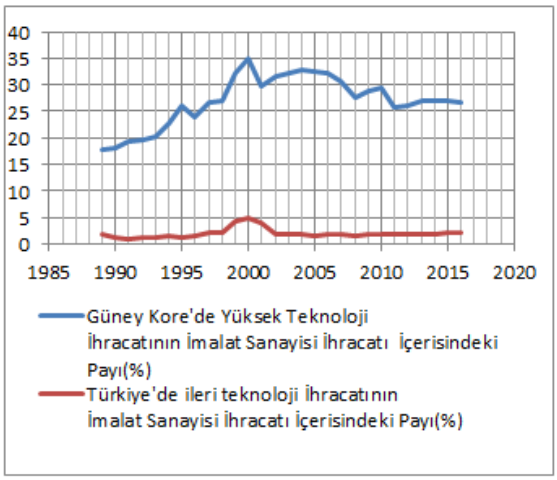
gelişmelerin artması büyük önem taşımakta idi. Elbette ki imalat sanayine yönelik olarak ürün kompozisyonun içeriği öne çıkmaktadır. Sürekli söylenen şekli ile de emek yoğun sektörlerden katma değeri yüksek faaliyetlere doğru yöneliş orta gelir tuzağı bağlamında üzerinde durulan en önemli konuların başında gelmektedir. Katma değeri yüksek ürünler ise özellikle teknoloji açısından gelişmiş ürünlerdir. İki ülke imalat sanayine ilişkin katma değerin 1990-2000 yılları arasında benzer ekonomik performans gösterdiği şekil 3.19'den anlaşılmaktadır. İki ülke arasında imalat sanayi katma değerinin GSYIH içindeki paylarının özellikle 2000'li yılları takip eden süreçte ciddi bir ayrışmayı beraberinde getirdiği gözlenmektedir. Özellikle bu yılların Güney Kore açısından ulusal teknoloji yol haritasının hazırlanmasını takip eden yıllara denk gelmesi ve de Türkiye bağlamında 2000'li yıllardan sonra ülkeye giriş yapan yabancı yatırımların sürekli olarak artması bağlamında oldukça ilgi çekicidir.

Şekil 3.20:Türkiye ve Güney Kore'nin İhracatlarının GSYIH'ları İçindeki Paylarının Karşılaştırılması

Kaynak: Dünya Bankası

Şekil 3.21:Türkiye ve GüneyKore'nin Yüksek Teknoloji İhracatlarının İmalat Sanayi İhracatları İçindeki Paylarının Karşılaştırılması

Kaynak: Dünya Bankası

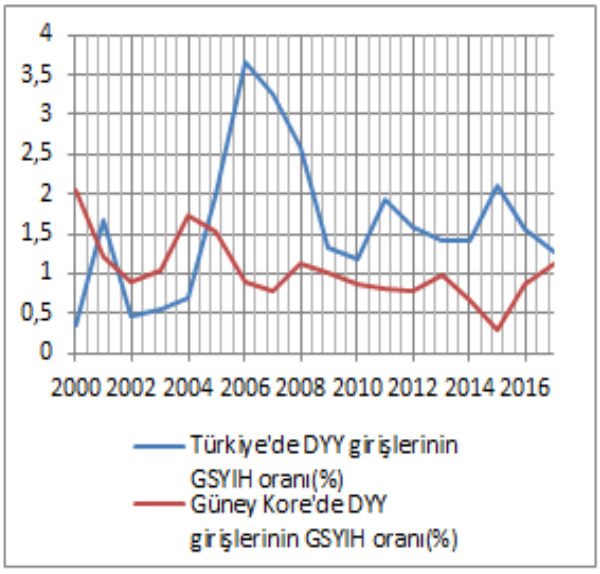
[https://data.worldbank.org/indicator/TX.VAL.TECH.MF.ZS?locations=KR-TR] (Erişim Tarihi:08.12.2018)(İhracatın GSYIH'daki paylarının karşılaştırması)

[https://data.worldbank.org/indicator/NE.EXP.GNFS.ZS?locations=KR-TR]](Erişim Tarihi:08.12.2018)(İleri teknoloji İhracatının İmalat Sanayisi İhracatı İçerisindeki Paylarının Karşılaştırılması)

Şekil 3.19'da ki 1990-2000 arasındaki durum şekil 3.20'deki durumla bire bir örtüşmektedir. İki ülkeye ait ihracat değerlerinin GSYIH'daki paylarını incelediğimizde, iki ülkenin de 1990-2000 arasında ihracata dayalı ekonomik büyüme

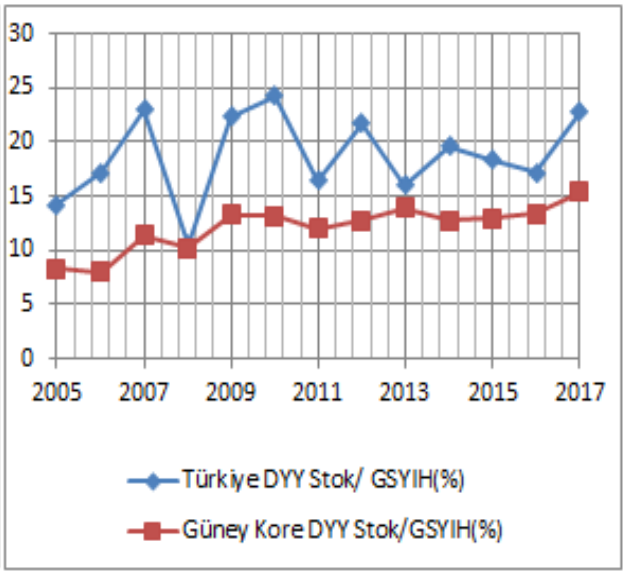
modelini takip ettikleri görülmektedir. Yine burada orta gelir tuzağı bağlamında yukarıda bahsi geçen ihracat ürünleri kompozisyonunun 2000 'li yıllardan sonraki süreçte Güney Kore için ciddi bir sıçrama oluşturduğu görülmektedir. Türkiye'nin ise aynı dönemde ihracat değerinin GSYIH içindeki payının sabit oranda devam ettiği izlenmektedir. Şekil 3.21'den de takip edilebileceği üzere, Güney Kore için ihracatın GSYIH içindeki payında sıçrama sağlayan ürünlerin ileri teknolojili ürünlerden oluştuğu aşikardır. Türkiye'nin ileri teknoloji ürünleri ihracatının imalat sanayi ihracatı içerisindeki payı ise 1990'lardan sonra büyük değişikler göstermemektedir. Bu durumun Türkiye'nin gerek Güney Kore ile kıyaslanmasındaki, gerekse orta gelir tuzağını aşabilmek için genel ekonomik performansındaki ciddi bir sorun olarak ortaya konulması gerekmektedir. Tabii ki bu yılların Türkiye'ye ciddi oranda doğrudan yabancı yatırımın geldiği 2000'li yılları da içermesi, bu dönemde Türkiye'ye gelen yabancı yatırımın ileri teknolojili ihracat ürünü üretilmesinde büyük değişiklikler yaratmadığını göstermesi bakımında da anlamlıdır.

Şekil 3.22:Türkiye-Güney Kore DYY girişlerinin GSYIH oranları karşılaştırması

Kaynak: Dünya Bankası [https://data.worldbank.org/indicator/BX.KLT.DINV.WD.GD.ZS?locations=KR-TR](Erişim Tarihi:08.12.2018)(DYY Girişlerinin GSYIH oranlarının karşılaştırılması)

Şekil 3.23:Türkiye-Güney Kore DYY stok değerlerinin GSYIH oranları karşılaştırması

Kaynak: Dünya Bankası Contry Fact sheet Report/OECD [https://data.oecd.org/fdi/fdi-stocks.htm#indicator-chart](Erişim Tarihi:08.12.2018)(DYY Stok değerlerinin GSYIH oranlarının karşılaştırılması)

[https://unctad.org/sections/dite_dir/docs/wir2018/wir18_fs_kr_en.pdf](Erişim Tarihi:08.12.2018))(DYY Stok değerlerinin GSYIH oranlarının karşılaştırılması)

İki ülkeyi doğrudan yabancı yatırımlar üzerinden karşılaştırdığımızda, gerek yıllık akış gerekse stok değerleri bağlamında iki ülkenin şekil 3.19 ve 3.20'deki pozisyonlarının yer değiştirdiği göze çarpmaktadır. Bir bakıma Güney Kore'ye yönelik olarak teknoloji ve imalata yönelik üretim yapısında yabancı sermayenin belirleyici bir rolde olmadığını söylemek mümkündür. Çünkü Güney Kore'nin, daha büyük oranda yabancı sermaye yapısına sahip Türkiye'ye göre bu alanlarda daha güçlü olduğu ve/veya kendi iç dinamikleri üzerinden ilerlediği görülmektedir.

3.1.5. Doğrudan Yabancı Yatırımların Türkiye'ye Etkisinin Değerlendirilmesi

2005 sonrası dönemde orta–yüksek gelir seviyesine çıkan Türkiye'nin yine bu yıllar ve sonrasında 2005 öncesine göre oldukça yüksek boyutta gerçekleşen doğrudan yabancı yatırıma evsahipliği yaptığı görülmektedir. Ülkeye gelen bu yatırımların bileşimi incelendiğinde, bu bileşim içinde yabancı yatırımcıların gayrimenkul edinimlerinde sürekli artış eğilimi olduğu görülmektedir.

Ülkeye giriş yapan doğrudan yabancı yatırımlar, belli yıllarda ciddi sıçramaları da beraberinde getiren ve halihazırda yabancı yatırım stoğu içinde oldukça büyük paya sahip olan ve satın almalar-birleşmeler (M&A) yoluyla gerçekleşen yatırımlardan ibarettir. Sadece firmaların sahipliğini değiştiren yatırımlar (M&A) ve gayrimenkul yatırımları, takip eden süreçte tesis, teknoloji, istihdam vs. bakımından üretime yönelik yeni yatırımlara dönüşebildikleri takdirde ülke ekonomisi için anlamlı kaynak olabilmektedirler.

Diğer taraftan sektörel boyutta incelediğimizde sanayiye yönelik doğrudan yabancı yatırımlar yıllar itibariyle azalış göstermektedir. Günümüzde doğrudan yabancı yatırımlar hizmetler sektörü yoğunluklu gerçekleşmektedir. Hizmetler sektöründe ise bu yatırımlar ağırlıklı olarak finans sektöründe görülmektedir. İmalat sanayine yönelik doğrudan yabancı yatırımlar yıllar itibariyle azalış gösterse de, bu sektör orta gelir tuzağı bağlamında hala en önemli sektör konumundadır. Ancak burada da doğrudan yabancı yatırımların özellikle ileri teknoloji gerektirmeyen ve/veya ileri teknoloji sağlamayan (var olan teknolojinin devam ettirildiği) belirli bir ürün kompozisyonunu sürdürdükleri görülmektedir.

Doğrudan yabancı yatırımların diğer yatırım türlerine göre en önemli avantajlarından biri de ağırlıklı olarak uzun süreli yatırım çeşidi olsalar da, özellikle son yıllarda doğrudan yabancı yatırımlardan kaynaklanan kar transferlerinin cari dengede olumsuzluk yaratacak seviyelere yükselmesi, önemli sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Burada da yabancı yatırımcının yatırımın güvenilirliğine ilişkin beklentilerindeki öncelik sıralaması bölüm içerisinde paylaşılmış idi ve Türkiye yatırım güvenilirliği ve yatırımcı beklentilerinin sağlanması bakımından maalesef alt sıralarda idi. Ayrıca ISO-500 çalışmasında da görüleceği üzere, ülkeye gelen doğrudan yabancı yatırımlar az sayıdaki güçlü grubun elinde toplanmış olarak karşımıza çıkmaktadır.

Türkiye'nin Güney Kore ile karşılaştırıldığı bölümde ayrıntılı biçimde belirtildiği üzere, geçmişte benzer ekonomik performansa sahip iki ülkeden Güney Kore'nin özellikle 2000 sonrası dönemde ileri teknolojiye ve de imalat sanayisinde kendi iç dinamikleri üzerine yoğunlaşması, ciddi ivme kazandırmıştır. Ancak daha yüksek boyutta doğrudan yabancı yatırım çeken Türkiye'nin hala orta-yüksek gelir grubu içerisindeki sürekliliği devam etmektedir.

BÖLÜM 4

4.1. Genel Değerlendirme ve Sonuç

Bu çalışmada doğrudan yabancı yatırım ile orta gelir tuzağı arasındaki doğrudan nedensellikten ziyade, orta gelir tuzağını oluşturan belirleyicilerin doğrudan yabancı yatırım ile olan etkileşimlerinin ayrı ayrı incelenmesi hedeflenmiştir. Dünya ekonomisinin ulaştığı noktada küreselleşme içerisindeki konumlanmaları ya da global dünyaya bağlanma ilişkileri sonucunda, ulusal ekonomilerin dünyadan izole olmaları ya da tam tersine yabancı yatırımın her türlüsüne açık olmaları biçimindeki tuzaklara düşmemeleri oldukça önemlidir. Bundan dolayıdır ki öncelikle orta gelir tuzağının kavramının ana bileşenleri üzerinden sınıflandırma gerçekleştirmek ve bu bileşenlerin doğrudan yabancı yatırımlar ile olan etkileşimlerini ayrı ayrı değerlendirmek gerekmektedir.

Orta gelir tuzağı kavramı üzerinde uzlaşılmış net bir tanımlama olmasa da, bu kavram sürdürülebilir ekonomik büyüme sürecinde yapılmakta olan birçok hatanın sonucunda ülkelerin orta gelir grubundan yüksek gelirli ülke grubuna geçiş yapamama nedenlerinin bir bütünü olarak karşımıza çıkmaktadır. İlgili çalışmalar orta gelir tuzağı ile ekonomik büyüme arasında doğrudan etkileşim kuran yaklaşımlar, ekonomik büyümenin uzun dönemde verimliliği esas alan yapısalcı çözümlemeleri ve de ekonomik büyümede meydana gelen yavaşlama ile gelişmiş ülkelere olan yakınsama eksikleri biçimindeki farklı yaklaşımlar üzerinden de ayrıştırılabilmektedir.

Ekonomik büyümede yapısalcı çözümleme bağlamında öne çıkan toplam faktör verimliliği, ekonomik büyümede karşılaşılan kritik kavramdır. Üst gelir grubuna dahil olan ülkelerde göze çarpan en önemli nokta, bu ülkelerin toplam faktör verimliliğinden kaynaklı olarak gerçekleştirmiş oldukları büyüme tipinin öne çıkmasıdır (Kharas ve Koli,2011). Gelişmekte olan ülkelerin gelişmiş ülkelere doğru yakınsama eksiklikleri üzerinden geliştirilen çalışmalarda ise kişi başı gelir düzeyleri ve bunların karşılaştırılması şeklindeki çalışmalarla birlikte, özellikle son dönemde orta gelir tuzağını gelir dağılımı eşitsizliği üzerinden açıklayan çalışmalar ön plana çıkmıştır.

Aşamalı sanayileşme/endüstrileşme çalışmaları da yurt içi yatırımların niteliğini orta gelir tuzağı bağlamında öne çıkaran ayırt edici çalışmalardır.

Bu çalışmada orta gelir tuzağının toplam faktör verimliliği, yurt içi yatırımlar, gelir dağılımı eşitsizliği ve ekonomik büyüme şeklindeki belirleyicilerinin doğrudan yabancı yatırımlar ile olan etkileşimleri incelenmiştir.

Doğrudan yabancı yatırımların toplam faktör verimliliğine etkisi büyük oranda teknoloji ve inovasyona dayalı gelişmeler üzerinden gerçekleştirilse de, doğrudan yabancı yatırımın motivasyonu başka faktörlerin etkinliğini de beraberinde getirmekte ve bu faktörlerin etkinliğine bağlı olarak da bu motivasyonun toplam faktör verimliliği üzerindeki etkisi değişkenlik ortaya koymaktadır. Bu etkiyi farklılaştıran nedenler orta gelir tuzağının belirleyicileri ile ortaktır. Özellikle eğitim ve beşeri sermayenin ülkeden ülkeye farklılık gösteren katkısı (absorbe edebilme gücü), ülkenin finansal gelişmişlik düzeyi, kurumsallaşma, teknoloji açığı şeklindeki faktörler doğrudan yabancı yatırımın toplam faktör verimliliğine etkisinde öncelikli konuma sahiptirler.

Bununla birlikte doğrudan yabancı yatırımın toplam faktör verimliliğine olan etkisi mikro (yoğunluklu olarak sektörel bazlı) ve makro (verimlilik ile ilgili ülke düzeyinde sağlıklı verilere ulaşılabiliyorsa) düzeyde teknoloji, inovasyon ve Ar&Ge bazlı yatırımlar üzerinden gerçekleşmektedir. Özellikle burada ilgili dönüşümün teknolojik değişimden mi yoksa teknik verimlilikten mi kaynaklı olduğunun sorgulanması ya da bunların farklı düzeydeki etkilerinin toplamı, faktör verimliliğinde genel etkiye dönüşmektedir. Bu etkiler doğrudan yabancı yatırımlardan teknolojik değişim ve teknik verimliliğe doğru bir nedensellik yoluyla araştırılsa da, teknolojik değişim ve teknik verimlilikten doğrudan yabancı yatırımlara doğru bir nedenselliğin üzerinde duran çalışmalar da mevcuttur.

Üretimin finansmanı ve üretim kapasitesinin arttırılarak üretimle ilgili yapısal değişimlerin gerçekleştirilebilmesi, gelişmekte olan ülkelerin orta gelir tuzağı konumlanışlarına dair ciddi tartışmaları beraberinde getirmektedir. Yurtiçi yatırımların bu tartışma içerisinde doğrudan yabancı yatırımlarla olan ilişkisi, orta gelir tuzağı bağlamında belirleyici bir etken olmaktadır. Bu belirleyicilik ilişkisi özellikle bu iki

yatırım türü arasında tamamlayıcılık, birbirinin yerine geçme, crowd in (piyasaya çekme), crowd out (piyasadan dışlama) ve de yatırım türleri arasında nedensellik ilişkileri üzerinden (doğrudan yabancı yatırımlardan yurtiçi yatırımlara nedensellik ilişkisi, yurtiçi yatırımlardan doğrudan yabancı yatırımlara doğru nedensellik biçiminde ortaya çıkabilmektedir) ekonomik büyümede farklı etkileşimler yaratmaktadır.

Son dönemde orta gelir tuzağına ilişkin yapılan çalışmalarda öne çıkan bir diğer belirleyici de gelir dağılımı eşitsizliğidir. Gelir dağılımı eşitsizliği ile orta gelir tuzağının ilişkisi birbiriyle bağlantılı ekonomik ve sosyal nedenler üzerinden ortaya çıkmakta ve de orta gelir tuzağının aşılması için gelir dağılımı eşitsizliğinin azaltılması gereği üzerinde durulmaktadır. Doğrudan yabancı yatırımların gelir dağılımı eşitsizliği üzerindeki etkisini araştıran mevcut çalışmalar ise, teorik yapıyı modernizasyon ve bağımlılık hipotezleri üzerinden şekillendirmektedirler. Bu iki farklı yaklaşım üzerinden doğrudan yabancı yatırımların gelir dağılımı eşitsizliğini arttırma yönünde mi yoksa tersi yönde mi etki yaptığını inceleyen farklı çalışmalar bulunmaktadır.

Orta gelir tuzağı en basit ifade ile sürdürülebilir ekonomik büyümenin devam ettirilememesi ve/veya ekonomik büyümedeki yavaşlamanın giderilememesi şeklinde ortaya çıkmaktadır. Bir bakıma orta gelir tuzağı literatürü, ekonomik büyüme kavramı üzerinden ilerlemektedir. Bundan dolayı bu kavram orta gelir tuzağının temel belirleyicilerinden biridir. Aslında diğer belirleyicilerin de doğrudan yabancı yatırımlarla olan etkileşimleri ekonomik büyümenin bu etkileşimlerden nasıl etkilendiği üzerinden araştırılarak incelenmiş idi. Bu belirleyicilerin doğrudan yabancı yatırımlarla olan etkileşimlerinin ekonomik büyümeye etkileri dışında, doğrudan yabancı yatırımlarla ekonomik büyüme arasında doğrudan ilişkiyi inceleyen çalışmalar da mevcuttur. Bu çalışmalarda doğrudan yabancı yatırımın ekonomik büyümeye pozitif etkisi olduğu yönündeki çıkarsamalarla birlikte, bu etkinin negatif hatta belirsiz olduğu yönünde çalışmalar da ortaya konulmaktadır. Doğrudan yabancı yatırımlardan ekonomik büyümeye doğru nedensellik ilişkisi, bazı çalışmalarda ise "ekonomik büyüme arttıkça daha fazla doğrudan yabancı yatırım çekmektedir." şeklindeki ters yönlü nedensellikleri de kapsayabilmektedir. Yine doğrudan yabancı yatırımın uzun ya da kısa vadeli oluşu da ekonomik büyümede farklı etkiler yaratabilmektedir.

Burada belirtilmesi gereken diğer bir önemli nokta ise, ilgili çalışmalarda doğrudan yabancı yatırımın ülkeye giriş şeklinin ya da bu yatırımın türünün orta gelir tuzağı belirleyicileri üzerinde farklı etkiler yapmasıdır. Teorik çalışmalarla ortaya konulmuş olan doğrudan yabancı yatırımların orta gelir tuzağı belirleyicileri üzerindeki etkisi, her bir belirleyici için yapılmış olan ampirik çalışmalarla da özetlenmiştir. Burada ilgili çalışmanın araştırma bölgesine, incelenen döneme, farklı çalışmalarda kullanılan veri setlerine ve de bu çalışmalarda uygulanmış olan ekonometrik yöntemlere bağlı olarak ilgili etkileşimlere ilişkin farklı sonuçlara ulaşılmıştır.

Gerek teorik gerekse ampirik çalışmalar üzerinden orta gelir tuzağı belirleyicilerinin doğrudan yabancı yatırımlarla olan etkileşimleri bizi farklı sonuçlara taşıyabilmektedir. Bundan dolayıdır ki orta gelir tuzağının aşılmasında doğrudan yabancı yatırımların sadece katkılarının vurgulanması sakıncalıdır.

Türkiye'nin orta gelir tuzağı konumlanışına ilişkin yapılmış olan birçok çalışma, Türkiye'nin orta gelir tuzağında olduğunu ya da bu tuzağa ilişkin bir risk ile karşı karşıya olduğunu göstermektedir. Bu çalışmalarda nedenselliklere ilişkin ortaya konulmuş olan farklılıklarda bile teknolojiye dair yapısal çözümlemeler ortaya konulurken zaman kaybedilmemesi gerekliliği, üzerinde durulmuş olan ortak noktaların başında gelmektedir. Bu bağlamda üretim sürecindeki emek yoğun sektörlerden sağlanan büyümenin yerini Ar&Ge ve inovasyona dayalı teknolojik üretim süreçlerinden kaynaklı büyümenin alması ve de dış piyasadaki rekabete yönelik ürün yelpazesinin teknoloji ile detaylandırılarak katma değeri yüksek ürün grubuna geçişin sağlanması, üzerinde durulan önemli noktalardandır.

Yukarıda bahsi geçen çalışmalarda Türkiye'nin teknolojik yapısını dönüştürmedeki yabancı sermaye bağımlılığının orta gelir tuzağı bağlamında ciddi riskler taşıdığı ve de ülkenin ara malı ithalatına bağımlılığı sonucu üretimin ulusallaştırılamaması (yerlileştirilememesi), bu çalışmalarda özellikle vurgu yapılan başlıca saptamalardır.

Yabancı sermaye-orta gelir tuzağı ilişkisinin Türkiye deneyimi bağlamında (tasarruf-yatırım dengesinin sağlanabilmesi için) yetersiz yurt içi tasarrufların yerini

artan oranda yurtdışı tasarrufların alıyor olması da, yine aynı çalışmalarda diğer bir sorun olarak belirtilmektedir. Yurtdışı tasarrufların kullanımındaki artışın tasarruf yatırım dengesinin sürekli açık vererek cari açığı arttırdığı ve bu sürecin sonunda ise milli gelir artışında ve sürdürülebilir ekonomik büyümenin sağlamasında sıkıntılar ortaya çıkardığı belirtilmektedir.

Bu çalışmalarda ilgili saptamalarla birlikte eğitim ve özellikle de beşeri sermaye gelişimi vurgusu, emek verimliliği, uzmanlaşma ve kurumsallaşmanın sağlanması, hukuk sisteminin demokrasi, özgürlükler ve fikri mülkiyet haklarını koruyacak şekilde güncellenmesi ve de patent başvurularının arttırılması, Türkiye'nin orta gelir tuzağı konumlanışı bağlamında öne çıkan diğer değişkenlerdir.

Bu çalışmada Türkiye'nin orta gelir tuzağı konumlanışı Robertson ve Ye (2013) yaklaşımı ile ekonometrik olarak test edilmiştir. Bu yaklaşım ile Türkiye GSYIH/GSMH değerlerinin logaritmasından ABD'nin GSYIH/GSMH 'sının logaritma değerlerinin farkı alınarak oluşturulmuş olan serilere durağanlık analizleri uygulanmıştır. Bu çerçevede durağanlık durumu, farklı nitelikteki geleneksel Augmented Dickey-Fuller (ADF), Phillips-Perron (PP) ve Dickey –Fuller GLS (DF-GLS) testleri ve yapısal kırılmalı Zivot-Andrews (ZA), Lee ve Strazicich (LS) ve de Carrion-i Silvestre (CS) birim kök testleriyle gerçekleştirilmiştir.

Türkiye burada gerçekleştirilmiş olan ekonometrik yöntem sınamasında orta gelir tuzağında gözükmemektedir. Bilindiği üzere orta gelir tuzağına ilişkin en yaygın kabul edilen tanımlamaların başında ABD GSYH 'sının yüzde 20'lik dilimine takılı kalınması gelmektedir. Türkiye GSYH 'sının ABD GSYH 'sına oranlandığında 2009 ve sonrasında tam olarak %20-21 bandını takip ettiği gözükmektedir. Bir diğer tanımlama ise test edilen ülkenin gelir düzeyinin uzun yıllar dünya ortalama gelir düzeyi etrafında seyretmesidir. 2005-2006 dönemi sonrası dünya ortalama gelir düzeyinin üzerine çıktığı gözükse de Türkiye, dünya ortalama gelir düzeyiyle benzeşen salınımlar göstermektedir. Türkiye'nin ilgili göstergelerle şu an için orta gelir tuzağında olduğunu kabul edebilmek zor gözükse de, benzer şekilde devam edecek salınımlar takip eden süreçte Türkiye'yi orta gelir tuzağı bağlamında riskli duruma itebilecektir.

Elli yıl gibi uzun dönem alt-orta gelir grubunda (tuzağında) kalan Türkiye, ancak 2005 yılında orta-yüksek gelir grubuna dahil olabilmiştir. Geçmişte Türkiye ile benzer konumlanış ve ekonomik performans gösteren ülkeler şu anda yüksek gelirli ülkeler grubunda yer alıyorken Türkiye'nin orta-yüksek gelir grubu seviyesinden kurtulabilmesi ya da orta gelir tuzağına takılmadan yüksek gelirli ülke konumuna geçebilmesi için, uygulanan doğrudan yabancı yatırım politikasının incelenmesi gerekmektedir.

Türkiye'deki doğrudan yabancı yatırım politikalarını 1963 Planlı kalkınma öncesi, 1963-1980 planlı kalkınma ve de 1980 sonrası serbest piyasaya geçiş dönemleri olarak üç dönem şeklinde incelemek mümkündür.

Planlı kalkınma öncesi dönemde, cumhuriyetin ilk yıllarından 1950'li yıllara kadar geçen süreçte dışarıdan yoğun bir sermaye akımı sağlanamadığını söylemek mümkündür. Dönemin karakteristiğinden ötürü bu süreç, devletçilik politikalarının öne çıktığı yıllar olarak gözükmektedir. 1950'li yıllardan sonra yabancı sermayenin teşviğine dayanan yeni bir iktisat politikasının uygulandığını söylemek yanlış olmayacaktır. Bu dönemde 1950 yılında yabancı sermayeye ilişkin engellerin kaldırılması yönünde ilk kanun, 1951 yılında "Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu" ile belli sektörlerde yabancı yatırımcıya hak ve kolaylıklar sağlanmış ve de 1954 yılındaki "Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu" ile de yerli yatırımcının olduğu hiçbir alanda yabancı yatırımcıya imtiyaz sağlamayacak şekilde yabancı sermaye girişine olanak sağlanmıştır.

Ekonomik uygulama olarak 50'lerden 80'lerin başına kadar gerçekleşen yabancı yatırımlar düşük seviyelerde seyretmiştir.1963 ile başlayan süreçte 1983 yılına kadar devam eden dört farklı kalkınma planı çerçevesinde planlı ekonomi politikası uygulanmıştır. Her ne kadar ithal ikameci yaklaşım ve dışa bağımlılığın azaltılması ilkesi söz konusu ise de, yabancı yatırımları çekebilmek için idari ve hukuki anlamda teşvikler benimsenmiş ve doğrudan yabancı yatırımlar konusunda ilk defa net olarak seçici bir politika izlenmesi Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planında kabul edilmiştir. Üzerinde önemle durulması gereken yaklaşıma göre, ülkeye gelen doğrudan yabancı yatırımların büyümeyi ve kalkınmayı destekleyen, yurtiçi rekabeti gözeten ve de

ihracatı arttıran yatırımların tercih edilmesi üzerinde durulmuştur. Yabancı yatırımlarda ileri teknoloji getirme şartı ise Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planında yer almış ve Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda bu yatırımların ihracatı arttırması şeklindeki koşula dış satım koşulu da eklenmiştir.

1980 sonrasında dışa açılma, ekonomide serbestleşme ve de küreselleşme çerçevesinde yeni bir ekonomik perspektifin geliştirildiği bir dönem karşımıza çıkmaktadır. Türkiye bu dönemde ithal ikameci yapıdan uzaklaşarak ihracata dayalı büyüme modelleri üzerinden ekonomik performans göstermeye başlamıştır. Yine bu dönemde uluslararası sermaye çekebilmek için yeni kanun tasarıları üzerinden liberal içerikli birçok düzenleme gerçekleştirilmiştir. Mevzuata ilişkin düzenlemeler yanında yatırımcının idari ve bürokratik engellere takılmaması için reform programları kabul edilmiş ve de uygulamaya yönelik olarak kolaylaştırıcı teşvik ve programlar oluşturulmuştur. Planlı dönemin seçici tavrından ziyade daha fazla yabancı yatırım çekebilmek için yeni finansman modelleri geliştirilmiş, yerli ve yabancı yatırımcı arasında farklılıklar ortadan kaldırılmıştır. Yapılan pek çok değişiklik ve düzenlemeye karşın 2000'li yıllara kadar istenilen düzeyde yabancı yatırım girişi sağlanamamıştır. Ancak 2000'li yıllardan sonra yatırım girişi hızlanmış ve 2006 yılında ise en yüksek seviyesini yakalamıştır.

Türkiye üst-orta gelir grubuna 2005 sonrası dahil olmuştur. Doğrudan yabancı yatırımların Türkiye'deki orta gelir tuzağına etkisini inceleyebilmek için özellikle 2005 ve sonrası Türkiye'deki doğrudan yabancı yatırım hareketlerinin incelenmesi büyük önem taşımaktadır. Öncelikle 2005 sonrası doğrudan yabancı yatırım bileşimi incelendiğinde göze çarpan ilk nokta, yabancı yatırımcıların gayrimenkul edinimlerindeki sürekli artış eğilimi görülmesi ve de yabancı yatırım stoğuna ilişkin olarak satın alma ve birleşmeler (M&A) yoluyla gerçekleşen yatırımların büyük paya sahip olmasıdır. Sadece firmaların sahipliğini değiştiren (M&A) yatırımlar ve gayrimenkul yatırımları, takip eden süreçte tesis, teknoloji, istihdam vs. bakımından üretime yönelik yeni yatırımlara dönüşebildikleri takdirde ülke ekonomisi için anlamlı kaynak olabilmektedirler.

Yine 2005 ve sonraki dönem için ülkeye giriş yapan doğrudan yabancı yatırımları sektörel olarak incelediğimizde, sanayiye yönelik doğrudan yabancı yatırımlarda yıllar itibariyle azalış görülmektedir. Günümüzde doğrudan yabancı yatırımlar hizmetler sektöründe yoğunlaşmaktadır. Hizmetler sektöründeki bu yatırımlar ağırlıklı olarak finans sektöründe görülmektedir. İmalat sanayine yönelik doğrudan yabancı yatırımlar yıllar itibariyle azalış gösterse de, bu sektör orta gelir tuzağı bağlamında hala en önemli sektör konumundadır. Orta gelir tuzağı bağlamında üzerinde durulması gerekli olan bir diğer önemli nokta ise ülkeye giriş yapan doğrudan yabancı yatırımların özellikle ileri teknoloji gerektirmeyen ve/veya ileri teknoloji sağlamayan (var olan teknolojinin devam ettirildiği) bir ürün kompozisyonunu sürdürdüklerinin görülmesidir.

Doğrudan yabancı yatırımların diğer yatırım türlerine göre en önemli avantajlarından birisinin ağırlıklı olarak uzun süreli bir yatırım çeşidi olmasına karşın, özellikle son yıllarda doğrudan yabancı yatırımlardan kaynaklanan kar transferleri cari dengede olumsuzluk yaratacak seviyelere ulaşmıştır.

Türkiye yabancı yatırımcının beklentilerinin sağlanması ve yatırım güvenilirliği açısından, yapılmış olan uluslararası anketlerde maalesef alt sıralarda yer almaktadır. Ayrıca ISO-500 çalışmasından da görüleceği üzere, ülkeye gelen doğrudan yabancı yatırımlar az sayıdaki güçlü grubun elinde toplanmış olarak karşımıza çıkmaktadır. Gelinen süreçte doğrudan yabancı yatırımlardan sağlanabilecek olan yararlar kısıtlanmıştır ve süreç yabancı yatırımcının inisiyatifine bırakılmıştır. Türkiye, ev sahipliği yaptığı doğrudan yabancı yatırımların niteliği konusunda gerekli özenin gösterilmesinde yetersiz kalmaktadır. Gelinen noktada belli bir yatırım politikasına bağlı olarak gerçekleştirilmeyen, daha çok kısa vadeli ekonomi-politik hedeflerin gerçekleştirilmesinde kullanılan doğrudan yabancı yatırımlardan bahsedilebilmektedir. Ancak orta gelir tuzağının aşılmasında ya da yüksek gelirli ülkeler grubuna geçilmesinde doğrudan yabancı yatırımlara ilişkin strateji belirlenmesi zorunludur.

İlgili konumlanışta orta gelir tuzağı ile doğrudan yabancı yatırımlar arasındaki etkileşime ilişkin olarak Ohno (2009)'nun çalışması önemlidir. Bu çalışmada Ohno, "cam tavan etkisi" (glass ceiling) olarak nitelendirdiği orta gelir tuzağının aşılabilmesi

için üretimin kalite kontrol, pazarlama, lojistik, tasarım, teknoloji ve yönetim gibi tüm aşamalarında yerli üreticilerin yabancı firmaların yerine geçmesinin ülke ekonomisindeki yabancı bağımlılığını azaltacağını belirtmektedir. Böylece yaratılan içsel değerin hızla artacağı, ülkenin gelişmiş ülkelerle rekabet edebilecek kalitedeki malların ihracatçısı olacağı ve küresel piyasalardaki payını artırarak bir üst gelir grubuna geçebileceği üzerinde durulmaktadır.

Ülkenin kendi iç dinamikleri ile teknoloji ve yönetim bilgisi üreticiliğine evrilmesi ve de orta gelir tuzağını aşarak bir üst gelir grubuna geçmesi, Türkiye ile Güney Kore karşılaştırması üzerinden değerlendirilmiştir. 1980 öncesi kişi başı GSMH değerleri aynı düzeyde gerçekleşen, 1990-2000 döneminde ihracata dayalı ekonomik büyüme modeli takip eden ve yine aynı dönemde özellikle orta gelir tuzağı bağlamında öne çıkan imalat sanayi katma değerlerinin GSYIH'larına oranları benzer düzeylerde gerçekleşen Türkiye ve Güney Kore, 2000 yılını takip eden süreçle birlikte ekonomik performans yönünden büyük bir farklılaşma göstermektedirler. Bahsi geçen yıllar ile birlikte Güney Kore'nin kendi iç dinamikleri ile ulusal teknoloji yol haritasını devam ettirmesi, takip eden yıllarda Güney Kore'de ekonomik olarak sıçrama yaratmış ve ülke yüksek gelirli ülkeler grubunda yer edinmiştir. Buna karşılık yine Türkiye ile Güney Kore arasında doğrudan yabancı yatırımların GSYH'ye oranları karşılaştırıldığında, bu oran Türkiye'de daha yüksek seviyede gerçekleşmiştir. Fakat Güney Kore'nin ileri teknoloji ürünü ihracatının imalat sanayi ihracatı içerisindeki payının oldukça yüksek seviyelerde olduğu gözlemlenmektedir. Yani Güney Kore 'nin teknoloji ve imalata yönelik üretim yapısında yabancı sermayenin belirleyici bir rolde olmadığını söylemek mümkündür, bir değişle Güney Kore kendi iç dinamikleri ile üst gelir grubuna dahil olmuştur. Buna karşın Türkiye'nin üst-orta gelir grubu içerisindeki sürekliliği devam etmektedir.

Sonuç olarak ülkelerin orta gelir tuzağına takılmadan üst gelir grubuna geçebilmelerinde yabancı yatırım bağımlılıklarının azaltılmasının ve /veya doğrudan yabancı yatırım konusunda seçici bir politika belirlemesinin önemi büyüktür. Her ne kadar planlı kalkınma dönemlerinde büyük boyutta doğrudan yabancı yatırım girişi gerçekleşmemiş olsa da kalkınma esaslarında doğrudan yabancı yatırımlar konusunda ilk defa seçici esaslar taşıyan Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın incelenmesi,

strateji belirlemede önemli bir kaynak yaratacaktır. Plan çerçevesinde kabul edilmiş olan; yabancı sermayenin yurt içinden sağlanamayacak bir teknoloji getirmesi, kurulacak kapasitelerde uluslararası rekabet olanağına sahip olması, yabancı yatırım izinlerinin özellikleri belirlenmiş olan projelere sağlanması, ihracat şartı, yatırım izninin belirli sürelere bağlanması, yabancı sermayenin tekel yaratmaması ve de yabancı sermayeye karşı yerli sermayeye koruma sağlayan değişik sektörel esaslar (Durgun,2016) strateji oluşturmada üzerinde tekrar düşünülmesi gerekli noktalardır.

EKLER

EK 1:ADF Testi Sonuçları

Null Hypothesis: SER01 has a unit root
Exogenous: Constant
Lag Length: 1 (Automatic - based on SIC, maxlag=10)

		t-Statistic	Prob.*
Augmented Dickey-Fuller test statistic		-1.769317	0.3909
Test critical values:	1% level	-3.574446	
	5% level	-2.923780	
	10% level	-2.599925	

*MacKinnon (1996) one-sided p-values.

Augmented Dickey-Fuller Test Equation
Dependent Variable: D(SER01)
Method: Least Squares
Date: 03/06/18 Time: 00:10
Sample (adjusted): 1969 2016
Included observations: 48 after adjustments

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
SER01(-1)	-0.068309	0.038607	-1.769317	0.0836
D(SER01(-1))	0.580466	0.128433	4.519594	0.0000
C	0.140129	0.082840	1.691568	0.0976

R-squared	0.316614	Mean dependent var	-0.012268
Adjusted R-squared	0.286241	S.D. dependent var	0.099962
S.E. of regression	0.084452	Akaike info criterion	-2.044802
Sum squared resid	0.320947	Schwarz criterion	-1.927852
Log likelihood	52.07525	Hannan-Quinn criter.	-2.000606
F-statistic	10.42429	Durbin-Watson stat	2.096138
Prob(F-statistic)	0.000191		

Null Hypothesis: SER01 has a unit root
Exogenous: Constant, Linear Trend
Lag Length: 1 (Automatic - based on SIC, maxlag=10)

		t-Statistic	Prob.*
Augmented Dickey-Fuller test statistic		-2.448439	0.3513
Test critical values:	1% level	-4.161144	
	5% level	-3.506374	
	10% level	-3.183002	

*MacKinnon (1996) one-sided p-values.

Augmented Dickey-Fuller Test Equation
Dependent Variable: D(SER01)
Method: Least Squares
Date: 03/06/18 Time: 00:13
Sample (adjusted): 1969 2016
Included observations: 48 after adjustments

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
SER01(-1)	-0.111214	0.045422	-2.448439	0.0184
D(SER01(-1))	0.573815	0.125856	4.559296	0.0000
C	0.288757	0.119090	2.424687	0.0195
@TREND("1960")	-0.001791	0.001050	-1.704981	0.0952

R-squared	0.358965	Mean dependent var	-0.012268
Adjusted R-squared	0.315259	S.D. dependent var	0.099962
S.E. of regression	0.082718	Akaike info criterion	-2.067112
Sum squared resid	0.301057	Schwarz criterion	-1.911178
Log likelihood	53.61068	Hannan-Quinn criter.	-2.008184
F-statistic	8.213014	Durbin-Watson stat	2.131371
Prob(F-statistic)	0.000189		

Null Hypothesis: SER03 has a unit root
Exogenous: Constant
Lag Length: 0 (Automatic - based on SIC, maxlag=10)

		t-Statistic	Prob.*
Augmented Dickey-Fuller test statistic		-1.803900	0.3750
Test critical values:	1% level	-3.552666	
	5% level	-2.914517	
	10% level	-2.595033	

*MacKinnon (1996) one-sided p-values.

Augmented Dickey-Fuller Test Equation
Dependent Variable: D(SER03)
Method: Least Squares
Date: 03/06/18 Time: 00:20
Sample (adjusted): 1961 2016
Included observations: 56 after adjustments

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
SER03(-1)	-0.120051	0.066551	-1.803900	0.0768
C	0.250797	0.141781	1.768899	0.0826

R-squared	0.056835	Mean dependent var	-0.001904
Adjusted R-squared	0.039369	S.D. dependent var	0.166901
S.E. of regression	0.163583	Akaike info criterion	-0.747931
Sum squared resid	1.445008	Schwarz criterion	-0.675597
Log likelihood	22.94207	Hannan-Quinn criter.	-0.719887
F-statistic	3.254054	Durbin-Watson stat	1.649297
Prob(F-statistic)	0.076826		

Null Hypothesis: SER03 has a unit root
Exogenous: Constant, Linear Trend
Lag Length: 0 (Automatic - based on SIC, maxlag=10)

		t-Statistic	Prob.*
Augmented Dickey-Fuller test statistic		-2.914298	0.1660
Test critical values:	1% level	-4.130526	
	5% level	-3.492149	
	10% level	-3.174802	

*MacKinnon (1996) one-sided p-values.

Augmented Dickey-Fuller Test Equation
Dependent Variable: D(SER03)
Method: Least Squares
Date: 03/06/18 Time: 00:21
Sample (adjusted): 1961 2016
Included observations: 56 after adjustments

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
SER03(-1)	-0.217496	0.074631	-2.914298	0.0052
C	0.563587	0.184663	3.051984	0.0035
@TREND("1960")	-0.003778	0.001517	-2.491123	0.0159

R-squared	0.155694	Mean dependent var	-0.001904
Adjusted R-squared	0.123833	S.D. dependent var	0.166901
S.E. of regression	0.156226	Akaike info criterion	-0.822943
Sum squared resid	1.293549	Schwarz criterion	-0.714442
Log likelihood	26.04239	Hannan-Quinn criter.	-0.780877
F-statistic	4.886722	Durbin-Watson stat	1.645552
Prob(F-statistic)	0.011278		

EK 2:PP Testi Sonuçları

Null Hypothesis: SER01 has a unit root
Exogenous: Constant
Bandwidth: 3 (Newey-West automatic) using Bartlett kernel

		Adj. t-Stat	Prob.*
Phillips-Perron test statistic		-1.150575	0.6882
Test critical values:	1% level	-3.571310	
	5% level	-2.922449	
	10% level	-2.599224	

*MacKinnon (1996) one-sided p-values.

Residual variance (no correction)	0.009524
HAC corrected variance (Bartlett kernel)	0.019301

Null Hypothesis: SER01 has a unit root
Exogenous: Constant, Linear Trend
Bandwidth: 3 (Newey-West automatic) using Bartlett kernel

		Adj. t-Stat	Prob.*
Phillips-Perron test statistic		-1.799974	0.6896
Test critical values:	1% level	-4.156734	
	5% level	-3.504330	
	10% level	-3.181826	

*MacKinnon (1996) one-sided p-values.

Residual variance (no correction)	0.009087
HAC corrected variance (Bartlett kernel)	0.018041

Phillips-Perron Test Equation
Dependent Variable: D(SER01)
Method: Least Squares
Date: 03/11/18 Time: 11:40
Sample (adjusted): 1968 2016
Included observations: 49 after adjustments

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
SER01(-1)	-0.024370	0.044016	-0.553659	0.5824
C	0.039056	0.094060	0.415222	0.6799

R-squared	0.006480	Mean dependent var	-0.012422
Adjusted R-squared	-0.014659	S.D. dependent var	0.098921
S.E. of regression	0.099644	Akaike info criterion	-1.734475
Sum squared resid	0.466655	Schwarz criterion	-1.657258
Log likelihood	44.49464	Hannan-Quinn criter.	-1.705179
F-statistic	0.306539	Durbin-Watson stat	0.938532
Prob(F-statistic)	0.582436		

Phillips-Perron Test Equation
Dependent Variable: D(SER01)
Method: Least Squares
Date: 03/11/18 Time: 11:41
Sample (adjusted): 1968 2016
Included observations: 49 after adjustments

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
SER01(-1)	-0.068696	0.052702	-1.303462	0.1989
C	0.190027	0.137605	1.380954	0.1740
@TREND("1960")	-0.001792	0.001205	-1.486832	0.1439

R-squared	0.052037	Mean dependent var	-0.012422
Adjusted R-squared	0.010821	S.D. dependent var	0.098921
S.E. of regression	0.098384	Akaike info criterion	-1.740598
Sum squared resid	0.445257	Schwarz criterion	-1.624772
Log likelihood	45.64464	Hannan-Quinn criter.	-1.696654
F-statistic	1.262552	Durbin-Watson stat	0.944621
Prob(F-statistic)	0.292551		

Null Hypothesis: SER03 has a unit root
Exogenous: Constant
Bandwidth: 3 (Newey-West automatic) using Bartlett kernel

		Adj. t-Stat	Prob.*
Phillips-Perron test statistic		-2.020513	0.2775
Test critical values:	1% level	-3.552666	
	5% level	-2.914517	
	10% level	-2.595033	

*MacKinnon (1996) one-sided p-values.

Residual variance (no correction)	0.025804
HAC corrected variance (Bartlett kernel)	0.032189

Null Hypothesis: SER03 has a unit root
Exogenous: Constant, Linear Trend
Bandwidth: 3 (Newey-West automatic) using Bartlett kernel

		Adj. t-Stat	Prob.*
Phillips-Perron test statistic		-3.105778	0.1150
Test critical values:	1% level	-4.130526	
	5% level	-3.492149	
	10% level	-3.174802	

*MacKinnon (1996) one-sided p-values.

Residual variance (no correction)	0.023099
HAC corrected variance (Bartlett kernel)	0.030607

Phillips-Perron Test Equation
Dependent Variable: D(SER03)
Method: Least Squares
Date: 03/11/18 Time: 11:46
Sample (adjusted): 1961 2016
Included observations: 56 after adjustments

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
SER03(-1)	-0.120051	0.066551	-1.803900	0.0768
C	0.250797	0.141781	1.768899	0.0825

R-squared	0.056835	Mean dependent var	-0.001904
Adjusted R-squared	0.039369	S.D. dependent var	0.166901
S.E. of regression	0.163583	Akaike info criterion	-0.747931
Sum squared resid	1.445008	Schwarz criterion	-0.675597
Log likelihood	22.94207	Hannan-Quinn criter.	-0.719887
F-statistic	3.254054	Durbin-Watson stat	1.649297
Prob(F-statistic)	0.076826		

Phillips-Perron Test Equation
Dependent Variable: D(SER03)
Method: Least Squares
Date: 03/11/18 Time: 11:47
Sample (adjusted): 1961 2016
Included observations: 56 after adjustments

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
SER03(-1)	-0.217496	0.074631	-2.914298	0.0052
C	0.563587	0.184663	3.051984	0.0035
@TREND("1960")	-0.003778	0.001517	-2.491123	0.0159

R-squared	0.155694	Mean dependent var	-0.001904
Adjusted R-squared	0.123833	S.D. dependent var	0.166901
S.E. of regression	0.156226	Akaike info criterion	-0.822943
Sum squared resid	1.293549	Schwarz criterion	-0.714442
Log likelihood	26.04239	Hannan-Quinn criter.	-0.780877
F-statistic	4.886722	Durbin-Watson stat	1.645552
Prob(F-statistic)	0.011278		

Ek 3:DF-GLS Testi Sonuçları

Null Hypothesis: SER01 has a unit root
Exogenous: Constant
Lag Length: 1 (Automatic - based on AIC, maxlag=10)

		t-Statistic
Elliott-Rothenberg-Stock DF-GLS test statistic		-1.776245
Test critical values:	1% level	-2.614029
	5% level	-1.947816
	10% level	-1.612492

*MacKinnon (1996)

DF-GLS Test Equation on GLS Detrended Residuals
Dependent Variable: D(GLSRESID)
Method: Least Squares
Date: 03/11/18 Time: 12:26
Sample (adjusted): 1969 2016
Included observations: 48 after adjustments

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
GLSRESID(-1)	-0.067949	0.038254	-1.776245	0.0823
D(GLSRESID(-1))	0.587828	0.126147	4.659856	0.0000

R-squared	0.313820	Mean dependent var	-0.012268
Adjusted R-squared	0.298903	S.D. dependent var	0.099962
S.E. of regression	0.083700	Akaike info criterion	-2.082389
Sum squared resid	0.322260	Schwarz criterion	-2.004422
Log likelihood	51.97733	Hannan-Quinn criter.	-2.052925
Durbin-Watson stat	2.104279		

Null Hypothesis: SER01 has a unit root
Exogenous: Constant, Linear Trend
Lag Length: 1 (Automatic - based on AIC, maxlag=10)

		t-Statistic
Elliott-Rothenberg-Stock DF-GLS test statistic		-2.414884
Test critical values:	1% level	-3.770000
	5% level	-3.190000
	10% level	-2.890000

*Elliott-Rothenberg-Stock (1996, Table 1)
Warning: Test critical values calculated for 50 observations and may not be accurate for a sample size of 48

DF-GLS Test Equation on GLS Detrended Residuals
Dependent Variable: D(GLSRESID)
Method: Least Squares
Date: 03/11/18 Time: 12:27
Sample (adjusted): 1969 2016
Included observations: 48 after adjustments

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
GLSRESID(-1)	-0.106327	0.044030	-2.414884	0.0198
D(GLSRESID(-1))	0.581675	0.122162	4.761522	0.0000

R-squared	0.351267	Mean dependent var	-0.000723
Adjusted R-squared	0.337165	S.D. dependent var	0.099962
S.E. of regression	0.081384	Akaike info criterion	-2.138508
Sum squared resid	0.304673	Schwarz criterion	-2.060541
Log likelihood	53.32419	Hannan-Quinn criter.	-2.109044
Durbin-Watson stat	2.133028		

Null Hypothesis: SER03 has a unit root
Exogenous: Constant
Lag Length: 0 (Automatic - based on AIC, maxlag=10)

		t-Statistic
Elliott-Rothenberg-Stock DF-GLS test statistic		-1.618205
Test critical values:	1% level	-2.606911
	5% level	-1.946764
	10% level	-1.613062

*MacKinnon (1996)

DF-GLS Test Equation on GLS Detrended Residuals
Dependent Variable: D(GLSRESID)
Method: Least Squares
Date: 03/11/18 Time: 12:28
Sample (adjusted): 1961 2016
Included observations: 56 after adjustments

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
GLSRESID(-1)	-0.093457	0.057754	-1.618205	0.1113

R-squared	0.045320	Mean dependent var	-0.001904
Adjusted R-squared	0.045320	S.D. dependent var	0.166901
S.E. of regression	0.163076	Akaike info criterion	-0.771510
Sum squared resid	1.462650	Schwarz criterion	-0.735343
Log likelihood	22.60229	Hannan-Quinn criter.	-0.757489
Durbin-Watson stat	1.679674		

Null Hypothesis: SER03 has a unit root
Exogenous: Constant, Linear Trend
Lag Length: 0 (Automatic - based on AIC, maxlag=10)

		t-Statistic
Elliott-Rothenberg-Stock DF-GLS test statistic		-2.093947
Test critical values:	1% level	-3.747200
	5% level	-3.170800
	10% level	-2.872000

*Elliott-Rothenberg-Stock (1996, Table 1)

DF-GLS Test Equation on GLS Detrended Residuals
Dependent Variable: D(GLSRESID)
Method: Least Squares
Date: 03/11/18 Time: 12:30
Sample (adjusted): 1961 2016
Included observations: 56 after adjustments

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
GLSRESID(-1)	-0.142022	0.067825	-2.093947	0.0409

R-squared	0.073708	Mean dependent var	0.001929
Adjusted R-squared	0.073708	S.D. dependent var	0.166901
S.E. of regression	0.160633	Akaike info criterion	-0.801697
Sum squared resid	1.419158	Schwarz criterion	-0.765530
Log likelihood	23.44751	Hannan-Quinn criter.	-0.787675
Durbin-Watson stat	1.637249		

Ek 4:Zivot-Andrew Testi Sonuçları

Ser001 için,

Zivot-Andrews Unit Root Test

Date: 03/13/18 Time: 20:03

Sample: 1967 2016

Included observations: 50

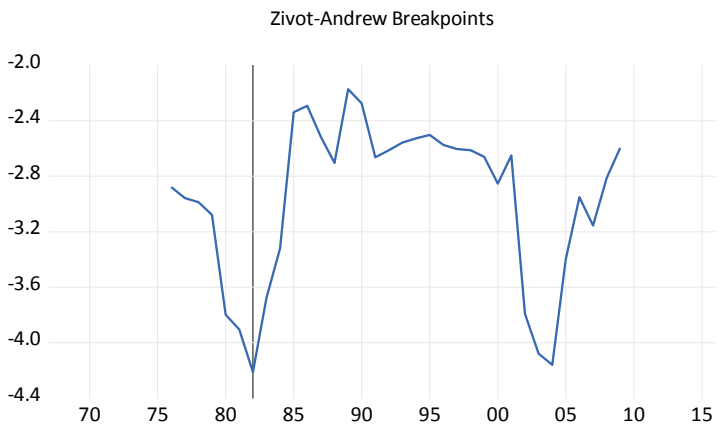
Null Hypothesis: **SER001** has a unit root with a structural break in **the intercept**

Chosen lag length: 2 (maximum lags: 8)

Chosen break point: 1982

	t-Statistic	Prob. *
Zivot-Andrews test statistic	-4.212227	0.027222
1% critical value:	-5.34	
5% critical value:	-4.93	
10% critical value:	-4.58	

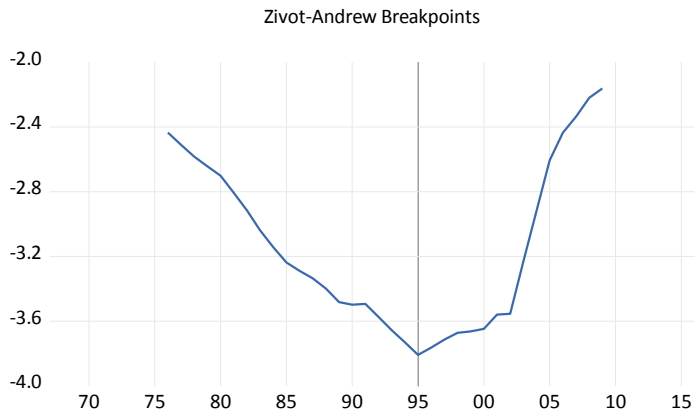
* Probability values are calculated from a standard t-distribution and do not take into account the breakpoint selection process

Zivot-Andrews Unit Root Test
Date: 03/13/18 Time: 20:03
Sample: 1967 2016
Included observations: 50
Null Hypothesis: **Ser001** has a unit root with a structural break in **the trend**
Chosen lag length: 2 (maximum lags: 8)
Chosen break point: 1995

	t-Statistic	Prob. *
Zivot-Andrews test statistic	-3.808890	0.032726
1% critical value:	-4.80	
5% critical value:	-4.42	
10% critical value:	-4.11	

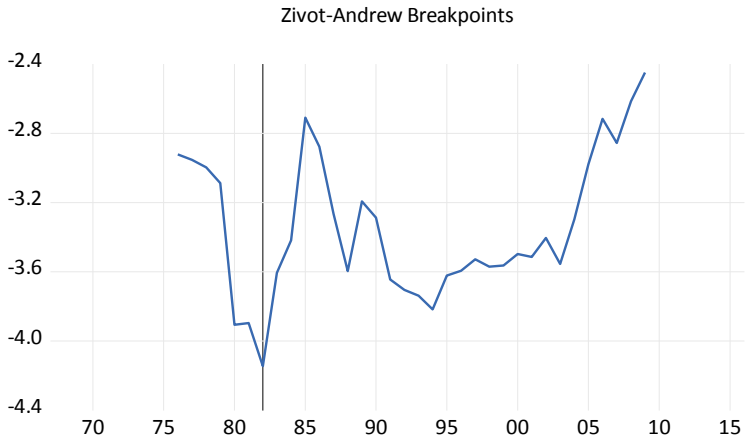
* Probability values are calculated from a standard t-distribution and do not take into account the breakpoint selection process

Zivot-Andrews Unit Root Test
Date: 03/13/18 Time: 20:03
Sample: 1967 2016
Included observations: 50
Null Hypothesis: **Ser001** has a unit root with a structural break in both **the intercept and trend**
Chosen lag length: 2 (maximum lags: 8)
Chosen break point: 1982

	t-Statistic	Prob. *
Zivot-Andrews test statistic	-4.145587	0.106635
1% critical value:	-5.57	
5% critical value:	-5.08	
10% critical value:	-4.82	

* Probability values are calculated from a standard t-distribution and do not take into account the breakpoint selection process

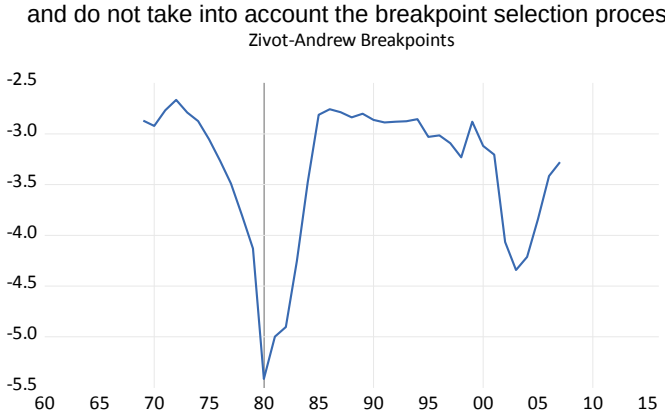

SER003 için,

Zivot-Andrews Unit Root Test
Date: 03/13/18 Time: 21:03
Sample: 1960 2016
Included observations: 57
Null Hypothesis: **Ser003** has a unit root with a structural break **in the intercept**
Chosen lag length: 0 (maximum lags: 4)
Chosen break point: 1980

	t-Statistic	Prob. *
Zivot-Andrews test statistic	-5.414314	0.000337
1% critical value:	-5.34	
5% critical value:	-4.93	
10% critical value:	-4.58	

* Probability values are calculated from a standard t-distribution and do not take into account the breakpoint selection process

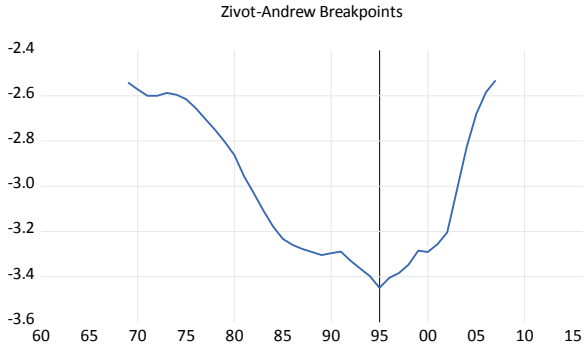

Zivot-Andrews Unit Root Test
Date: 03/13/18 Time: 21:03
Sample: 1960 2016
Included observations: 57
Null Hypothesis: **Ser003** has a unit root with a structural break in **the trend**

Chosen lag length: 0 (maximum lags: 8)
Chosen break point: 1995

	t-Statistic	Prob. *
Zivot-Andrews test statistic	-3.449191	0.126093
1% critical value:	-4.80	
5% critical value:	-4.42	
10% critical value:	-4.11	

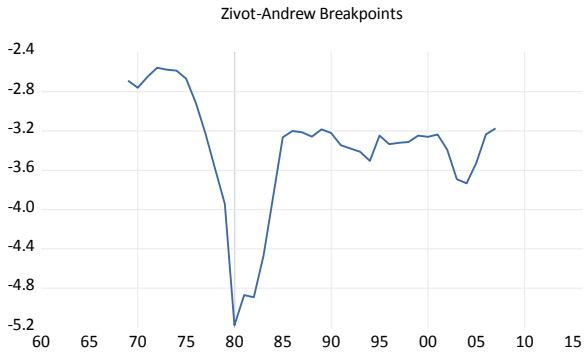
* Probability values are calculated from a standard t-distribution and do not take into account the breakpoint selection process

Zivot-Andrews Unit Root Test
Date: 03/13/18 Time: 21:03
Sample: 1960 2016
Included observations: 57
Null Hypothesis:**Ser003** has a unit root with a structural break in both **the intercept and trend**
Chosen lag length: 0 (maximum lags: 8)
Chosen break point: 1980

	t-Statistic	Prob. *
Zivot-Andrews test statistic	-5.177362	0.000136
1% critical value:	-5.57	
5% critical value:	-5.08	
10% critical value:	-4.82	

* Probability values are calculated from a standard t-distribution and do not take into account the breakpoint selection process

Ek 5:Lee Strazicich Testi Sonuçları

Ser001 için,

Lee Strazicich LM unit root test
Model: Crash (A)
Null hyphothesis : **SER01** has a unit root with break

Minimum test statistic (tau)		-3.153485
Break point		1999 2004
Selected lag		1
Test critical values	1% level	-4.073000
	5% level	-3.563000
	10% level	-3.296000

Regression output

Variable	Coefficient	t statistic
S(t-1)	-0.162387	-3.153485
Constant	0.010307	0.828966
B1(t)	-0.101924	-1.332094
B2(t)	-0.042245	-0.520968

Lee Strazicich LM unit root test
Model: Break (C)
Null hyphothesis : **SER01** has a unit root with break

Minimum test statistic (tau)		-6.109044
Break point		1982 2004
Selected lag		7
Test critical values	1% level	-6.691000
	5% level	-6.152000
	10% level	-5.798000

Regression output

Variable	Coefficient	t statistic
S(t-1)	-0.937226	-6.109044
Constant	-0.104295	-3.296567
B1(t)	-0.024003	-0.323441
B2(t)	0.015893	0.190143
D1(t)	0.164577	3.774263
D2(t)	-0.196355	-4.889370

Ser003 için,

Lee Strazicich LM unit root test
Model: Crash (A)
Null hyphothesis : **SER03** has a unit root with break

Minimum test statistic (tau)		-2.977560
Break point		1997 2002
Selected lag		3
Test critical values	1% level	-4.073000
	5% level	-3.563000
	10% level	-3.296000

Regression output

Variable	Coefficient	t statistic
S(t-1)	-0.265559	-2.977560
Constant	0.074490	2.418590
B1(t)	-0.276503	-2.003518
B2(t)	-0.233912	-1.590462

Lee Strazicich LM unit root test
Model: Break (C)
Null hyphothesis: SER03 has a unit root with break

Minimum test statistic (tau)		-4.239990
Break point		1971 1983
Selected lag		3
Test critical values	1% level	-6.750000
	5% level	-6.108000
	10% level	-5.779000

Regression output

Variable	Coefficient	t statistic
S(t-1)	-0.532626	-4.239990
Constant	0.097891	1.906232
B1(t)	0.015851	0.109458
B2(t)	0.135309	0.982796
D1(t)	-0.272845	-3.204658
D2(t)	0.089906	1.627599

KAYNAKÇA

Acar, S., Eriş,B. & Tekçe, M. (2010). *Does fdi crowd out or crowd in domestic investment in the MENA Region?* 9th International Conference of MEEA, Faculty of Management of ITU, Istanbul, Turkey, 6.24.2010 - 6.26.2010, Erişim Tarihi:25.06.2017.http://meea2010.org/en/

Ada, A.A., & Acaroğlu, H.(2016).An empirical remark about middle income trap problem for Turkey.*Siyaset,Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi* ,2016, *yıl*:4,*cilt*:4,sayı:3.

Adams, S.(2008). Globalization and income inequality: implications for intellectual Property Rights. *Journal of Policy Modeling*, 30, 725-735.

Adams, S. (2009). Foreign direct investment, domestic investment, and economic growth in Sub-Saharan Africa. *Journal of Policy Modeling*, 31(6), 939-949.

Agosin, M., & Machado, M. (2005). Foreign investment in developing countries: does it crowd in domestic investment? *Oxford Development Studies,* 33(2),149-162.

Agosin, M.R., & Mayer, R. (2000). Foreign investment in developing countries: does it crowd in domestic investment? *Unctad/Osg/Dp/146*

Ağayev, S.(2010). Doğrudan yabancı sermaye yatırımları ve
ekonomik büyüme ilişkisi: geçiş ekonomileri örneğinde panel eştümleşme ve panel nedensellik analizleri. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12/1 (2010). 159-184.

Aitken, B. J., & Harrison, A. E. (1999). Do domestic firms benefit from direct foreign investment? *American Economic Review, 89(3), 605-618.*

Al-Iriani,M., & Al-Shamsi,F. (2007). Foreign direct investment and economic growth in the GCC Countries: A causality investigation using heterogeneous panel analysis. *Topics in Middle Eastern and North African Economies, Electronic Journal, Volume* 9, *Middle East Economic Association and Loyola University Chicago, September*, 2007, Erişim Tarihi:05.10.2017. http://meea.sites.luc.edu/volume9/PDFS/Al-Iriani%20-%20paper.pdf

Alam,A., Arshad,U.M., & Rajput,W.(2013). Relationship of labor productivity, foreign direct investment and economic growth: evidence from OECD countries. *Journal of Business and Management Sciences* 1.6, 133-138.

Alçın,S., & Güner,B. (2015). Orta gelir tuzağı: Türkiye üzerine bir değerlendirme. *Marmara Üniversitesi İ.İ.B. Dergisi*, XXXVII(1),27-45.

Aleksynska,M., Gaisford,J., & Kerr, W.(2003). Foreign direct investment and growth in transition economies. *Mpra Paper No.* 7668, *posted* 12. *March* 2008.
Erişim Tarihi:03.04.2018 http://mpra.ub.uni-muenchen.de/7668

Alfaro,L., Özcan,Ş.K.,& Sayek,S.(2009). Fdi, productivity and financial development. *World Economy*, 32(1), 111-135.

Alderson, A., & Nielsen, F.(1999). Income inequality, development, and dependence: a reconsideration. *American Sociological Review*. 64(4). pp. 606-631.

Amann,E., & Virmani,S.(2015). Foreign direct investment and reverse technology spillovers: The effect on total factor productivity. *OECD Journal: Economic Studies*, Vol:2014.

Amighini, A.A.,McMillan, M., & Sanfilippo, M. (2017). Fdi and capital formation in developing economies: new evidence from industry-level data. *Nber Working Paper* No. 23049.

Ang, J.B. (2009). Do public investment and fdi crowd in or crowd out private domestic investment in Malaysia? *Applied Economics*,41,913-919

Apergis, N., Katrakilidis, C. P., & Tabakis, N. M. (2006). Dynamic linkages between FDI inflows and domestic investment: A panel cointegration approach. Atlantic Economic Journal, 34(4), 385-394.

Arslanhan, S., & Kurtsal,Y.(2010). Güney Kore inovasyondaki başarısını nelere borçlu? Türkiye için çıkarımlar. *TEPAV Politika Notu*, Eylül 2010.

Ashraf, A., & Herzer, D. (2014). The effects of greenfield investment and M&As on domestic investment in developing countries. *Applied Economics Letters*, 21(14), 997-1000.

Ashraf,A., Herzer,D., & Nunnenkamp,P.(2014). The effects of greenfield fdi and cross-border M&As on total factor productivity. *Kiel Working Paper* No. 1941.

Atkinson, A. (2015). Inequality: what can be done? *Harvard University Press, Cambridge.*

Ay, A., Akar, G., & Akar, T.(2016).Middle income trap :a comparison betwen BRICS countries and Turkey.*Economics and Environmental Studies* . Vol. 16, No 2 (38/2016),279-301,June 2016.

Azman-Saini, W. N. W., Baharumshah, A. Z., & Law, S. H. (2010). Foreign direct investment, economic freedom and economic growth: international evidence. *Economic Modelling*, 27(5), 1079-1089.

Bahçekapılı. C.(2015). *An unhappy stop on the way to development: The middle income trap in the Turkish economy.* Erişim Tarihi:15.06.2018 https://www.researchgate.net/publication/283720019_An_Unhappy_Stop_on_the_Way_to_Development_The_Middle_Income_Trap_in_the_Turkish_Economy.

Balsvik,R., & Haller,A.S.(2010). Foreign firms and host-country productivity: does the mode of entry matter*? Oxford Economic Papers*, Volume 63, Issue 1, 1 January 2011,158–186.

Baltabaev, B.(2013). FDI and total factor productivity growth: new macro evidence. *Monash Economic Working Papers*,27-13.

Basu, P. and Chakraborty, C. and Reagle, D. (2003) .Liberalization, fdi and growth in developing countries: a panel cointegration approach. *Economic Inquiry*, 41 (3). pp. 510-516.

Basu, P., & Guariglia, A.(2007). "Foreign direct investment, inequality, and growth". *Journal of Macroeconomics*. 29(4). pp. 824-839.

Bhandari, B., (2007). Effect of inward foreign direct investment on income inequality in transition countries. *Journal of Economic Integration*. 22(4), December 2007; 888-928.

Birdsall, N. (2007) .Income distribution: effects on growth and development. *CGD Working Paper* 188. *Washington DC: Center for Global Development*.

Bitzer, J., & Gorg, H. (2009). Foreign direct investment, competition and industry performance. *World Economy*, 32(2), 221-233.

Blalock, G., & Gertler, P. J. (2008). Welfare gains from foreign direct investment through technology transfer to local suppliers. *Journal of International Economics*, 74(2),402-421.

Blomström,M., & Kokko,A.(2003). The economics of foreign direct investment incentives. *Working Paper* 9489.

Borensztein, E., J. De Gregorio,J., & Lee, W.(1998). How does foreign direct investment affect economic growth? *Journal of International Economics*,45,115–135.

Bourguignon, F. (2002) .The growth elasticity of poverty reduction: explaining heterogeneity across countries and time periods. *DELTA Working Papers*. 2002-03.

Bourguignon, F. (2015). The Globalization of inequality. *Princeton University Press*.

Bozkurt,E.,Bedir,S.,Özdemir,D., & Çakmak,E.(2014).Orta gelir tuzağı ve Türkiye örneği.*Maliye Dergisi,Temmuz-Aralık,Sayı* 167.

Brecher,R., & Alejandro,C.F.D. (1977). Tariffs, foreign capital and immiserizing growth. *Journal of International Economics*,7(4), 317-322.

Bwalya, S. M. (2006). Foreign direct investment and technology spillovers: Evidence from panel data analysis of manufacturing firms in Zambia. *Journal of DevelopmentEconomics*, 81(2), 514-526.

Calderon, C., Loayza,N., & Serven, L. (2004). Greenfield foreign direct investment and mergers and acquisitions: feedback and macroeconomic effects. *World Bank Policy Research Working Pa*per 3192.

Carkovic,M., & Levine,R.(2002). *Does foreign direct investment accelerate economic growth? University of Minnesota.* May, 2002. (Erişim Tarihi:15.06.2018) http://siteresources.worldbank.org/INTFR/Resources/fdi.pdf

Carnovale, M.(2012).Developing countries and the middle income trap: predetermined to fall? *New York University May.*

Carrion-i Silvestre, Lluis, J. Kim D. & Perron P.(2009).Gls-based unit root with multiple structural breaks under both the null and the alternative hypotheses. *Econometric Theory*.22 pp,1754-1792.

Choi, C. (2006). Does foreign direct investment affect domestic income inequality?. *Applied Economics Letters*, vol. 13, No. 12, Taylor & Francis.

Choe, J. I.(2003). Do foreign direct investment and gross domestic investment promote economic growth?. *Review of Development Economics*, *Vol*. 7, *pp*. 44-57, 2003. Erişim Tarihi:06.05.2018 SSRN: https://ssrn.com/abstract=377620

Choong, C., & Lam, S.(2012) Foreign direct investment, financial development and economic growth: panel data analysis (January 11, 2012). *The IUP Journal of Applied Economics*, *Vol.* X, *No*. 2, pp. 57-73, *April* 2011. Erişim Tarihi:06.05.2018 SSRN: https://ssrn.com/abstract=1983180

Chowdhury, A., & Mavratos,G.(2006). FDI and growth: what causes what? *The World Economy. Volume* 29, *Issue*1, *January* 2006, *Pages* 9-19.

Cimoli,M.,Porcile,G. & Rovira,S.(2010).Structural change and Bop constraint:why did Latin America fail to Convergence.*Cambridge Journal of Economics*,34,389-411.

Çaşkurlu, E., & Arslan, C.B.(2014).Orta gelir tuzağından çıkışa odaklanma:ürün tuzağı (ürün boşluğu)ve demiryolu taşımacılık Sektörü. *Maliye Dergisi. Sayı* 167.*Temmuz-Aralık* 2014.

Dalgıç, B., İyidoğan, V.P., & Balıkçıoğlu, E.(2014).Orta gelir tuzağından çıkışta hangi faktörler?*Maliye dergisi.Sayı* 167.*Temmuz-Aralık* 2014.

Demirsel, M.T., & Mucuk,M.(2009). Türkiye'de doğrudan yabancı yatırımlar ve ekonomik performans. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* • 21 / 2009.

Doğan,E.M., Shahinpour,A., & Aghapour,K.(2013). İran'da gelir dağılımı üzerine doğrudan yabancı yatırımın etkisi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 2013,17 (3): 377-388.

Djankov,S., & Hoekman,B.(2000). Foreign investment and productivity growth in Czech enterprises. *The Worl Bank Economic Review*, 14(1), 49-64.

Durgan, S.(2016).*Türkiye'nin Doğrudan yabancı yatırım potansiyelinin çekim modeli kullanılarak belirlenmesi. T.C.Kalkınma Bakanlığı Uzmanlık Tezi. Yayın No:2954.Ekonomik Modeller ve Stratejik Araştırmalar Genel Müdürlüğü. Nisan 2016.*

Durham, J. B. (2004). Absorptive capacity and the effects of foreign direct investment andequity foreign portfolio investment on economic growth. *European Economic Review*,48(2), 285.

Düzgün, R. (2008).Doğrudan yabancı sermaye yatırımları ve yurtiçi yatırımlar arasındaki eşbütünleşme ilişkisi: Türkiye örneği. *Eskişehir OsmangaziÜniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*,9(1),187-204.

Easterly,W., & Levine,R.(2001). What have we learned from a decade of empirical research on growth? It's not factor accumulation: stylized facts and growth models. *The World Bank Economic Review*, 15(2),177–219.

Egawa, A.(2013).Will income inequality cause a middle–income trap in Asia*? Bruegel Working Paper*, 2013-06.

Eğilmez, M. (2012). *Orta gelir tuzağı ve Türkiye*.Mahfi Eğilmez Kendime Yazılar Blog.4 Aralık 2016 'da http://www.mahfiegilmez.com/2012/12/orta-gelir-tuzag-ve-turkiye.html ve 20 Haziran 2018'de http://www.mahfiegilmez.com/2017/05/orta-gelir-tuzagnda-son-durum.html adreslerinden indirildi.

Eichengreen,B.,Park,D., & Shin,K.(2013).Growth slowdowns redux:new evidence on The middle –income trap.*Nber Working Paper Series,Working Paper* 18673.

Ekinci, A.(2011). Doğrudan yabancı yatırımların ekonomik büyüme ve istihdama etkisi: Türkiye uygulaması(1980-2010). *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İibf Dergisi, Ekim* 2011, 6(2), 71-96.

Ener, M. & Karanfil, M. 2015. *Türkiye ekonomisinde tasarruf açığının orta gelir tuzağı üzerine etkisi*. Erişim Tarihi:08.04.2018 https://www.researchgate.net/publication/282855375_Turkiye_Ekonomisinde_Tasarruf_Aciginin_Orta_Gelir_Tuzagi_Uzerine_Etkisi

Erçakar,M.E., & Yılgör,M.(2010). Gelişmekte olan ülkelerde dyy gsyih ilişkisi: panel birim kök ve eş bütünleşme sınamaları. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar* 2010, *Cilt*: 47,*Sayı*: 549.

Erdilek, A.(2006). Türkiye'nin Osmanlı'dan günümüze kadar uzanan doğrudan yabancı yatırım ortamına ve politikalarına tarihsel bir bakış. *Muhasebe ve Finansman Dergisi* (2006): 16-35. Erişim Tarihi: 20 /01/ 2019
http://dergipark.gov.tr/download/article-file/427916

Erkan,B., Şentürk,M., Akbaş,Y.E., & Bayat,T.(2011). Uluslararası ham petrol fiyatlarındaki volatilitenin işsizlik göstergeleri üzerindeki etkisi: Türkiye örneği üzerine ampirik bulgular. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. Erişim Tarihi:05.10.2018.http://sbe.gantep.edu.tr) 2011 10(2):715 -730 ISSN: 1303-0094.http://dergipark.gov.tr/download/article-file/223391

Esenyel, N.M.(2017).Türkiye'de enerji yakınsama hipotezinin sınanması: yapısal kırılmalı birim kök analizi. *Social Sciences Research Journal. Volume* 6,Issue 3,42-52,(*September* 2017),ISSN:2147-5237.

Fauzel,S., Seetanah,B., & Sannassee,R.V.(2016). : A dynamic investigation of foreign direct investment and poverty reduction in Mauritius. *Theoretical Economics Letters*, Vol.6 No.2, *April* 27, 2016.

Felipe,J., Abdon,A., and Kumar,U.(2012). Tarcking the middle-income trap: what is it, who is in it, and why?, *Levy Economics Institute of Bard College, Working Paper No*. 715, (1-59).

Figini,P., & Görg,H.(2006). Does foreign direct investment affect wage inequality? An empirical investigation. *Iza Dp No*. 2336. *Discussion Paper Series. Forschungsinstitut zur Zukunft der Arbeit Institute for the Study of Labor. September* 2006.

Findlay, R. (1978). Relative backwardness, direct foreign investment, and the transfer of technology: A simple dynamic model. *Quarterly Journal of Economics*, 92(1), 1-16.

Flechtner,S., & Pannther,S.(2013).Towards a political economy of the middle –income trap.EAEPE Annual Conference in Paris.

Ghazali, A. (2010). Analyzing the relationship between foreign direct investment domestic investment and economic growth for Pakistan. *International Research Journal of Finance and Economic*s, ISSN 1450-2887,47.

Girma, S. (2005). Absorptive capacity and productivity spillovers from Fdi: a threshold regression analysis. *Oxford Bulletin of Economics & Statistics*, 67(3), 281-306.

Göçer,İ.,& Peker,O.(2014).Yabancı doğrudan yatırımların istihdam üzerindeki etkisi:Türkiye,Çin ve Hindistan örneğinde çoklu yapısal kırılmalı eşbütünleşme analizi.*Yönetim ve Ekonomi.Cilt*:21,Sayı:1,ss.107-123.

Görg,H., & Greenaway,D.(2004). Much do about nothing? do domestic firms really benefit from foreign direct investment? *The World Bank Research Observer*,19(2).

Gujarati,N.D(1999),*TemelEkonometri*.(Şenesen,Ü. & G.G.Şenesen.çev) (1.Baskı).İstanbul.Literatür Yayıncılık.

Gürsel,S., Bakış,O., & Köksal,S.(2016).Orta gelir tuzağı sorunu hassasiyetini koruyor.*Betam Araştırma Notu*,16/198.

Hale,G., & Long,C.(2006). What determines technological spillovers of foreign direct investment: evidence from China. *Yale University; Economic Growth Center, Center Discussion Paper* no.94.

Hanson, H.G.(2001). *Should countries promote foreign direct investment? United Nations Publication, Unctad/Gds/Mdpb/G*24/9.

Harrison,A.E., Lovec, I., & McMilland, M.S. (2004). Global capital flows and financing constraints. *Journal of Development Economics,* 75, 269– 301.

Haskel, J. E., Pereira, S. C., & Slaughter, M. J. (2007). Does inward foreign direct investment boost the productivity of domestic firms? *Review of Economics & Statistics,* 89(3), 482-496

Hausman,R.,Hwang,J., & Rodrik,D.(2007).What you export matters .*Journal of Economic Growth*,12,1-25.

Herzer, D.(2011). The long-run relationship between outward foreign direct investment and total factor productivity: evidence for developing countries. *Journal of Development Studies, Vol*. 47, No. 5, 767–785.

Herzer, D., Klasen, S., & Nowak-Lehmann D, F. (2008). In search of Fdi-led growth in developing countries: The way forward. *Economic Modelling*, 25(5), 793-810.

Herzer,D., & Nunnenkamp,P.(2011). Fdi and income inequality: evidence from Europe. *Kiel Working Paper No*. 1675 | *January* 2011.

Islam, N.S.(2015).Will inequality lead China to the middle income trap? *Desa Working Paper No*.142.

İpek,E., & Kızılgöl,Ö.A. (2016). Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının yurtiçi yatırımlara etkisi: gelişmekte olan ülkeler için ekonometrik bir analiz. *Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,*22(2),401-413.

Jankowska,A.,Nagengast,A., & Perea.R.J.(2012).The product space and the middle-income trap:comparing Asian and Latin American experiences,*Oecd Development Centre,Working Paper No*.311.

Javorcik, B.S.(2004). Does foreign direct investment increase the productivity of domestic firms? In search of spillovers through backward linkages. *American Economic Review*, 94(3), 605-627.

Jomo, K.S.(1997) Southeast Asia's misunderstood miracle, *Westview Press*.

Jude, C. (2015). *Does fdi crowd out domestic investment in transition countries?* Erişim Tarihi: 01/10/2017.https://halshs. archives-ouvertes. fr/halshs-01252565,

Kanchoochat,V., & Intarakumnerd,P.(2014).Tigers trapped:tracing the middle-income trap through East and Southeast Asian experience .*Berlin Working Papres on Money,Finance,Trade and Development*,No:4.

Karabiyik, C., & Dilber, I. (2016). Gelir eşitsizliği ve doğrudan yabancı Sermaye yatırımları ilişkisi: panel veri analizi. *Journal of Yasar University*, 2016, 11/44, 316-325.

Karanfil,N., & Barış,S.(2017). Doğrudan yabancı yatırımlar gelir eşitsizliğini artırır mı? Türkiye ekonomisinden ampirik bir kanıt. *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi KAÜ İİBF Dergisi Cilt* 8,*Sayı* 15.

Karimi, M. S., & Yusop, Z. (2009): Fdi and economic growth in Malaysia. Forthcoming in: *Asian-African Journal of Economics and Econometrics. MPRA Paper No.* 14999, *posted* 4. May 2009. https://mpra.ub.uni-muenchen.de/14999/

Keller, W.(1996). Absorptive capacity: On the creation and acquisition of technology in development. *Journal of Development Economics*,49(1), 199-227.

Kharas,H., & Kohli,H.(2011). What is the middle income trap, why do countries fall into it, and how can it be avoided*? Global Journal of Emerging Market Economies*,3(3),281-289.

Krugman, P.(1994).The Myth of Asia's miracle. *Foreign Affairs, November-December.*

Koçak, E., & Bulut,Ü. (2014). Orta gelir tuzağı: teorik çerçeve, ampirik yaklaşımlar ve Türkiye Üüzerine ekonometrik bir uygulama. *Maliye Dergisi*,167,1-21, *Temmuz-Aralık* 2014.

Lall,S., & Streeten,P.(1977).*Foreign investment,transnationals and developing countries*.Published by The MacMillan Press Ltd. ISBN 978-1-349-02290-8

Lean,H.H., & Tan B.W. (2010). Linkages between foreign direct investment, domestic investment economic growth in Malasia. *Prosiding Perkem* V,*JILID* 2,48 –57.

Lee,C., & Dionisius.(2015).Escaping the middle-income trap in Southeast Asia: micro evidence on innovation, productivity, and globalizatin, *Asian Economic Policy Review* (2015), 10, 124-147.

Lee, J. E.(2006). Inequality and globalization in Europe. *Journal of Policy Modeling* 28(7): 791–796.

Lee,J., & M.Strazicich(2003).Minimum LM unit root test with two structural breaks.*Review of Economic and Statistics*.85(4),1082-1089.

Lensink,R., & Morrissey,O. (2001), Foreign direct investment: flows, volatility and growth in developing countries, *No* 01E16, *Research Report, University of Groningen, Research Institute SOM (Systems, Organisations and Management)*

Li, X., & Liu, X. (2005). Foreign Direct Investment and Economic Growth: An IncreasinglyEndogenous Relationship. World Development, 33(3), 393-407.

Lin, H.L, & Chuang, W.B. (2007). Fdi and domestic investment in Taiwan: An endogenous switching model. *The Developing Economies*,45(4),465-490.

Lin,J.Y., & Treichel,V.(2012).Learning from China's rise to escape the middle-income trap.A new structural economics approach to latin america .*World Bank Policy Research Working Paper* ,6165.

Liu, Z.(2008). Foreign direct investment and technology spillovers: Theory and evidence. *Journal of Development Economics*, Volume 85, *Issues* 1–2, *Pages* 176-193.

Macarena, S.,(2016). Foreign direct investment and income inequality in Latin America: a sectoral analysis. *Cepal Review* 1 1 8 • *Ap*ril 2 0 1 6.

Mah, J.(2002). The impact of globalization on income distribution: the Korean experience. *Applied Economics Letters, Taylor & Francis Journals*, vol. 9(15), pages 1007-1009. Download citation. https://doi.org/10.1080/13504850210149124

Mert, M.(2014).Türkiye'de ve dünyada orta gelir tuzağının talep yönlü boyutuna ilişkin bir tartışma. *Maliye Dergisi*. Sayı 167.*Temmuz-Aralık* 2014.

Mihaylova, S.,(2015). Foreign direct investment and income inequality in Central and Eastern Europe. *Theoretical and Applied Economics Volume* XXII (2015), No. 2(603), *Summer*, pp. 23-42.

Misun, J., & Tomsik, V. (2002). Does foreign direct investment crowd in or crowd out domestic investment? *Eastern European Economics*, 40(2), 38.

Nair- Reichert,U., & Weinhold,D.(2001). Causality tests for cross country panels: a new look at fdi and economic growth in developing countries. *Oxford Bulletin of Economics and Statistics, Volume* 63, *Issue* 2,*May* 2001, *Pages* 153-171.

Ng, T.H.(2006). Foreign direct investment and productivity: evidence from the East Asian economies. *United Nations Industrial Development Organization, Research and Statistics Branch, Staff Working Paper*,3/2006.

Nişancı, M., Gerni, M., Türkmen A. & Emsen, Ö.S.(2015).*Türkiye ekonomisinin orta gelir tuzağına düşüp düşmediğine dair tartışma:kur değerlendirmesi çerçevesinde bir bakış*. International Conference On Eurasian Economies 2015.

Nunnenkamp,P., & Spatz,J.(2003). Foreign direct investment and economic growth in developing countries: how relevant are host-country and industry characteristics?, *Kiel Working Paper, No.* 1176

Perron, P.(1989).The great crash, the oil price shock, and the unit root hypothesis, *Econometrica*,57/6,1361-1401.

Ohno, K. (2009). Avoiding the middle income trap: renovating industrial policy formulation in Vietnam. *Asean Economic Bulletin*, 26(1) , 25-43.

Okuyan,H.A., & Erbaykal.E.(2008). The relationship between fDI and economic growth in developing countries. *Ekonomik Yaklasim*. 2008; 19(67): 47-58. doi: 10.5455/ey.10665

Öz, S.(2012).Orta gelir tuzağı. *Eaf Ekonomik Araştırma Forumu. Politika Notu* 12-06. Ağustos 2012.

Özata,E., & Esen,E.(2010). Reel ücretler ile istihdam arasındaki ilişkinin eknoometrik analizi.*Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*.*Cilt/Vol*.:10,*Sayı/No*:2,55-70.

Papaioannou, S.K.(2004). *Fdi and ict innovation effects on productivity growth: a comparison between developing and developed countries.* (Erişim Tarihi:01/10/2017). Online at https://www.researchgate.net/publication/266472605

Paus, E.(2012). Confronting the middle income trap: Insights from small latecomers, *St Comp Int Dev.* , 47: 115-138.

Paus, E.(2014).Latin America and middle –income trap. *United Nations publication, Financing for Development Series No*.250,ISSN 1564-4197.

Pessoa, A.(2005). Foreign direct investment and total factor productivity in Oecd countries: evidence from aggregate data. *Fep Working Papers*, *Research – Work in Progress* – n. 188.

Pilbeam,K., & Oboleviciute,N.(2012). Does foreign direct investment crowd in or crowd out domestic investment? : evidence from the European Union. *The journal of economic asymmetries*, 9(1), pp. 89-104.

Potterie,B.V.P.D.L., & Lichtenberg,F.(2001). Does foreign direct investment transfer technology across borders? *The Review of Economics and Statistics*, 83(3),490–497.

Pratono, S., & Aluisius Hery Pratono,A.H.(2017). The effect of foreign direct investment on economic growth, carbon emission, and social welfare: a cross-country study. *International Journal of Applied Business and Economic Research*. *Volume* 15 • *Number* 25.

Ravallion, M. (2007).Inequality is Bad for the Poor. edited by S. Jenkins and J.Micklewright. *Inequality and povert re-examined*, Oxford University Press. Chapter 2.

Ravallion, M. (2009) .Why don 't we see poverty convergence, *World Bank Policy Research Working Paper* 4974.*Washington DC*.

Robertson,P.E., & Ye,L.(2013).On the existence of a middle-income trap.*University of Western Australia Economics Discussion Paper*,13-12,*Australia*.

Sak, G. (2012). *Çok alametler belirdi: Türkiye sanayisizleşiyor*, TEPAV, 26 Aralık, İstanbul. (ErişimTarihi: 26.11.2014). http://www.tepav.org.tr/upload/files/haber/13572133038.Guven_Sak___Cok_Alametler_Belirdi_Turkiye_Sanayisizlesiyor.pdf

Sarkar, P. (2007). Does foreign direct investment promote growth? Panel data and time series evidence from less developed countries, 1970-2002. *MPRA Paper No*. 5176. Erişim Tarihi:05.06.2018. http://mpra.ub.uni-muenchen.de/5176

Senbeta, S. (2008). The nexus between fdi and total factor productivity growth in Sub Saharan Africa. *MPRA Paper No*. 31067. Erişim Tarihi:01.10.2017.http://mpra.ub.uni-muenchen.de/31067/

Solow, R. M. (1957), A contribution to the theory of economic growth. *Quarterly Journal of Economics*, 70, 65-94.

Staehr,K.,(2013). Economic growth and convergence in the Baltic States: caught in a middle-income trap?, *Intereconomics* 2013, *Volume* 50, *Issue* 5, *pp.* 274-280.

Shahbaz, M., & Aamir, N. (2008). Direct foreign investment and income distribution: A case study for Pakistan. *International Research Journal of Finance and Economics*, 21,7-18. Erişim Tarihi:20.05.2018. http://www.eurojournals.com/irjfe_21_01.pdf

Sönmez,(2016).Sanayinin sorunları ve analizleri(XIV)-büyük sanayide yabancı hakimiyeti artıyor. *Mühendis ve Makine Dergisi*. *Şubat* 2016,*Sayı*:673,Cilt:57.

Şener, S., & Kılıç, C. (2008). Osmanlı'dan günümüze Türkiye'de yabancı sermaye. *Bilgi Dergisi*, Cilt sayı:1, *ss*. 22-49.

Tho. T.V.(2013).The middle –income trap: issues for members of the Association of Southeast Asian Nations. *Asiz Development Bank Institue Working Paper*,421,*Tokyo*.

Toprak, M. (2012).*Özel sektörün rekabet yetkinliği ve gelecek perspektifi.* İktisadi Araştırmalar Vakfı 50. Yılda Türkiye Ekonomisinin Dönüşümü: Özel Teşebbüsün Dinamiği Semineri, 28 Kasım 2012, İstanbul. (Erişim Tarihi:25.11.2014) http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2186406

Tsai, P.L.(1995). Foreign direct investment and income inequality: further evidence.*World Development*. *Volume* 23, *Issue* 3, *March* 1995, *Pages* 469-483.

Uysal, S.(2016).Türkiye'ye yönelik doğrudan yabancı yatırım akımları gerçekten yararlı mı? *The Journal Of Academic Social science Studies. Number*:51,p:471-488,*Autumn* III.

Varamini, H., & Kalash,S. (2010). Foreign direct investment inflows, economic growth, and trade balances: The experience of the new members of the European Union, *Journal of East-West Business*, 16:1, 4-23,DOI:10.1080/10669860903558102

Wang,J., & Blomstrom, M. (1992). Foreign investment and technology transfer. *European Economic Review*, 36(1), 137-155.

Wang, Y. (2010). FDI and productivity growth: the role of inter-industry linkages *Canadaian Journal of Economics*, 43(4), 1243-1272.

Woo, W.T.(2012).China meets the middle income trap: the large potholes in the road to catching-up. *Journal of Chinese Economic and Business Studies, Vol*.10,*No*.4,313-336.

Xu, B.(2000). Multinational enterprises, technology diffusion and host country productivity growth. *Journal of Development Economics*, 62, 477–493.

Yalçınkaya, Ö., & Aydın, H.İ.(2017).Orta gelir tuzağının belirlenmesi:teorik çerçeve ve Türkiye'nin konumu üzerine ekonometrik bir uygulama (1950-2016).*Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi,Yaz* 2017,*Cilt* :12,*Sayı*:1,s.23-35.

Yaşar,E., & Gezer,A.M. (2014).Türkiye'nin orta gelir tuzağına yakalanma riski ve bu riskten kurtulma önerileri.*Maliye Dergisi,Temmuz-Aralık,*167.

Yeldan, E.,Taşçı, K., Voydoda E, & Özsan, M.E. (2012).*Turkey on her way out of middle income growth trap.Volume*1:Which Turkey?Macro and Regional analysis.Turkish Enterprise and Business Confederation .December 2012,İstanbul.

Zarsky, L., & Gallagher, K. (2008).Fdi spillovers and sustainable industrial development: evidence from U.S. firms in Mexico's Silicon Valley. *Working Group on Development and Environment in the Americas, Discussion Paper Number* 18.

Zekayi, K.,Tokucu, E., Aykırı, M. & Durmuş, C.(2015).*Türkiye ekonomisinde orta gelir tuzağı ve ödemeler bilançosu kısıtı*.International Conference on Eurasian Economies 2015.

Zeng,J., & Fang,Y.(2014).Between poverty and prosperity:China's dependent development and the middle-income trap.*Third World Quarterly*,35(6),1014-1031.

Zhang, Z.(2002).Productivity and economic growth an empirical assessment of the contribution of fdi to the Chinese economy. *Journal Of Economic Development*,27(2).

ZHANG, K. H. (2001).Does foreign direct investment promote economic growth? Evidence from East Asia and Latin America. *Contemporary Economic Policy*, 2001, Vol. 19, No. 2,175-185.

Zhang,L., Yi,H., Luo,R., Liu,C., ve Rozelle,S.(2013).The human capital roots of middle income trap:The case of China.*Agricultural Economics*,0(0),1-12.

Zhuang, H., & Griffith, D. (March 2013),*International Journal Of Applied Economics*,10(1),29-38.

Zivot, E., & D.W.K. Andrews.(1992). Further evidence on the great crash, the oil price shock, and the unit root hypothesis. *Journal of Business and Economic Statistics*, 10(3), 251-70.